Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

GÖTEBORGS UNIVERSITET

A
IA

GÖTEBORGS·UNIVERSITETS·BIBLIOTEK
Allmänna Sektionen

367

MARIKA · STJERNSTEDT

NÅGRA

ALBERT · BONNIERS · FÖRLAG
STOCKHOLM

Retti-
tu

MARIKA STJERNSTEDT

NÅGRA

MARIKA STJERNSTEDT

NÅGRA

STOCKHOLM
ALBERT BONNIERS FÖRLAG

STOCKHOLM
ALB. BONNIERS BOKTRYCKERI 1924

TUNNELN

I.

Bland oss alla barn fanns ingen som alltid så knöt uppmärksamheten till sig som Gilbert. Var han en vacker gosse? Knappast. Det var inte där det låg. Han var annat. Han hade detta obestämbara något, förunnat vissa varelser, vägrat de flesta, och för vilka man banalast och lättast finner ordet intressant. En av oss fann det en dag för Gilbert; det kom därmed för första gång till bruk i vårt lilla barnkotteris vokabulär; det slog an, och det antogs.

Gilbert var intressant.

Det var vanligen han, som uppfann och skrev våra teaterpjäser och vanligen spelade han också själv huvudrollen i dem. Det var han, som hittat på alla våra öknamn. Kvick, det var han, det var en av sidorna i det intressanta med honom: ingen kunde vara så snabbt påhittig som han. Han skrev också vers, ibland satiriska, ibland högstämt fosterländska. Till hans åsikter togs alltid hänsyn, och han drev för övrigt igenom

dem genom lidelsefull ordrikedom. Man stod helt enkelt inte emot Gilbert.

Men likaväl som han kunde vara pratsam, kunde berätta, överdriva, gå på och — ljuga, ogenerat ljuga, med strålande ögon och ovanliga, beundransvärda ord, likaväl kunde han andra gånger vara stum, oåtkomlig, överlägsen. Vid sexton års ålder slutade han dansa. Det var, förklarade han, bara alldeles förfärligt dumt och barnsligt. Han hade alltid dansat illa, och kanske hade han kommit underfund om det och ville ej mer vara med om att på denna enda punkt överglänsas. Men han hade ju så många andra företräden, och de flesta av oss beundrade honom uppriktigt. Han kunde gott ha tillåtit sig att dansa illa.

Sina närmaste vänner bytte han tämligen ofta om. Jag tror flertalet av dem kände det som en ära att ha utmärkts av Gilbert. Endast en gång förvånade han oss: det var när han för någon tid knöt vänskap med en viss Tedde Bäcklund, son till snickar Bäcklund, en läsare, som hyrde lägenhet av Gilberts far i dennes stora gårdskomplex.

Tedde själv ansågs också som läsare. Det var en försiktigt blickande, onaturligt hövlig pojke.

Han hade gått ut folkskolan och arbetade på faderns snickarverkstad. Gilbert gick nu i nedre eller kanske övre sjätte. Om kvällarna inväntade han nu denne snickarlärling, Tedde, som kom ut genom lilla gårdsporten, vattenkammad, blek och slät, och de promenerade sedan under ingående samtal utåt landet. Under denna period var Gilbert mer sluten än någonsin gentemot oss andra. Men den tog, som vi också i grunden väntat, snart slut igen. Ett sådant vänskapsförhållande, det var just en av dessa egenheter, som Gilbert kunde tillåta sig, men det föll ingen av oss in att tro, att han för alltid skulle lämna vårt lag.

Tedde stackaren, fick däremot uppleva smäleken att Gilbert en vacker dag tröttnade på att ha honom upphöjd till sin like, för att i stället ingå i en tid av stark världslighet med kortspel och deltagande i strängt förbjudna punschgillen — allt naturligtvis en svår styggelse för en läsarson.

Vid aderton år tog Gilbert studentexamen och blomsterkransades mer än någon annan, samt for till universitetet. Hans betyg hade varit delvis lysande och vi voro alla vissa om att en stor framtid väntade honom, en tro som delades

av hans föräldrar samt, jag vågar säga, av alla mer betydande tanter och farbröder i hela vår stad.

Emellertid, skilda öden började ju snart nog föra oss alla ungdomsvänner åt olika håll, och åtminstone för min del gick det åtskillig tid innan jag åter hörde något närmare om Gilbert. Sammanhållningen i vår krets bröts. Det gick oss som alla andra: vi ingingo giften eller togo examina; vi fingo brödbekymmer; vi reste utrikes eller debuterade på konstens bana; några råkade i dåliga farvatten, en hamnade på Långholmen, en på sanatorium. Om en och annan gick skvaller. Några flöto ovanpå och syntes, andra försvunno i det dolda. Träffades händelsevis ett par av oss, kommo ju dock alltid minnena fram och frågorna droppade in.

— Nå, och Gilbert då?

Honom glömde man aldrig att fråga efter.

Men Gilbert låg bara, år efter år, kvar vid universitetet. Han hade börjat läsa på ett par tre olika saker, men tog ej examen. Han var naturligtvis en briljant figur också i Uppsala, nationskurator, känd av flertalet, men längre kom det icke.

Det låg för oss något obegripligt i detta.

Det är svårt att veta hur andra människor, hur alldeles främmande människor, folk som icke känt Gilbert från början, betraktade honom. Men för oss var det bara fullkomligt otroligt att tystnad skulle kunna falla över hans namn, att han skulle kunna stanna i obetydlighet, han, vår Gilbert med de stora orden, de många uppslagen, den omutliga avskyn för att övertrumfas på något plan. Vi fortsatte därför, trots allt, att vänta på den dag, då vi äntligen skulle få höra något nytt, något märkligt från honom och så få bevis på att vi ändå icke misstagit oss i vår tro.

Den enda, som aldrig upphört att underhålla en någorlunda fast förbindelse med Gilbert var min lilla kusin Ruth. Han hade varit hela hennes barndoms avgud, och hon hörde ej till dem som kompromissa med troheten. Om kärlek var inte och hade aldrig varit tal. När därför lilla Ruth vid tjugu år gifte sig med en ung läkare och fick sitt hem långt norr ut, togs avguden helt enkelt med, in effigie, och fick sin rättmätiga plats i detta nya hem. Vänner som besökt henne kunde omtala att Ruth var mycket förälskad i sin präktige man och fullständigt lycklig. Mannen fick sin del av korrespondensen med

Gilbert och hade småningom tränats att beundra Gilbert, även han, och han hade godmodigt tagit sitt parti.

Det var till lilla Ruth Gilbert skrev, när han hade sina svarta stunder. Ty allt som åren gingo visade det sig att han ej var helt fri sådana. Känslan av sitt eget värde hade han icke förlorat, men han hade ej i längden förblivit blind för hur litet detta värde kom till omsättning i tillvaron. Och lilla Ruths uppgift blev då att hålla uppe hans tro på snar ändring.

Allt detta visste jag emellertid endast genom sparsamma hörsägner; och föga anade jag att jag själv skulle komma att bli ett av vittnena till den händelse, som äntligen en dag förvandlade Gilberts liv.

II.

En vinter tvingade mig min hälsa att tillbringa någon tid i högfjällen. Jag hade fått anvisning på ett pensionat, som sades vara bra och som var öppet året om, då trakten var ett populärt turistcentrum. Jag reste dit, fick mitt beställda, förträffliga rum, packade upp mitt bagage och gick ner i salongen. Där voro för tillfället endast

få personer. Ett par småflickor om fyra och sju år lekte stillsamt med en docka. I gungstolen framför brasan satt en dam och läste. När jag trädde närmare, såg hon upp och gav till ett litet rop av glad överraskning: det var kusin Ruth, som jag ej sett sedan hon gifte sig.

De små flickorna kallades fram för att hälsa: de voro hennes. De påminde om henne: samma tillitsfulla ögon. De hade båda nyligen varit klena och Ruth var här för deras skull. Varje dag kom ett brev till dem alla tre från pappan. Den äldsta kunde själv skriva och svara. Jag fick del av ett brev hon skrivit samma dag. Fyraåringen totade till gubbar i brevet. Ruth berättade genast allt detta, talade livligt och lyckligt om sitt hem, sin man, sitt fridfulla liv. Så kommo vi småningom också in på gamla tider och gamla minnen och frågorna började droppa fram.

Jag skulle just — naturligtvis — fråga efter Gilbert, då Ruth förekom mig.

— Och kan du tänka dig vem som också är här på pensionatet? sade hon.

— Vem då?

— Gilbert! Du måtte väl komma ihåg Gilbert?

— Tror jag det!

— Rent en händelse att han kom hit. Han behövde luftombyte och vila för nerverna. Aldrig har jag blivit mer överraskad än när just han är den första person jag får se här! Han hade inte skrivit till mig på flera månader och själv hinner jag ju mindre och mindre med brevväxling, tyvärr. Men precis sig lik är han — stackars Gilbert.

— Stackars? frågade jag. Det var åtminstone förr i världen ett ovanligt ord om Gilbert.

— Nåja, sade Ruth, tänk på hans begåvning, på hans verksamhetslust, hans lysande läggning... Och så detta, att han ändå aldrig riktigt lyckats finna sin väg. Det ligger något trist i det, gör det inte? Alla vi andra ha vår plats i livet, men ännu inte han, den främste av oss! Nu har han talat med mig om en hel del djärva planer, nybyggarliv, upptäcktsfärder. Han behöver en vid horisont.

Så talade kusin Ruth med samma litet ivriga röst hon alltid haft. Hon var glad, fortsatte hon, att Gilbert alltjämt betraktade henne som sin vän, kanske den bästa, och han hade också fäst sig vid småflickorna. Blevo de alltför livliga, fick man ju tysta ner dem, förstås, så att de ej tröttade honom. Men han gick ut på

skidor med henne och äldsta flickan, Irma, och lilla Irma beundrade honom och var så lycklig åt dessa promenader. Nu skulle Gilbert stanna här ännu ett par veckor; han låg och funderade på att skriva ett drama, det var saken. Det var en hemlighet.

Det var många nyheter på engång.

Den kära lilla Ruth! Hennes vänliga ögon sökte oroligt efter sympati och förstående i mina, inte för egen del, naturligtvis inte, men för Gilberts. Skulle jag genom årens nötning kanske undandragit mig den gamla förtrollningen från Gilberts väsen? Skulle jag — som så många andra — blivit skeptisk, kyligt avvaktande?

— Han behöver att man tror på honom, ser du, sade hon vädjande. Minns du som vi alla trodde på honom förr? Det var en luft att andas! Jag tror han var lyckligare då än nu.

Hon reste sig och gick bort till fönstret och tittade sökande ut. Hennes instinkt hade icke bedragit henne: i skymningen såg man en mörk gestalt närma sig uppför allén, och även jag kände i denna gestalt strax igen vår Gilbert. Ett stycke framför honom var en annan mörk figur, som han med sin spänstiga gång hann upp och gick förbi. De hälsade på varandra, Gilbert med

en artig, men kanske litet lätt åtbörd åt mössan, den andra en nyans mera undfallande och även, på något vis, mera betydelsefullt. Också denne andre syntes mig bekant.

— Vet du vem det är? frågade jag.

— Ja, är det inte egendomligt. Kan du komma ihåg snickar Bäcklunds pojke, den där Tedde, som Gilbert en vår brukade vara tillsammans med? Det är han! Han är bosatt här i byn, han är predikant i kapellet. Men vi träffas ju inte.

Jag kom mycket väl ihåg Tedde, inte mindre väl än Gilbert. Jag kom mycket väl ihåg den vår Ruth talade om, då Gilbert först upphöjt Tedde till vän och sedan plötsligt åter låtit honom falla tillbaka i hans ursprungliga ringhet helt utanför vår privilegierade krets. Jag kom mycket väl ihåg hur jag en eftermiddag sett Tedde stå i gathörnet, där Gilbert brukat möta honom, och där länge, blek och nervös, vänta tills han måste förstå att hans tid var oåterkalleligen förbi. Vilka drömmar hade han väl drömt i skyddet av den store Gilberts vänskap? I varje fall, de voro grusade. Ett bittert och stelt litet leende hade kommit över hans ansikte, men när Gilbert slutligen verkligen visade sig på gatan, förstrött nickade och sedan bara gick vidare till sina

nya och världsliga intressen, hade Tedde intet försök gjort att vrida händelsernas lopp tillbaka. Han stod endast en stund orörlig och såg efter den bortskyndande. Inte långt därefter hade han för övrigt lämnat staden, och han hörde ju ej till dem, som vi brydde oss mycket om att fråga efter. Han försvann.

— Så, sade jag, ni träffas alltså inte?

— Nej, svarade Ruth, vad skulle det också vara för idé? Tedde Bäcklund!!

Det föll av sig själv, att sedan nu Ruth, Gilbert och jag sålunda återfunnit varandra, skulle vi hålla ihop under pensionatsvistelsen.

Vi fingo ett gemensamt bord i matsalen; vi promenerade tillsammans om förmiddagarna, såvida inte Gilbert följde Ruth och lilla Irma på deras skidturer, en sport i vilken jag icke deltog. Om kvällarna funno vi varandra dock igen och sutto tillsammans i ett hörn av salongen, och mestadels var det Gilbert, som förde ordet.

Han tycktes ha läst allt, vara införsatt i allt. Han yttrade sig om allt, suveränt, ibland med en biton av att själv vara förbi det hela. Och alltid, liksom vi ju så väl mindes det från förr, med detta flödande språk, denna lätthet att uttrycka sig, som alltid förstummat invänd-

ningar, som alltid vann och betvang. Medan vi lyssnade till honom sökte inte sällan kusin Ruths ögon förstulet mina: jag svek väl inte, frågade de, jag var väl med, jag beundrade väl, jag förstod väl alltjämt Gilbert? Och jag svarade med en nick: hur skulle jag mer än någon annan undgått tjusningen i den obetvingliga vilja att behaga, som strålade ut ur hela vår väns väsen?

Jag frågade honom om hans planer, och det visade sig att han alltjämt hade många. Han lät förstå att han nog satt med en och annan sparad trumf på hand ännu, vi skulle ej tro annat. Men en afton, då vi dröjt senare än vanligt i salongen, lät han undfalla sig att mest lockade honom dock tanken på att helt enkelt ge sig ut i kriget — detta var under krigsåren — och där äntligen sätta sin egen personlighet på prov till det yttersta.

— Gilbert, Gilbert! Att kasta bort dig så! mumlade Ruth.

— Kasta bort sig, ja, svarade han. Och likväl, vilken oerhörd inre vinning, tror du inte, lilla Ruth? Ingen reträtt mer möjlig; ingen morgondag att räkna med. Vilken absolut känsla av seger över det yttre.

Det blev tyst en liten stund. Så tillade Gilbert — i en ton vi knappast hört förut:

— Hur mycket har jag inte talat, drömt, eller diktat högt! Kanske för mycket. Tiden kan vara mogen för handling.

Kusin Ruth följde mig den kvällen in i mitt rum.

— Du hör, sade hon, Gilbert är inte lycklig, han är inte lycklig. Det begriper jag.

III.

Såsom redan nämnt, Tedde Bäcklund var predikant i byns friförsamlings kapell.

Han hade utvecklats till en stor, bredaxlad person med myndighet i statur och hållning, ehuru han bibehållit sin utomordentliga hövlighet. Vi möttes inte sällan på vägarna och han hälsade alltid först, synnerligen försynt och tillbakadraget. Men det var dock något i den snabbt åter tillbakaflyende blick han gav oss, som gjorde varje möte till en händelse. Denna blick, det var en blick som såg. Den hade ingenting tillfälligt; den mätte, den vägde, den behöll. Vi hade strax lagt märke till det, både Ruth och jag. Vem han än var, denne Tedde Bäcklund, fripredikant i

en avkrok av vårt land, en herr Vem som helst kunde han icke vara. Men vi umgingos ej med honom, då ingen anledning till närmande fanns, och vår samfärdsel inskränkte sig alltså till mötena på landsvägen.

En eftermiddag föll det oss dock in att vi skulle gå och höra gamle Tedde i kapellet. Det var Ruth, om jag ej missminner mig, som väckte förslaget i en stund av sysslolöshet och då hon tyckte att Gilbert borde förströs.

Kapellet bestod av en medelstor, bar och tarvlig sal, denna afton helt fylld av en menighet, där synbarligen först ingen tog notis om vårt inträde. Vi stannade också blygsamt i skymundan vid dörren. Framme i salen pågick musikalisk underhållning. Uppe på estraden stodo ett tiotal unga människor, män och kvinnor, och det var dessa som sjöngo. Prestationen var bedrövlig — och dock, vi kände det omedelbart, den hade något gripande. Om ett ögonblick förstodo vi också vad det var som gripit oss: alla dessa sjungande voro blinda. Deras nästan uttryckslösa ansikten voro uppåtlyfta som i ett stelnat extatiskt sökande efter det omöjliga, något ljus i mörkret, en uppenbarelse i tomheten. De liknade fiskar, som stigit mot vatten-

brynet från bottnens slam och orörliga stannat där, väntande. Över dem hängde lokalens enda lampa, en ordinär fotogenlampa, grymt belysande dessa tio orörliga, blinda ansikten, ur vilka den bedrövliga sången steg. Det gav något hjärtslitande patetiskt åt tavlan, och det rev upp ett dovt samvetskval, en blygsel inom oss som om vi, endast genom att här vara friska, i jämvikt, sorglösa och nyfikna, tagit för oss av livet mer än vi sannerligen ägde rätt till.

Mittibland de blinda, bakom en pulpet som dominerade estraden något, stod predikanten, bred och full av kraft. Han höll ögonen sänkta i andakt, och inte mer än någon annan i salen syntes han ha tagit minsta notis om vårt inträde. Men jag är fullkomligt viss om att han sett oss.

De blinda tystnade och det blev en kort stund alldeles tyst i salen. Inga applåder. Känslan av väntan stegrades. Så ropade predikanten plötsligt med hög röst:

— Bröder och systrar! Vi ha nu hört våra blinda bröder och systrar sjunga Herrans lov, och vi vilja tacka dem.

— Tack, tack, susade det genom salens bänkar

och över de blindas ansikten gled ett egendomligt frånvarande leende av lycka.

— Ja, tacka! fortsatte han. Ty vi ha förunnats en stor nåd. Vi ha hört dessa blinda, som dock äro seende, blinda och dock skådande med trones blickar all Lammets härlighet och vetande Vem de lovsjunga. O, under över alla under, att vara blind och dock seende! Om detta vill jag tala i dag. Herre, Herre, du gav mig det! ropade han till och höjde händerna.

Därpå böjde han sig litet framåt, hans ögon tycktes överfara och räkna in varenda församlingsmedlem, hans ton sänktes något, fick ett drag av vädjan, av förtrolighet. Förväntan svarade honom, huvudena i bänkarna höjdes, suckar började höras: tack, tack, amen.

— Begrunden dessa ord, mina vänner, bad han: Blinda och seende. Ack, att vi alla vore där! Ack, än mer, att alla världens barn äntligen hörde och förstode! Därför vilja vi i dag bedja för dem, mina bröder och systrar, vi vilja bedja för världens barn, för främlingarna ibland oss, att deras ögon öppnas. Bedjen därför, tacken och bedjen! Bedjen för dem!

Nu tycktes det gå upp för några att något sär-

skilt var å bane. En och annan vände sig om. Predikantens tydliga hänsyftning på främlingar, vilka man i dag särskilt skulle minnas, väckte uppmärksamheten. Och nu sökte oss också hans egna ögon öppet. Han kastade huvudet litet tillbaka, stod rak, bredaxlad, myndig. Rätt över salen och brödernas och systrarnas huvuden såg han äntligen fast på oss, som stodo i dunklet nere vid dörren.

Här var han på sin egen mark, här behövde han inte vara undfallande, och han växte. Främlingar hade trängt in i hans domän, kanske cyniskt, i varje fall tanklöst; dock, han var ej den, som lät visa någon bort, inte ens de nyfikna och ovärdiga, och lika litet var han den, som låter sig överrumplas, det var vad han lät oss förstå. Han gick oss till mötes, ehuru utan en rörelse; han var herre och värd på platsen, och han välkomnade även oss, objudna, men utan att nämna det; blott ett par gånger sträckte han ut armarna, liksom för att famna alla, och han famnade då även oss. Han bad för oss, det var allt, och därmed voro vi dragna in i hans krets, hans herradöme.

Han talade. Det var en nog så enkel predikan om världen, ett mörker, där de flesta intet veta

om sin eländighet förrän slutligen en dag ett ljus tändes, en strålglimt plötsligt lyser till i fjärran. Det är ett okänt ljus, det närmar sig, det drar till sig den rotlösa själen och låter den slutligen gå upp i sin solglans, i sin lycksalighet — i frälsningen.

— Och veten, ropade han, veten att alla få vi vår dag och stund!

— Tack, tack, steg mumlet ur bänkarna.

— Visa inte bort den. Visa ej bort Guds ljus! Alla skola se, minns, att alla slutligen skola skåda Ljuset!

— Amen, amen.

— Spjärna ej mot udden, o, tveksamma själ! Giv dig!

— O, o, amen, amen.

— O, Gud, Herde, hjälp dina förkomna barn, liksom vi här och i dag vilja hjälpa dem med våra böner. Hjälp, Herre! ropade han högre, uppfordrande, befallande: Hjälp!

— Ja, ja, kom det ur bänkarna. Hjälp, hjälp!

— Alla måste få höra dig till! Världens barn! Alla! Hör du, Gud, hör du?

— Ja, ja.

— Bedjen, ja, bedjen, bröder och systrar, ropade predikanten allt häftigare. Bättre kunnen

I, det vet jag. Bedjen av all kraft! befallde han med jätteröst. Bedjen än bättre!

Så fortgick det en stund. Snyftningar började bryta ut i bänkarna och småningom steg en storm av suckar och ord. På estraden stodo alltjämt de blinda, bortglömda, vaggande litet fram och åter och alltjämt med samma orörliga, stelnat extatiska ansiktsuttryck, bjärt belyst av taklampan. Och mittibland dem predikanten, mäktig, med svettpärlor över pannan, blicken rakt fram, ropande, eggande, rasande, befallande. I bänkarna böljade oron. En kvinna reste sig och föll strax ihop igen, skakad av skrikande gråt. På några minuter hade predikanten lyckats riva upp alla sinnen.

— Vi vilja nu åter sjunga, ropade han över stormen, behärskande den utan tvekan. Alla, alla! Varje röst med!

Men vi nere vid dörren hade fått nog.

Kusin Ruth höll mig krampaktigt i handen.

— Kom, för all del, sade hon. Låt oss gå. Här är också en förskräcklig luft. Gilbert? Kommer inte du?

Jag hade ej tänkt på Gilbert förut, nu såg jag mig i dörren om efter honom. Han tycktes emellertid icke ha hört Ruths anmaning, han stod

stilla kvar, osedvanligt blek, märkte jag strax, och med ögonen endast stadigt fästa på mannen därborta i talarstolen, insugen, infångad.

Och på engång begrep jag. Av oss tre intränglingar var det blott Gilbert predikantens anlopp gällt — och att han förstod det själv. Det var honom predikanten sökt och utvalt; inte Ruth eller mig; honom ensam — Gilbert. De två forna vännerna hade äntligen mötts igen, och nu stod kampen. Sången, orden, bönen, menighetens åkallan och rop, allt hade fyllt salen endast för Gilberts skull. Där var allt samlat. Jag såg predikanten höja armarna som till ett sista förtvivlat, betvingande anlopp, och hans blickar voro nu öppet, helt, intensivt, utan skam eller skrymtan uteslutande riktade på den utvalde. De borrade sig in i honom, de kämpade med honom en hemlighetsfull envig, de släppte honom ej.

— O själ, jag har väntat dig länge, ropade han. Länge, länge — och nu är du här! O själ, låt mig leda dig fram! Hör mig!

Och salens suckar stämde in.

— Gilbert, sade jag. Vi gå nu.

— Ja, mumlade han till svar, men rörde sig fortfarande inte.

Jag lät dörren falla igen bakom mig. Ute var det surt väder, det var nedan, himlen var molntung; vägen låg mörk och öde, bygden var stilla. Gilbert kom ej.

En stund väntade Ruth och jag frysande på honom; så togo vi vägen hem för att ej besvära honom med vår väntan, och först när vi redan voro framme vid pensionatets port, hann han upp oss.

Något höll oss tillbaka från att fråga honom om hans intryck, och han vidrörde ej själv ämnet. På aftonen var han sig emellertid helt lik igen, så föreföll det oss åtminstone, och innan vi skildes för natten, avtalade han med Ruth en längre skidtur till nästa dag, ifall bara vädret blev gott.

IV.

Morgonen inföll strålande, kölden var lagom, och snart efter frukost startade Ruth, lilla Irma och Gilbert. Det hade föreslagits att de skulle runda en höjd, som dominerade en inte ringa del av närmaste bygd. Om färden visade sig vara för tröttsam för barnet, hade de möjligheten att taga en genväg hem genom järnvägs-

tunneln, sedan 3-tåget passerat. Jag såg dem starta i bästa disposition.

Färden skall, till att börja med, också ha varit underbar. De tre skidlöparna hade gått raskt undan med lämpliga vilostunder. De hade litet matsäck med sig och hade förtärt den vid en vacker utsiktsplats. Särskilt hade Gilbert varit vid gott lynne. På gårdagens upplevelse i kapellet gjordes ingen antydan; den syntes vara en passerad episod, redan glömd.

Ruth och Gilbert hade strax talat om att de skulle försöka slippa gå hem genom järnvägstunneln och absolut hellre taga den något längre turen. Genom tunneln måste man gå till fots; det var en mörk, obekväm, otrevlig promenad. För barnet skulle den, menade de, knappast bli lättare än den något längre promenaden under fri himmel, utan kanske tvärtom verka skrämmande och olustig.

Men småningom hade det börjat blåsa upp och mulnat, och det såg ej omöjligt ut att rentav draga ihop till snö. Den längre vägen var som sagt ingenting över lilla Irmas krafter; hon brukade vara nästan lika god som modern på skidor. Men när de frågade barnet hur hon kände sig, lät flickan mot vanligheten höra litet klagan

över begynnande trötthet. Först ville de likväl ändå inte avstå från den avtalade rutten, vilade blott åter och intalade flickan att repa mod. Allasammans hade dock blivit litet tystare; de hade ej varit beredda på någon motgång; blåsten ökade också snart starkt, och de fingo den allt mer och mer emot sig.

Till sist avgjorde Ruth:

— Vi få vända och taga den tråkiga tunneln, det kan inte hjälpas. Det är det enda förnuftiga.

De vände då, utan vidare diskussion.

Om en stund kom lätt yrsnö, den pinade sig in innanför halsdukarna och var särskilt besvärlig för Gilbert, som bar pincené. Irma började klaga över att hon frös. De stannade igen, drucko det sista varma ur termosflaskan, och måste skynda vidare. Södergående tåget passerade tunneln litet före klockan tre, det visste de, men då var skymningen redan inne, och det gällde att komma så snart efter tåget som möjligt in i tunneln, innan det blev nermörkt.

— Var duktig flicka! manade Ruth sin dotter.

Flickan var duktig. Hon tog i med skidstavarna och såg tappert till att hon ej blev efter. Men blåsten var hård, nu hade de fått den från

sidan. Gilbert svor över att de icke rådfrågat barometern, innan de sangviniskt gåvo sig ut i det vackra vädret. Färden, som börjat så bra, hotade att bli fullkomligt misslyckad.

Äntligen nådde de tunnelmynningen, togo av skidorna och gåvo sig in i det mörka valvet, där endast några få små lampor med långa avstånd emellan sig spredo en smula lyse. De kände alla tre att de voro trötta, hur det nu kom sig, mer än efter mången annan betydligt längre tur de gjort, och marschen över järnvägsspårens bjälkar, där man för varje steg måste ge akt på att inte snubbla, verkade enerverande. Till råga på allt tappade Gilbert sin pincené, och en stund gick åt att oroligt söka efter denna.

— Vad är klockan? frågade Ruth som de just kommo förbi en av de små lamporna.

— Tre och femton, svarade Gilbert.

— Men, du, jag tycker vi borde ha hört tåget. Har du hört det?

— Det är ju långt över tiden redan.

— Man brukar höra tåget vida omkring.

— Nåja, sade Gilbert, vi tänkte väl på annat då. Och så tog väl blåsten bort ljudet.

— Är du säker på din klocka?

— Absolut.

De gingo vidare.

— Gå inte så fort, Ruth, sade Gilbert. Ena glaset spräcktes på min pincené, när den föll, och det besvärar mig betydligt.

— Mamma, jag är litet rädd, viskade Irma plötsligt.

— Var inte rädd, barn, svarade modern, men en egendomlig ångest hade bemäktigat sig henne själv. Hon bemödade sig om att för Gilberts skull ej gå alltför fort, men hon kunde ej hjälpa att hon gång på gång ökade takten. — Vad är det för brådska! sade Gilbert igen missnöjt. Men hennes ögon spejade bara ängsligt fram mot tunnelmynningen, en grå, avlägsen ljusning. Hon har sedan ofta sagt mig, att hon hela tiden gick med en bestämd aning om vad som skulle komma.

Så kom det. Först ett ännu ej fullt tydligt brus, som snabbt steg till dån. Det var tåget.

— Tåget! ropade hon högt. Gilbert, tåget!

Och de började springa.

Ögonblickligen hade Ruth slängt flickans skidor med sina egna under ena armen. Med andra handen tog hon fatt i barnet och drog det med sig. Gilbert! ropade hon än en gång, förvirrat väntande hon visste ej själv vad, någon hjälp,

ett råd, ett ord från honom, och rusade så blott besinningslöst framåt. Komme de bara tillräckligt nära tunnelöppningen, skulle nog lokföraren se dem, tänkte hon. De hade endast en helt liten bit igen. O, Gud, bad hon... Allt gick, som hon sedan skulle komma att minnas det, svindlande fort. Plötsligt hade tågets dån ohyggligt ökat, och hon hade förstått att detta nu trängde in i själva den åtminstone för ett snälltåg rätt korta tunneln. Dock, nu voro barnet och hon Gudi lov framme.

Men Gilbert? I detsamma kom tanken på Gilbert tillbaka och hon såg — hon såg, att han redan var ett gott stycke före barnet och henne, redan gott och väl ute ur tunneln och räddad. Också han hade sprungit, också han flytt för livet. Men, slog det henne ilande, isande, borde han verkligen inte dröjt en smula, borde han inte försökt bistå henne att få barnet ur faran, tagit det redan trötta barnets lediga hand i sin och därmed gjort dess flykt lättare?

Gilbert! Var detta verkligen Gilbert?

Endast en sekund flammade den tanken upp. De voro nu själva ur tunneln; hon såg Gilbert försvinna framför henne på ena sidan banvallen och hann blott handlöst kasta sig med barnet utför

den andra. De rullade i snön och hamnade på fältet ett par meter längre ned, medan över dem, förbi dem, tåget öronbedövande brakade vidare.

Hur hon kom på fötter igen, mindes Ruth aldrig. På ett eller annat vis hade folk kommit till, hade kanske varit i närheten, kanske sett det hela. En banvaktsstuga fanns helt nära, en dressin skaffades fram, lyckligt nog, det hade eljest ännu varit någon kilometer att gå fram till station. Det föresvävade Ruth dunkelt, att banvaktaren ej ansett det nödvändigt taga med Gilbert på dressinen. Han kom dock med. Färden gjordes under tystnad. Ruth tryckte barnet till sig och såg ej upp. — Fryser du? frågade hon den lilla. — Nej. — Du är inte alls rädd mer? — Nej då!

Men Gilbert sade ingenting. Hans pincené hade gått ohjälpligt förlorad. Han slog fruset upp sin rockkrage. Han satt i lä av dressinföraren och tänkte uppenbarligen inte på att erbjuda Ruth och lilla Irma denna relativt skyddade plats. Han var helt förlorad i egna grubblerier. Vilka? Det lät han inte ana.

V.

Händelsen kommenterades naturligtvis snart flitigt i byn och på pensionatet. Folk hade sett den främmande herrn, turisten, herr Gilbert komma utrusande ur tunneln, han först, i god fart, och så en bra bit bakom honom en förtvivlad kvinna, ensam halvt släpande, halvt bärande ett barn, färdig att digna ned. Ögonblickligen därefter tåget. Jag vet ej om någon talade med Gilbert själv om saken; det är inte troligt. Men han var dömd, och han måste begripit det.

Vi sågo, Ruth och jag, hur kommentarerna han inte låtsades höra, hur blickarna han alltid undvek, hur tystnaderna han icke tycktes märka, togo kropp och liv omkring honom. De par dagar, som följde närmast efter händelsen, var han rolös. Han ursäktade sig att icke som vanligt kunna äta med oss, förebärande olika ärenden i bygden. Han skulle kunnat resa sin väg, men det gjorde han likväl inte. Han tycktes ändå först önska förklara sig, samtidigt som det tydligen var honom omöjligt. Han gick omkring i byn, mörk, sluten, hålögd. Det gjorde oss ont om honom, och inte minst blödde den goda lilla

Ruths hjärta för honom, trots allt. Men förmå oss till att säga honom att ingenting skett, att allt varit som det skulle, det kunde vi inte. Också vi voro förlamade av det otroliga, att han, vår egen hjälte, vår Gilbert skulle kunnat handla som en simpel pultron..

Tredje dagen efter tunnelaffären var han på morgonen försvunnen från pensionatet. Vi frågade på kontoret om han möjligen ändå rest, men det hade han inte. Först mot kvällen kom han till synes igen. Vi hade varit på promenad och gingo just förbi kapellet, där Tedde Bäcklund sannolikt predikade — det lyste svagt ur fönstren — då dörren öppnades och Gilbert trädde ut. Han såg oss, lyfte på mössan, men slöt sig icke till oss, utan skyndade före oss vägen fram. Ruths arm vilade på min och tryckte den hårt vid Gilberts åsyn, men något inom oss båda höll tillbaka alla uttalanden. Och mer än det, det föreföll oss bägge med ens alldeles naturligt att Gilbert skulle varit i kapellet och ingen annanstans. Vi kände blott lättnaden i att få visshet om var det var han dolt sig för oss.

Efter den dagen var han definitivt förlorad för oss. Vi erforo snart, att han börjat tillbringa större delen av sin tid hos predikanten. Emel-

lanåt mötte vi Bäcklund själv ute, men ensam; denne var stor fotgängare och hade många besök att göra i bygden. Han hälsade på oss, som vanligt, ytterst artigt och med sin snabba, mer än vanligt, så föreföll det oss, inkvisitoriska blick. I predikantens tarvliga bostad, bestående av ett rum och kök, helt fattigt möblerade, enligt vad man sagt oss, och där han själv lagade sin mat, inväntade honom förmodligen under tiden Gilbert, sysselsatt med vad? Det förblev en gåta.

Såväl Ruth som jag skulle redan för flera dagar sedan lämnat orten. Önskan att ändå till slut få någon förklaring med Gilbert höll oss kvar, men i längden kunde detta inte gå: vi måste bryta upp. Om Gilberts egna planer visste vi självfallet ingenting mer. Vi bestämde slutligen en dag för vår avresa, och Ruth lät lägga in en biljett på Gilberts rum, där hon skrev att vi gärna önskade taga farväl av honom och hoppades han skulle vilja tillbringa sista aftonen med oss. Aftonen kom, men fortfarande visade sig ingen Gilbert och intet bud nådde oss.

Först sent den kvällen fingo vi av andra gäster på pensionatet höra vad som samma dag tilldragit sig. De hade varit åsyna vittnen till det.

Det hade den dagen varit stort tack- och lov-

möte i kapellet, och vid detta möte hade Gilbert trätt fram för all menigheten, samt avlagt en lång och ingående syndabekännelse, där han bland annat också berört tunnelepisoden, talat om sin egen feghet, sin uselhet och fruktan att förlora sitt eländiga liv, och slutligen jublande tillkännagivit sin frälsning. Han hade stått på estraden, likblek, en sällsam figur med sin vårdade yttre apparition bland de övriga enkla församlingsbröderna och systrarna, och han hade besvurit dessa att taga upp honom bland sig såsom en den yttersta och svagaste av dem alla.

— Amen, amen, hade det brusat emot honom ur bänkarna i stor fröjd.

Sedan hade predikanten talat. En ljungande straff- och triumfpredikan, straff över dem, som ännu dröjde, triumf för den vunna själen. Han hade tagit upp just tunnelepisoden som grundtema för sin predikan. Tunneln liknade han vid världens mörker och Gilberts flykt, för vilken denne själv nyss ödmjukat sig, den var endast just ett av Herrans outrannsakliga medel, där det onda, det svaga, det låga, om blott Han i sin Nåd så avser, vändes till idel gott. Under denna predikan hade Gilbert stått kvar på estraden, hela tiden fullständigt orörlig, med slutna ögon och

uppåtvänt ansikte — alldeles som de blinda »och dock seende» — och endast emellanåt låtit höra några tack, tack, amen, amen, i vilka gråt brutit sig.

Därpå hade predikanten vänt sig till honom direkt, formligen upptagit honom i kretsen, omfamnande honom och förkunnande att »vår broder Gilbert, i går en syndens träl», från och med denna dag skulle viga sitt liv, sina kunskaper — vilka voro stora, upplyste han — och all sin kraft till Herrans verk och intet annat.

Ruth grät sakta i sin näsduk, medan vi lyssnade till denna berättelse. Pensionatets gäster diskuterade sedan livligt fallet, som de kallade det, men hon yttrade sig ej. När vi togo godnatt av varandra, sade hon blott till mig:

— Vad vet man?

VI.

Vi reste nästa morgon, Ruth med sina barn och jag.

Just som tåget satte sig i rörelse, kom en person springande ut på perrongen, hoppade upp på för honom närmaste vagn och kom strax

därpå flämtande in i vår kupé. Det var predikanten.

Jag hade aldrig förut sett honom på så nära håll. Som yngling hörde han, jag har redan nämnt det, icke till vår krets. Här på orten hade vi ju aldrig växlat ett ord. Han var ej nu beredd på mötet med oss, det såg jag, men han tryckte strax tillbaka en första instinktiv tvekan och tog platsen mittemot min efter sin vanliga artiga hälsning som om ingenting kunde varit naturligare än detta sammanträffande.

Jag förstod genast att fullkomligt under tystnad skulle vår gemensamma färd ej kunna avlöpa. Vi voro å ömse sidor alltför fyllda med stoff, som trängde på. Förstulet observerade vi varandra en stund. Så bröt han resolut isen.

— Det har hänt märkliga ting, dessa dagar, sade han med sin starka röst, som kom barnen att se litet förvånade upp.

— Ni syftar på Gilbert?

— Ja.

— Vad tänker ni då själv, pastor Bäcklund? frågade jag.

Han höjde handen, lutade sig litet framåt och kastade den ofta eljest så försynta blicken lik-

som en spjutkastare kastar sitt spjut djärvt rätt in i min.

— Om Gilbert alltså? Tro mig, mina damer, om jag säger er, att just på honom har jag väntat år efter år. Jag tappade honom aldrig. Jag visste att han hörde till dem Herren märkt, men jag visste ju också att skörden mognar långsamt. Två gånger redan har jag varit nära honom, utan att han visste det eller ens såg mig, men jag förstod att jag var för tidigt ute. Nu kom han själv. Eller gjorde han inte?

Stopp! fortsatte han litet familjärt och hejdade därmed en invändning på mina läppar: Jag vet vad ni svarar. Så här. Den där dagen i tunneln bar han sig åt som en stackare och det kände han. Han tog det hårt, han, som eljest är så övermodig! Reaktionen måste komma. Han måste gripa ett tillfälle. Han måste få hävda sig själv för att inte rent gå under av skam, måste få göra något oväntat, något djärvt, en kupp. Rehabilitation! Inte sant? Och han tog då den närmast till hands liggande möjligheten. Den fanns där, den bjöd ut sig. Kom, var så god, sade den. Det är vad ni ha att svara mig, mina damer. Å, er psykologi, hur fin, hur träffsäker! Och medge också att man inte precis

får vara en ynkrygg, när man står inför en hel församling och blottar sin ynkedom, risar sin egen rygg, kryper naken till korset. Om han försökt hejda det framrusande tåget i stället för att löpa, skulle det säkert inte fordrat så mycket större mod. Men samtidigt valde han ju på sätt och vis ändå den bekvämaste utvägen. Det gjorde han, det kan vem som helst medge. Det var ändå en prima roll han iklädde sig och utåt riskfri och alltid med tillräckligt många applåder att räkna med, applåder av olärda församlingsmedlemmar, det är sant, men ändå människor, ändå i all enkelhet hänförda lyssnare. Rehabilitation! Ha ha! Så, just så tänka mina damer, har jag inte fullkomligt rätt? Det var vad han skaffade sig.

— Ni ser cyniskt på saken, herr Bäcklund, anmärkte jag.

— Inte jag, men ni, mina damer. Världen! Och Herran har förlänat mig världens ögon också. Också, betonade han. Jag har dem liksom man har ett särskilt par glasögon i reserv i fickan, med färgade glas. Det har jag ofta nytta av, mycken nytta, mina damer. Det ger mig en viss människokännedom. Och jag kan bruka dem när jag vill. Men världens

barn kunna inte taga dem av och på, dessa färgade glas, de gå med dem alltid på sig. Det är skillnaden.

Jag försökte säga ett par ord, men han höjde bara myndigt handen och stoppade mig igen, ogenerat.

— Allt, sade han, kan förtäljas på tvenne vis. Gån i dag ut i världen och förtäljen Gilberts historia så som jag nyss förtäljde den! Det stämmer, alltihop. I kunnen berätta den hundra gånger och alltid få rätt. Han är en svag människa, ja, och fåfäng. Han kan inte leva utan en plattform. Det är gåtans lösning, där är han i en lättfattlig formel. Stämmer, stämmer, o, ni skarpsinniga! Men, mina damer, ropade han plötsligt till, så starkt att barnen skrämda sågo på sin mor, men mina damer, härmed han I också talat till punkt.

Han såg utmanande på oss, ehuru ingen av oss längre försökte yttra ett ljud.

— Och nu, fortsatte han, nu talar och svarar eder genom min mun den Outgrundlige och Allsmäktige själv. Si, säger Han, jag väljer mina förkunnare bland dem, som passa för kallet. Vem skulle så min sådd och vem skörda mina skördar, om jag ej drog försorg om att välja de

lämpliga vingårdsmännen? De lämpliga! Av själva deras fel, som ni le åt, av själva deras värsta svagheter, dem alla märka, gör Jag mina verktyg, och de arbeta härligen. Ty veten, att av alla de mänskliga svagheterna och dårskaperna tillsammans bygger jag dock min Tron. O, I kortsynte, föga haven I kartlagt mina vägar, liksom I föga veten om mina mål!

I detsamma närmade sig tåget tunneln och drog under dån och brak igenom den. Vi sutto alla tysta i mörkret, och jag undrade vart predikanten sedan ämnade vända det hela. Men när ljuset trängde in i kupén igen, hade han rest sig och gått ut i korridoren. Han kom inte tillbaka. Han hade förstått att skaffa sig och behålla sista ordet.

Efter ett par minuter började tåget för övrigt sakta av; vi närmade oss en liten anhalt, där man endast höll om passagerare dit eller därifrån funnos anmälda. Det visade sig att det just var predikanten, som här skulle av, och medan vi strax därpå foro vidare igen, sågo vi honom försvinna, utan så mycket som en blick tillbaka, längs en stig i snön.

Och Gilbert?

Ingen av oss har träffat honom mer. Hans

omvändelse väckte sensation och omtalades inte så litet. Men på hans uppriktighet tvivlar ingen. Det säges att han numera är fullkomligt lycklig; han lever fattigt och stilla bland de enkla bröderna och systrarna i Bäcklunds församling. Han lär också ha gift sig där. Bland oss andra var han väl aldrig riktigt hemma, och nu har han då äntligen hittat rätt. Och så ha vi väl alla vår egen väg — och få se till att hålla den.

Inte sällan kommer jag för min del ihåg de ord predikanten utropade i den Outgrundliges namn:

— Av alla de mänskliga svagheterna och dårskaperna tillhopa bygger Jag dock min tron.

Ett är visst: vårt förstånd är ringa inför den evige Byggmästarens verk.

DEN GAMLAS DÖD

I.

Om söndagarna gingo vi på besök till den gamla i den långa våningen åt söder över parken med svandammen.

Hennes rum var hörnrummet, så att hon hade ett fönster också åt gatan, och där satt hon mest. Hon brydde sig inte så mycket om solen, sade hon. Då hon var ung, sade hon, sökte man helst skugga, lummiga alléer, bersåer och grottor, man var rädd om sin teint, och kanske voro somrarna också då varmare än nu. Dörrarna till sitt rum hade hon alltid öppna ut till filen av våningens övriga rum, vardagsrummet, salongen, den stora matsalen med dess två kakelugnar och bladväxterna, som framför fönstren räckte ända upp till taket. Hon gick de besökande några få steg till mötes, och hon hade strax en blick för var och en, ingenting undgick henne.

— Litet rakare i ryggen, min flicka, sade hon.

Man rätade då fort upp sig och rodnade och

måste se på henne själv, hur hon bar sitt huvud med den höga hårklädseln av svarta eller vita spetsar och en rynkad svart sammetsbit: hon satt i sin stora stol alldeles som en drottning mitt i sitt hov. Ansiktet med den lilla krökta näsan var gulblekt, håret vitt, och vi visste att hon var mycket gammal. Men hon förändrades ändå aldrig, vi hade aldrig sett henne annorlunda, alltid var hon lika rak, med samma järngrå blick, och vi hade alltid känt samma hemlighetsfulla spänning för varje söndagsmöte, något av fruktan för inträdet i en alltid lika okänd värld och samma särskilda lättnad var gång visiten var slut och man äntligen trädde ut i livet och nuet igen — inte alldeles trygg ändå för att inte ännu i dörren kunna få höra ett omutligt:

— Jag tror flickan börjar gå litet in med vänstra foten.

Vi höllo ändå av henne. Man kunde inte tänka sig söndagarna utan visiten hos den gamla, släktens äldsta. Det var en doft i hennes rum, som sövde en rätt in i stämningen av den där okända världen — hennes. Det var tjusande, likt intet annat. Där ingingo namnlösa kryddor i denna doft samt därtill kamfer och eau-de-

cologne, 4711, äkta Johann Maria Farina från Köln, något annat luktvatten gillade hon inte. När det var hennes födelsedag, fick hon alltid nya flaskor, det kunde bli en hel rad på bordet, men det kom aldrig en min hos henne av att de kunde vara för många. Hennes tack var alltid lika artigt avmätt och likväl kändes det som ett högt nådevedermäle — man kunde inte hjälpa att man blev litet tjock i halsen, när hon tog ens hand och sade med grandezza:

— Och det var ju också från dig, inte sant? Tack, min goda flicka.

Sedan bjöd hon på malaga. En underlig dryck ur slipad karaff, svart som tjära och nästan lika tjock — och söt, söt. Även barnen fingo med, helt litet per man, i slipade, helt små glas, och vi stucko tungan långt ned i glasen för att få med ända till den sista söta droppen. Jag har aldrig känt den smaken mer i mitt liv.

Vad det var för årtal hon fyllde på dessa födelsedagar, det tänkte vi inte på. Engång fyllde major Arvenius i staden åttio år. Det var en märkvärdighet, det gjordes en fest, och det kom i tidningen.

Vi sågo på den vitlockige gamle herrn med förundran och beundran; man mötte honom

ibland ute på promenaden, i solen, han sökte solen, en gammal man behövde den, sade han. Men hon, tant Eleonore, nöjde sig med att sitta inne vid sitt fönster åt gatan; det var kanske därför att hon inte var så förfärligt gammal som han.

Men en dag fingo vi höra, att till våren skulle hon fylla nittio.

II.

Hon var alltså född på Gustav IV Adolfs tid. Aldrig skall jag glömma min häpnad, när jag förstod det. De mina voro med blodsband förenade med henne, och hon knöt oss sålunda direkt samman med hävd och historia. Jag började fråga; nu ville jag veta mer om henne, och jag fick då höra att hennes far stupat i finska kriget 1809. Han hade stått vid sin kanon, just som Wilhelm von Schwerin, den unge hjälten, och fallit som han, hedrad på båren som han. I Sverige satt hans unga änka kvar, ensam med barnet på armen, den lilla Eleonore, och hans kamrater buro till dem den tappres sista hälsning..

När vi nästa söndag kommo in till den gamla,

steg det så starkt upp i mig igen, detta förflutna, nästan glömda, att jag måste springa bort, jag sprang ut i tamburen och dolde mina tårade ögon.

— Så flickan bär sig åt, sade tant Eleonore strängt.

Jag hade burit mig opassande åt. Orsaken frågades inte efter, man hade att hålla sig korrekt, det var allt. Och jag skämdes. Inte över mina känslor, men över min brist på behärskning, som hon, den gamla, blivit vittne till — hon, som själv var en levande läxa. Nu begrep jag det för första gången.

Hon hade sitt hem hos den yngsta av sina fem döttrar och dennas man. Hennes barn hade varit nio, tre av dem hade hon jordat och hon blev änka innan hon var fyrtio år. Den tiden hade hon haft kvar Fågelsången, ett litet lantställe utanför staden. Det gav inte stor inkomst, men det gav något, och då hon inte kunde leva och uppfostra sina barn på en obetydlig pension, beslöt hon att stanna där, blanda dubbelt bark i brödet, taga jordbruket i egna händer och utvidga det. Bostaden var blygsam, men den var skuldfri, och det fanns en del, det räknade hon ut, att gräva fram ur skog

och mosse, och så behövde man sedan inte ligga någon till last. På detta sätt fostrade hon fram sina barn, och det blev dugande folk av dem alla.

Den sista sommaren hon flyttat ut till Fågelsången gjorde vi henne ett besök där. Nu var gården längesedan övertagen av hennes ene son, men hon tyckte ännu om att se efter, om allt där gick rätt till. Jag minns hur hon stod på trappan ut mot trädgården, där hon själv engång låtit plantera vartenda fruktträd. Intill trappan växte en väldig rosenbuske med alldeles enkla blommor likt nyponbuskens, men bjärt gula på ena blombladssidan, brandröda på den andra. Man ser inte ofta den sortens rosor numera. Hela busken stod i färgflammor som en eld, och överst i elden stod hon, Eleonore, med sin vida svarta klänning, spetsmössan högt på det vita håret och järnblicken spejande ut över trädgård och landsväg, där folket drog ut med oxparen efter middagsvilan. Bien surrade i lindarna och långt ute över fälten i violett dansade luften.

— Ser då ingen människa att Göte haltar? ropade hon.

Göte var en av oxarna, och med ens sågo vi

allihop på engång att han ömkligt haltade under oket. Alla ekipagen stannade, karlarna började högljutt resonera utanför trädgårdshäcken, det var ju ett spektakel. Ingen ville vara den skyldige inför gamla friherrinnans ögon. Men hon anklagade ingen, hon lät dem reda upp saken själva, det var tillräckligt förkrossande att just hon skulle kommit på en försumlighet. Göte spändes från lasset och leddes bort. Vi ungdomar hade skyndat att samlas kring skådespelet och det tog sin tid. När allt äntligen var klart och arbetsfolket kunde draga vidare, medan vi återvände till våra lekar, stod den gamla ännu tyst övervakande kvar ute på trappan över den brinnande busken. Nittio år nästa vår.

I trädgården fanns en lövsal, till vilken knöt sig en historia. Under en sommar, då tant Eleonores söner ännu gingo i skolan, hade hon för deras studier anställt en informator, en Uppsalastudent. Studenten förälskade sig i henne. Han skrev vers, skrev små versifierade biljetter och strödde dem efter sig i hopp om att de skulle falla under hennes ögon. Hon var då ännu ung och förmodligen vacker: han bävade, han hoppades. En eftermiddag smög han efter henne in i lövsalen, där hon satt med sitt handarbete,

föll på knä och bekände sin låga. Hon hörde honom nätt och jämnt till punkt, ropade an en händelsevis passerande gårdsdräng och gav denne order om häst och trilla genast.

— Magistern reser i afton, sade hon.

Magistern reste. Hur snart han glömde henne vet man ej. Men han tog examen, avancerade, blev docent och småningom professor, en erkänd skald, ledamot av Svenska akademien och dog slutligen vid fyllda sjuttio, höljd av ära.

— Den där impertinente pojkvasken, sade Eleonore blott, när tidningarna bringade dödsbudet. Därpå tillade hon försonligare:

— Han var alltid en rätt enfaldig ung man.

III.

Födelsedagen var i maj, men i april det året sjuknade den gamla. Det var så ovanligt att det väckte formlig häpnad i släkten. Hon låg till sängs nära två veckor, och när hon kom upp igen, hade hon magrat och fallit märkbart av. Hon hade åldrats. Vid det första söndagsbesöket, sedan hon blivit, som det ansågs, frisk, lade vi märke till att hon icke kom de par tre stegen emot de besökande, utan satt kvar i sin stora

stol vid fönstret åt gatan. Det föreslogs att ändra länstolens plats till fönstret åt parken med promenaden och svandammen, där den åttioårige major Arvenius sakta promenerade i vårsolen. Men det tyckte hon inte om, därifrån kunde hon inte som vanligt se ut över våningens fil av rum och följa med vad som hände där.

— Mamma fyller nittio år om fjorton dagar, sade hennes dotter. Vi måste fira den dagen alldeles särskilt. Om mamma bara orkar, tillade hon undfallande.

Hon var själv en ståtlig, över femtio års dam, men inför tant Eleonore var hon fortfarande liten. Modern såg uppifrån på henne och svarade:

— Varför skulle jag inte orka?

— Det blir nog mycket folk.

— Ja, det blir det nog, bekräftade den gamla.

— Man kunde ju, sade dottern försöksvis, inskränka det till att bara låta släkten komma in till mamma. Det blir många ändå.

— Hur så? sade tant Eleonore. Det vore ytterst litet ämabelt mot de andra, som gjort sig besvär. Jag tar som alltid emot alla.

Vi visste mycket väl att på den gamla friherrinnans nittioårsdag skulle inte bara de närstå-

ende utan som det hette halva staden och dessutom inte så få från landsbygden strömma till. Naturligtvis kunde malagan och bakverken bjudas ute i matsalen och de uppvaktande endast för något ögonblick släppas in till den gamla i hennes rum, men ändå. Och det var inte heller säkert att hon gick in på det arrangemanget.

— Jag sitter och tänker på en sak, sade hon plötsligt. Min svarta sidenklänning är verkligen inte fin mer. Jag behöver en ny till den födelsedagen, om det skall bli så stor firning.

— Visst är klänningen fin! sade dottern.

— Nej, svarade modern. Vem av oss vet det bäst? Jag har länge tänkt på det, för resten. Jag blir tvungen att ha en ny sidenklänning till födelsedagen, det är säkert.

Det hjälpte inga motsägelser. Så blev då saken avgjord. Dottern fick i uppdrag att skaffa sidenet.

— Och inte något tunt skräp, som jag ser att folk håller tillgodo med nuförtiden, sade den gamla. Jag vill ha ett durabelt siden, kom ihåg det. Det förra har jag nu använt i nära tjugu år med några moderniseringar, och det duger ännu bra till underkjolar. Jag vill ha den nya klänningen lika god.

Kanske tänkte dottern sig att hon skulle våga

fuska litet med den ordern. Hon tog hem ett par tre olika prover och visade dem, berömde dem livligt och framhöll att priset inte heller var så obetydligt. Men den gamla sköt proverna ifrån sig:

— Nutidsskräp.

Dottern fick hämta nya prover ett par gånger om, och när den gamla äntligen var belåten, anskaffades sömmerska, fröken Maria Jansson, som kom och tog mått och som gick in på att gå hem till den vördnadsvärda kunden för provningarna.

— Med största nöje, sade hon, ehuru hon eljest var ganska stram av sig.

Den nya klänningen blev ett evenemang. Alla våra bekanta hade snart hört historien om proverna, och de som själva sydde hos Maria Jansson fingo där taga tyget i betraktande och nypa i det.

— Men, sade sömmerskan och runkade på huvudet, inte tror jag för min del att gamla friherrinnan någonsin får klänningen på sig! Jag vet väl, jag, hur hon inte alls orkar med provningen som hon borde göra. Hon orkar inte stå.

— Kan hon inte få sitta och prova?

— Nej, sade fröken Jansson, jag gör vad jag

kan, det gör jag, men prova på en kund som sitter, det säger jag att jag inte kan. Och det sätter friherrinnan heller inte i fråga.

På den punkten voro sömmerskan och den gamla överens. Provar man, så står man, står alldeles stilla framför en hög spegel, medan sömmerskan med munnen full av nålar rör sig omkring en, ibland stående, ibland på knä, ibland krypande på golvet. Den gamla undandrog sig ingenting av den ofrånkomliga plikten. Men redan efter andra provningen föll hon ihop. Det blev nödvändigt att bära in henne på hennes säng och dottern trodde allt var slut. På nära en timme rörde modern sig icke, låg alldeles vit och stilla och endast andades ytterst svagt. Doktorn kom i stor hast, befallde ett glas vin och en del annat och sade, när patienten äntligen kryade på sig och satt upprätt igen mot sina kuddar:

— Men kom ihåg, inga sådana där strapatser vidare.

Maria Jansson hade sagt att ännu en provning återstod.

— Jag lämnar inte ifrån mig en toalett, som inte är ordentligt avprovad, sade hon. Då är det bättre att friherrinnan tar sin gamla klänning.

Budskapet framfördes och tant Eleonore mottog det tigande. Det var nu bara fyra dagar kvar till födelsedagen. Efter en sista provning, hade fröken Jansson försäkrat, skulle klänningen emellertid kunna bli färdig inom ett dygn. Den gamla räknade efter under tystnad.

— Jag vilar mig nu i två dagar, avgjorde hon till sist. Det får sedan vara nog med pjåsk efter en liten svimning. Säg åt Jansson att hon kommer hit i övermorgon.

— Men, mamma! ropade dottern.

Tant Eleonore sade fast:

— Här komma, tror du ju själv, många artiga människor och gratulera, landshövdingens och så vidare och hela min egen kära släkt med flera. Jag vill inte taga emot dem tarvligt, det vore ytterst opassande gjort och inte minst av en äldre person som jag.

IV.

Tant Eleonores måg, som var officer sade:

— Varför plåga henne med motsägelser och bråk?

— Men om hon nu dör mitt i denna sista provning!

— Så dör hon som en soldat på slagfältet.

Tant Eleonores dotter blev ledsen på sin man för dessa ord. Men han menade ingenting ovänligt alls; det var tvärtom känt att han var ganska fäst vid sin svärmor. Och det blev i alla fall så som han föreslagit: ingen bråkade vidare. Vem skulle också vågat bråka? Inte dottern.

Provningen gick bra. Maria Jansson skyndade sig med den, så att hennes händer och till och med munnen med nålarna skälvde, och hon måste sedan stärkas med kaffe. Men tant Eleonore svimmade inte denna gång, hon gick själv bort till sin länstol, när provningen var färdig, satte sig ned i den, slöt ögonen och satt bara länge alldeles tyst. Sedan gick dagen som vanligt. Klänningen skulle komma med de sista retuscherna fullbordade på födelsedagens morgon klockan nio.

Programmet för dagen var följande. De första uppvaktande skulle vara ungdomen, den gamlas barnbarn och till och med barnbarnsbarn och deras jämnåriga inom släkten. Blommor skulle bäras fram och en sång sjungas, en liten komplimang, författad för tillfället. Den gamla hade själv sagt att för mycket fick det inte ställas till,

och det hela var beräknat att taga endast några få minuter.

Vi började samlas vid svandammen. Det var en söndag och ännu tomt i parken. Långt borta i gatan såg man en ensam ung flicka brådskande närma sig med en stor kartong vid armen: helt säkert budet från Maria Jansson med klänningen. I sista minuten! Flickan såg skuldmedveten ut, och det kom en våg av oro över oss alla vid tanken på den gamlas missnöje, om hon redan väntat på klänningen. Budet försvann in på tant Eleonores gård, och vi hörde samtidigt kyrkklockan slå nio. Det var vi själva, som voro litet för tidigt ute.

I gräset kring en av parkens häckar brukade det växa litet luktvioler, det var alltid ont om dem, egentligen borde man inte alls fått plocka dem, snart kanske det på detta vis inte skulle finnas några kvar där mer, det visste vi. Men vi kunde inte hålla oss, de doftade så underbart, de voro så ljuvliga, och de voro även något ovanligt för vårt klimat. Vi kände inte till något annat ställe i världen, där luktvioler växte vilda — och detta år blommade de just osedvanligt rikligt.

Vi letade ivrigt ihop en hel liten knippa

violer till tant Eleonore, en fullständigt extra hyllning, och när klockan blev halv tio, gjorde vi oss färdiga att tåga upp till henne som det var bestämt.

Men vi kommo aldrig in.

I dörren mötte oss en förgråten jungfru.

— Gå, sade hon bara. Gå, kära hjärtanes, ni blir bara i vägen här. Gå igen!

— Men varför det? frågade vi misslynta. Vad har hänt?

— Gamla friherrinnan är död, svarades blott, och dörren stängdes utan vidare palaver.

Så var det. När dottern på morgonen kommit in till den gamla, hade hon funnit denna som alltid halvsittande mot sina kuddar; huvudet hade sjunkit litet ned mot ena sidan. Ögonen voro slutna. Men den gamla sov icke — hon var bortom sömn och vaka. Dottern tog, gripen av en hemsk aning, i hennes hand: den var kall.

Hela dagen strömmade gratulanterna till, såsom varit förutsett; det var ju omöjligt att nå alla väntande med återbud, även om man kunnat ge sig tid till det. Den förgråtna jungfrun fick öppna dörren många gånger om och meddela sin sorgliga nyhet, troligen litet mera ceremoniöst än till oss ungdomar, som överrumplat henne i den

första villervallans stund, och troligen också allt mindre förgråten, ju längre dagen led. Många av de besökande, särskilt de som kommit in från landet, måste få gå in i matsalen, vars dörrar till våningens övriga rum nu voro slutna. Malagan och bakverket serverades där, helt diskret, bara som en alldeles naturlig gärd av gästfrihet mot dessa långväga resenärer. Man förstod att gamla friherrinnan själv skulle gillat det, och det blev på detta vis ändå en smula med av den tänkta födelsedagsstämningen, trots all bestörtning och saknad.

Över soffan i ena hörnet av matsalen hängde den nya sidenklänningen, där den först hamnat ur Maria Janssons kartong: ingen kom sig för att taga undan den.

Ett par dagar senare, när den gamla bäddats ner i kistan, funno några av vännerna vägen till hennes hem igen för att få se henne en sista gång. Så kom också jag med en grupp andra in i dödsrummet, där gardinerna voro nedfällda mot vårsolen och ljus brunno på ömse sidor om huvudgärden i ett par höga femarmade silverkandelabrar.

Den gamla låg i detta ljus alldeles oförändrad, så tycktes det mig först; fullkomligt sådan vi

alltid sett henne. Men efter ett ögonblick märkte jag förändringen. Det var det, att all strängheten var borta. Över det fast tecknade lilla gulvita ansiktet fanns nu bara mildhet och ro — och ett stort överseende. Det tycktes som om något äntligen fått komma fram över dragen, vilket livet alltid helt nödvändigt hållit tillbaka därifrån, därför att livet av henne, medan hon stod mitt i det, ständigt bara krävt fasthet, aktgivande och behärskning. Och av det kravet hade hon behållit vanan. Men nu hade hon suckat ut och kunde till sist få vila och visa sig sådan hon innerst var.

Det var första gången jag såg en död. Jag hade varit litet rädd. Men här förstod jag med ens, att döden inte var eller behövde vara någonting skrämmande. Här stod som en uppenbarelse i ljusglorian kring den dödas huvudgärd, att den också kunde vara en rik belöning.

KAPTENEN

I.

Att jag på något vis skulle varit fäst vid tant Charlotte-Marie, en av våra många gamla släktingar och en av dem vi sågo mest sällan, hade aldrig fallit mig in. Men när hon dött, sade min mor:

— Du är stor nog nu att gå med mig på kondoleansvisit till de sörjande, och du var ju också fäst vid tant Charlotte-Marie.

Då kände jag med ens att någonting hänt: den döda kom in i mitt liv. På engång fick hon där en verklighet jag aldrig förut tänkt på att tillmäta henne. Fäst vid henne? Naturligtvis. Varifrån kom väl eljest denna smärta i mitt bröst, denna förut okända, med ens allt annat förstummande saknad? Vad allt hade jag icke försummat, medan hon ännu fanns bland oss alla och jag ännu kunnat närma mig henne, lyssna till ord, vilka aldrig mer skulle komma att uttalas i den mening och med det innehåll hon ensam kunde skänkt dem? Det oåterkalleliga slog

mig med förskräckelse. Om man bara vetat! Om man bara i går, bara för en vecka sedan tänkt på henne, henne, en människa med allt vad livet samlat där, och sett på henne, stannat inför henne, lyssnat till henne, fått del av henne!

Jag klädde mig som jag blivit tillsagd och gick med min mor på kondoleansvisit till onkel Fredriks, hennes son och sonhustru. Min mor och tant Elisabeth, sonhustrun, omfamnade varandra och började sedan strax tala om de sista dagarna och stunderna. Jag lyssnade, chockerad, frånstött av detta fördjupande i detaljer om en måltid eller några tillsägelser, några puerila önskemål. Var det allt de hade att säga varandra, dessa två? Inga tårar fälldes. Inga känslor kommo till uttryck, liknande dem som väckts till storm inom mig själv.

Men plötsligt såg tant Elisabeth på mig, drog min mor litet avsides, så att jag inte skulle få höra vad som nu kom och började berätta något. Först viskade hon, men snart blev hon ivrigare och talade högre. Jag låtsade ivrigt bläddra i en av salongsbordets böcker, och de glömde mig snart.

Det hade hänt något märkvärdigt. När man efter tant Charlotte-Maries död börjat se efter

bland hennes papper för att utröna om något kunde vara skrivet angående begravningen — det föreföll som om hon i livstiden låtit förstå, att hon hade vissa önskemål — hade man funnit ett slutet konvolut. Tant Elisabeth och hennes man hade läst det tillsammans och —

Nu kom man ihåg min närvaro igen, tant Elisabeth drog min mor ännu längre avsides. Jag lyckades ej fatta mer än att papperet innehållit något angående tant Charlotte-Maries för många, många år sedan avlidne man, men jag märkte att tant Elisabeth, som nyss tyckts mig alldeles för lugn, under sin berättelses gång småningom blev starkt upprörd.

— Du kan väl förstå, sade hon. För Fredrik! Vad detta betytt. Det var ju ändå hans far.

II.

Min mor gick fort hemåt. Hon var grubblande. Jag vågade ingenting fråga, nästan viss om att få avvisande svar. Vi mötte ett par bekanta, stannade och talade om dödsfallet och om tant Charlotte-Marie själv, om hennes klena hälsa i det sista, om hennes besvärliga liv. Också om mannen föllo några ord, om hans vilda lynne,

hans plötsliga, våldsamma slut, en gåtfull historia på sin tid.. Men ingen antydan om konvolutet och dess innehåll lät min mor undfalla sig. Vad hon och dessa våra bekanta talade om var endast sådant, som redan tycktes välkänt.

När vi blevo ensamma, samlade jag mig till en fråga:

— Mamma, vad var det egentligen med tant Charlotte-Maries man?

— Ingenting särskilt, kära barn. Han skötte sig inte vidare väl, det ställde sig inte så lätt för tant Charlotte-Marie alla dagar, stackare.

— Är det längesedan han dog?

— Ack, sade min mor, det är väl femtio år sedan. Varken din far eller jag ha någonsin sett honom. Honom kommer ingen ihåg mer.

Så hade det också alltid förefallit mig: att ingen kom ihåg honom. Aldrig mindes jag att han förut varit föremål för något samtal. Och nu hade inte blott tant Charlotte-Marie själv kommit in i mitt medvetande med ett nytt liv, starkare än någonsin då jag ännu kunde möta henne varje dag, utan också han, mannen, trädde i hennes följe oväntat fram igen ur det förflutna, trängde in bland oss, som aldrig sysslat med honom förut och fick åter verklighet på jorden.

Hemma hade jag sett hans porträtt i ett album. Han hade ett stort, mörklockigt huvud, svarta ögon, en i uniformssyrtuten elegant insnörd midja. Han var avbildad stående, på engång djärvt och ledigt lutad mot en på mitten avbruten, murgrönsprydd kolonn. Kolonnen kröntes av hans gammaldags kepi. Han hade varit kapten.

Efter middagen tog jag fram familjefotografialbumet och sökte reda på honom. Nu såg jag något jag ej förut tänkt på: han såg ryslig ut, elak, stursk, övermodig. Nej, jag hade sannerligen aldrig förut lagt märke till att hans utseende var så avskyvärt, jag hade aldrig förut reflekterat över honom. Nu fattades jag av den starkaste motvilja.

Min far rökte sin eftermiddagscigarr. Vi voro ensamma i rummet.

— Pappa, frågade jag, hur dog tant Charlotte-Maries man?

Min far lutade sig över albumet och betraktade den bleknade bilden.

— Han blev skjuten under en fältmanöver. Det var en mycket omtalad, en ganska mystisk historia på sin tid. Han ansågs för övrigt vara en grann karl; det kan man också se här.

III.

Om kvällarna läste min far ofta högt, medan mamma sydde på ett stort tapisseriarbete. För att de skulle kunna höra om något hände i barnkammaren, där mina småsyskon sovo, lämnades dörren dit litet öppen på glänt. Under den just gångna hösten hade lästs en ytterst spännande bok, och jag brukade smyga mig upp ur sängen, gå över den mörka småbarnkammaren och ställa mig bakom denna dörr att lyssna. Jag hade uppnått stor färdighet i att undvika de mest knakande golvtiljorna, och började någon av de små ropa eller hosta, så att mamma reste sig, kunde jag snabbt rädda mig genom flykt. Hur många sena kvällar hade jag icke stått med iskalla fötter, huttrande i bara nattskjortan och girigt lyssnat till min fars läsning ur den underbara boken!

Denna kväll, kvällen efter besöket hos tant Elisabeth, blev det emellertid ingen läsning av; mamma hämtade ingen bok i sängkammaren; men så snart småbarnen somnat och föräldrarna kommit till ro vid lampan, mamma med sitt vanliga tapisseriarbete, smög jag mig likväl till

dörren. Jag hade icke beräknat fel: det var om den döda de talade. Hur skulle annat varit möjligt? Inte sällan lade min mor ner arbetet i knäet för att ännu ivrigare berätta något eller lyssna till vad min far hade att tillägga. Min far drog fram gamla minnen han hade från sin egen barndom, och de jämfördes med vad mamma hört. Den ena detaljen fogades till den andra. Av vad jag sålunda lyckades uppfatta och av vad jag senare, långt senare fått mig anförtrott, har jag slutligen kunnat foga samman följande förlopp:

Som helt ung hade tant Charlotte-Marie blivit bortgift med den svarte kaptenen. Han hade för första gången sett och strax utmärkt henne på en bal; hon var täck, klädd i vitt och rosenrött, föremål för allas beundran, den älskligaste flickan i grannskapet. Hon sades redan ha flera friare. Efter valsen de dansat förde kaptenen henne icke tillbaka till hennes mors plats, såsom på den tiden var brukligt, utan lockade henne under skämt ut i farstun, svepte där om henne en päls och föreslog en kort åktur. Utanför porten stodo just hans släde och häst, en för sin snabbhet omtalad springare. Charlotte-Marie var icke sipp, hon kunde själv tygla en häst, om

det gällde, och då han utmanade hennes djärvhet, låtande henne förstå att han ej trodde henne om att våga denna tur, steg hon i släden. De åkte utför allén i vinande fart. — Nu vänder vi, sade hon, när de nått alléns slutpunkt. Det kan vara nog. — Nej, svarade han och manade ytterligare på hästen. — Hör kapten mig inte? — Nej, svarade han, jag gör som jag vill.

Hon försökte då kasta sig ur släden, men han höll kvar henne med järnarm. Hon började bli rädd, hon bad och besvor; han skrattade. Hon befallde, lika lönlöst. Farten ökade alltmer, det bar av upp i skogen. Vad ville han egentligen? Endast skrämma, fullfölja ett upptåg, kanske vinna ett vad? Eller låg en vidlyftigare plan bakom?

— Känner min nådiga fruktan? frågade han. Men nu hade hon fattat sig, hon svarade inte mer ett ord, satt bara stel, orörlig, med bortvänt huvud. Var det strid hon ville ha? Nåväl, han körde rasande på, han försökte draga henne till sig, men hon kämpade tappert emot, och alldeles släppa tyglarna tordes han ju icke.

När de på detta vis åkt som galna i en timme, måste han äntligen vända. Men när de kommo tillbaka till huset, där balen hölls — nu bräddade

av hat till varandra, hon för hans skamlöshets skull, han för hennes motstånds och isande tystnads — var skandalen där redan färdig, rent förskräcklig. Fröken Charlotte-Marie hade blivit saknad, man hade sökt henne överallt och fått veta hur hon utan vidare åkt bort med den vackre unge kaptenen.

Hon var kompromettérad, vad hade ej kunnat hända under den långa tid hon varit borta! Enda möjligheten att bryta udden av det onda blev, att innan festen avblåstes deklarera de unga rymlingarnas förlovning. Med stor makt avgjorde hennes far att så måste ske under ett samtal han hade med de båda i enrum, och det skedde. Man samlades ikring dem, låtsande att allt gått naturligt till, och lyckönskade dem. De stodo mitt i salongen under en stor kristallkrona med ljus vid ljus, och den unga Charlotte-Maries ansikte var stelt och blekt likt dens, som blivit dömd att arkebuseras och redan står väntande framför exekutionsmuren, har sedan berättats, medan kaptenen med stolt och ledig min mottog gratulationerna.

Kaptenen ansågs vara en vacker karl, mer än vacker, tjusande, oemotståndlig, eftersökt av inte få, trots sitt rykte för vildhet. Någon för-

mögenhet ansågs han också ha. Förlovningen bröts ej, det tilläts icke, det fick ej komma på tal. Men på bröllopsdagens kväll blev brudgummen så drucken, att man fann honom med nedsölade kläder sovande på utdragssoffan i ett av gästrummen. Där lämnades han att sova ut, och först nästa dag kunde det unga paret anträda resan till sitt hem, en värmländsk herrgård i skogstrakterna mot norska gränsen.

— Tog du illa upp mitt uppförande i går afton? skall han ha frågat henne. — Sedan vi gjort bekantskap, svarade hon, har jag inte haft tillfälle taga gott upp någonting alls från din sida.

— Du skall få se på värre, sade han.

Ty utom förargelsen att ha blivit nödd till gifte, om det så var med den älskligaste flickan i trakten, förargade det honom ännu mer, att hon ingen tillfredsställelse visade över att få bli hans hustru. Han hade alltid tänkt sig att det skulle betraktas som en ära.

Så började äktenskapet.

Uppifrån hemmet i skogarna skrev den unga frun endast sällan till de sina. Hon beklagade sig icke. Inom ett år efter bröllopet kröntes hennes av alla förutsatta äktenskapliga lycka

av ett barns födelse, och nästa år föddes ännu ett barn. Sedan blev det ett barn varje år. Flera av barnen dogo. Hennes föräldrar önskade nog att hon skulle komma och besöka dem, men hon skrev att omsorgerna för hemmet gjorde varje resa omöjlig; avstånden voro ju också stora, färderna gjordes efter häst; de togo veckor i anspråk. Föräldrarna föreslogo då att de själva skulle företaga färden, men alltid svarades så att denna måste uppskjutas: än skulle gästrummen hos kaptenens byggas om, än var något hinder i vägen från kaptenens och hans tjänstgörings sida, eller dylikt, för vilket gjordes många ursäkter, än var årstiden olämplig. Charlotte-Maries föräldrar kommo slutligen till den föreställningen, att deras dotters hjärta blivit likgiltigt för dem och att hon helt och hållet och självviskt gick upp i sitt förmodligen angenäma nya liv. Det var ej tidens sed att bringa det till stora förklaringar i sådana ömtåliga frågor: föräldrarna nöjde sig med att visa dottern ökande köld tillbaka, väl förtjänt, menade de, och avståndet dem emellan utvidgades.

Livet i kaptenens hus var emellertid långtifrån vad föräldrarna tänkte sig. Gården var

en liten herrgård, ödsligt belägen, illa byggd, ännu sämre underhållen, och sämre och sämre blev det, så att grannarna började sky umgänget, utom de sämsta, ty för dem höll kaptenen hov och ett nästan oavbrutet gästabud. Gårdens folk fick varken tillsyn eller order; arbetet förföll. Rättaren sökte då unga frun, och ibland gjorde hon också försök att vädja till mannen, men vid första påminnelsen om plikter eller ordning, började han rasa, tystade ned henne, befallde fram hästar, om de så skulle tagas från de viktigaste sysslor, samt körde strax sin väg för att återkomma först till nya gästabud. Förmögenheten smalt sålunda bort, skulder började hopas. Nätterna igenom spelades kort så ofta kaptenen var hemma. Ibland bröto högljudda trätor ut, ibland var det sämja med sång och skrål. När pengar tröto, spelades om hästar, om husgeråd, om hemmets klenoder. Uppe i sängkammaren låg under tiden unga frun, oförmögen att somna, ofta sjuk, vridande sina händer, och tacksam ändå så länge hon bara slapp se mannen och uthärda hans närmanden. Till ingen kunde hon förtro sig, och skulle heller icke velat röja sitt elände för någon.

En dag kom kaptenen hem och hade med sig

en ung regementskamrat, en löjtnant, som han inbjudit gästa hemmet på några veckor. Charlotte-Marie tog emot löjtnanten likt alla andra, hövligt likgiltigt, och drog försorg om att intet skulle fattas honom. I husets vilda liv tog den nye gästen sin del som alla de andra, pokulerande och spelande som de. Men det föreföll snart som om han mer än de andra sökte visa husets fru en smula uppmärksamhet; han kunde således någon gång erbjuda sig att göra henne någon liten tjänst, eller visade han helt enkelt att han icke helt och hållet glömde hennes närvaro i huset. Han tog hänsyn till att hon icke för mycket skulle störas. Kaptenen märkte detta snart nog och skämtade hänsynslöst, inte utan hån, med sin vän om saken.

Löjtnanten ändrade likväl icke därför sitt aktningsfulla sätt — snarare tvärtom.

Så en afton, mot slutet av tiden för löjtnantens vistelse, fick unga frun bud att hennes man önskade tala med henne i salen. Det var tämligen sent, hon hade redan gått till vila, men hon visste mer än väl att trots tjänade intet till, och hon klädde på sig igen och gick ner. I salen sutto kaptenen och löjtnanten, denna dag ensamma, båda synbarligen druckna. Fram-

för dem lågo pengar, kort och tärningar. Ingen av männen reste sig vid hennes inträde, som av kaptenen hälsades med ett utmanande skratt; mest sannolikt är, att ingen av dem förmådde ens stå på benen.

— Ja, min kära Charlotte-Marie, träd närmare, var så god och träd närmare, sade kaptenen. Min vän löjtnanten tycks blivit så förblindad av dina behag, att han för mig öppet deklarerat sin kärlek här mellan skål och vägg. Förtroendefullt, vänner emellan. Intet svek! Jag aktar honom också för det, jag estimerar honom så högt, att jag beslutat belöna hans låga. När jag i morgon bittida reser till fältmanövern, äger han stanna här ensam med min nådiga i tjugufyra timmar. Har du förstått mig? Carte blanche.

Därmed sopade han från bordet ihop en hög mynt och sedlar, som han tydligen just vunnit — priset för den gjorda överenskommelsen — och stapplade mödosamt ut ur rummet.

Löjtnanten hade suttit tyst, med sänkt huvud. När han blev ensam med husets unga fru såg han upp och mötte blicken ur Charlotte-Maries ögon, en blick så full av förakt och av stolthet mitt i den bottenlösa förödmjukelsen, att hans rus blåste bort i samma nu. Vaknande till besin-

ning, förfärad över den låghet han nyss förut gått med på, mållös, sjönk han ned på sina knän och lät henne avlägsna sig utan att våga en rörelse mer eller få ett ord över sina läppar.

Nästa morgon körde vagnen fram för att föra kaptenen till hans regementes övningar. När han trädde ut på trappan, stod löjtnanten där resklädd före honom.

— Är du här? sade kaptenen.

— Också jag skall till manövern; bror hade visst glömt bort det, svarade den andre.

— Det vet jag, men du har den överenskomna tiden på dig att stanna här ännu, det vet jag också.

— Bror misstar sig, svarade löjtnanten kort och steg i vagnen.

När de åkt en stund, sade han:

— Bror behandlar icke sin hustru väl.

— Min hustru! ropade kaptenen då med ögonblickligen frambrytande vrede. Vad lägger du dig i? Min hustru är av hårt virke, och jag ämnar bryta henne, om jag så skall bruka var dag av mitt återstående liv till den saken, det svär jag. Sköt nu dig själv!

— Gott, svarade löjtnanten.

Sedan åkte de länge under fullständig tystnad.

Under den åsyftade fältmanövern inträffade emellertid den olyckshändelse, som skulle komma att göra detta kaptenens återstående liv helt kort. En morgon under övningar i ett skogsbryn träffades kaptenen i tinningen av en förlupen kula; han stöp och blev liggande. En omfattande undersökning sattes i gång, men det visade sig snart omöjligt få någon klarhet i varifrån kulan kommit eller hur det ens varit möjligt att någon skulle skjutit skarpt. Kaptenen var tillräckligt illa omtyckt för att det värsta skulle kunna misstänkas, men man ville ju inte gärna ge spridning åt tanken på att en officer blivit med klart uppsåt nedskjuten, och det blev ansett lämpligast att affären tystades ner.

Charlotte-Marie satt nu som änka med flera små barn på ruinerna av sitt hem; men hon beslöt att stanna där hon var och med flit och ordning söka rädda vad möjligen ännu räddas kunde. Hon samlade gårdens folk till överläggning, bad dem om deras bistånd i framtiden och fick löfte om deras hjälp.

En episod från de första veckorna av hennes änketid blev länge omtalad. En mörk höstkväll hade en vagn kört upp på gården, och den unge löjtnanten, som varit kaptenens sista gäst steg ur

vagnen och anhöll om att få företräde hos husets fru. Han anmäldes, men fick endast det besked tillbaka, att frun icke mottog några som helst visiter. Han lät sända nytt bud, bad bevekande om en halvtimmes, ja, bara om en kvarts timmes audiens; hans sätt, hans tonfall, hans ansiktsuttryck voro så ivriga och samtidigt så vördsamt allvarliga, att tjänstfolket rördes och övertalade frun att bryta sin föresats och taga emot denne ende supplikant. Hon förordnade då, att stora salongen skulle öppnas, och löjtnanten fick stiga in i detta rum, som stått avstängt sedan kaptenens död, oeldat och ogästvänligt. Där tog hon emot honom, förmodligen i tro att samtalet verkligen skulle bli helt kort.

Men det blev tvärtom längre än någon förutsett. Medan tjänstfolket förvånades, stannade de två mer än en timme därinne, inför noga stängda dörrar. Och när löjtnanten slutligen visade sig igen, brådskande, blek och hålögd, för att omedelbart stiga i sin vagn och åka vidare, utan att akta på hushållerskans erbjudanden om något varmt att dricka, dröjde den unga frun ytterligare en timme ensam kvar på scenen för det besynnerliga sammanträffandet.

När äntligen även hon i sin tur blev synlig,

märktes att hon gråtit, något för henne till den grad ovanligt, att det gjorde största intryck i hela huset och länge kommenterades bland husfolket.

IV.

Av mina föräldrars samtal om den döda tant Charlotte-Marie uppfattade jag, där jag stod bakom barnkammardörren, naturligtvis icke allt detta. Det som livligast berörde mig den gången minns jag emellertid tydligt: det var min mors meddelande att, enligt vad tant Elisabeth sagt henne, skulle den gamla ha efterlämnat ett märkligt skriftligt avslöjande. Hon hade icke, skrev hon där, velat gå i graven med en hemsk hemlighet, vilken hon nu i många år varit ensam om att bevara. Och hemligheten var denna:

Den kväll, löjtnanten kom på besök till henne som nybliven änka, hade han för henne bekänt, att det var han, som bragt hennes man om livet. Han hade velat befria henne från ett ovärdigt tyranni. Han hade icke kunnat glömma den vedervärdiga kväll, då han, själv drucken, på spel vunnit rätten till henne av hennes druckne man, än mindre den blick hon sedan givit honom,

då de två männens överenskommelse blottades. Den natten sov han icke. För första gång frågade han sig vem han själv var och varthän hans tillvaro bar honom. Jag vaknade med fasa upp, sade han, och visste att jag skulle aldrig finna väg tillbaka till det än mer fasansfulla förflutna. Och jag kände också att något nu väntade mig: jag kunde gottgöra, jag kunde bli medel till en annan varelses räddning. En varelse, jag älskade.. Dessa sista ord hade han vid bekännelsen blott viskat fram och hastat förbi. Sedan, berättade han, hade han ständigt sökt kaptenens sällskap under de dagar, som följt. Och ständigt bragte han hustrun, hennes lidanden och det avskyvärda liv som bereddes henne, på tal. Han möttes med hån, och han begrep att där var ingen förändring att hoppas på. Så lät han då domen falla. Inför Gud, inför sitt eget samvete, sade han, ansåg han sig icke kunnat handla annorlunda. Nu lade han sitt öde i hennes händer. Önskade hon, att han anmälde sig för den mänskliga rättvisans representanter och sonade sitt brott, eller var hon tillfredsställd med att han endast tyst och på ett för alla andra till synes naturligt sätt försvann? Honom själv var det nog

att han fått säga henne sanningen, och fått återse henne denna enda sista gång.

»Vi talades vid i en timme, kanske mer», hade Charlotte-Marie skrivit, »och under bittra tårar. För dessa tårar blyges jag icke. Vad mer blev yttrat oss emellan må stanna hos Den Högste, som hörde oss. Jag har endast nu velat att mina närmaste skulle få veta sanningen om varifrån skottet vid fältmanövern kom och varför det avlossades. Den sanningen torde de efter mig ha rätt till.»

Efter vad jag hörde min far säga skulle löjtnanten, någon tid efter kaptenens oförklarade död, själv ha omkommit vid en jakt, då han oförsiktigt, utan vittnen, sysslat med att rengöra och ladda om sina skjutvapen.

Min mor berättade slutligen att enligt vad tant Elisabeth sagt henne, skulle Charlotte-Marie förordnat om att begravas icke i familjegraven på vår stads kyrkogård, utan på en lantlig, idyllisk liten kyrkogård ute på slätten, en plats, dit hon gärna ibland promenerat, medan hon ännu haft hälsa och kraft till dylika utflykter.

V.

Nästa dag bad jag bevekande mina föräldrar att jag skulle få följa med på tant Charlotte-Maries begravning, och jag ansågs verkligen, efter någon överläggning, vara stor nog att få lov till det. Det rustades i ordning en svart klänning åt mig och på begravningsdagen åkte jag i en av det långa följets allra sista slädar ut över slätten till den enkla kyrkogård, vår gamla släkting utvalt.

Den glömmer det väl inte lätt, som en frusen vinterdag med snålt kringvirvlande snökorn närmat sig en av dessa små kyrkogårdar intill den uppländska slättens ensliga vita kyrkor, där de döda vila under avlövade urgamla svarta almar och lönnar, medan råkorna skriande kretsa runt under den vida himlakupans ändlösa gråhet. Vilken ödslighet utan like, vilken sträng karghet och dock, vilken djup ro, där blicken ingenstädes mötes av ett hinder. Jord och himmel ha här smält samman till soning och enhet. Så befrias hjärtat därav, lyfter sig över timlighetens karghet och bitterhet och förlorar sig i

förtröstan på rymder utan gräns, på den oss lovade vilan i evighet.

Mig tycktes det, där jag åkte fram mot hennes sista rum ibland oss, inte så underligt som många sagt, att tant Charlotte-Marie skulle önskat stanna på denna vida slätt, under denna allt famnande himmel och ingen annanstans.

Av själva begravningen erinrar jag mig inte mycket. Hela släkten hade mött upp, det blev ganska mycket folk kring den öppna griften. Blygsamt höll jag mig i de bakre leden, som jag av min mor blivit tillsagd att göra, ja, jag drog mig småningom allt längre tillbaka, och när efter jordfästningen de närvarande började trycka varandras händer och meddela varandra sina olika minnen av den döda, befann jag mig i kretsens yttersta periferi, fri att se mig omkring på kyrkogården, där jag aldrig varit förut, och söka läsa ut namnen och årtalen på gravstenarna, något som redan då för mig ägde och alltid för mig behållit en särskild tjusning.

Plötsligt, under ett av de största träden, kom min blick därvid att falla på en den allra anspråkslösaste, sannolikt ganska gammal, mossbelupen liten stenyta, mot vilken snökornen blåst upp, så att nu endast dess översta del, där

namnet stod inristat, ännu var synligt. Och detta namn, detta namn! Två ord med en enkel titel över sig och ett par årtal, det var hans namn — hans, löjtnantens!

Det var framför löjtnantens grav jag stod.

Här låg han — och det var därför hon velat föras hit ut.

Jag vände mig hastigt om, rädd att någon skulle följt mig; men Gudi lov, jag var alldeles ensam om min upptäckt, ingen var på väg hitåt, tvärtom såg jag att man började draga sig ner till åkdonen igen. Till mig och ingen annan hade Charlotte-Marie skänkt sitt sista förtroende.

Jag kände att de andra redan voro på väg att glömma henne, redan ett gott stycke på väg till den punkt, då hon icke mer skulle betyda någonting alls i deras liv. Redan vek begravningens påtagna högtidlighet från ansiktsuttrycken. Redan talade man om morgondagen, om olika planer och den kommande veckans detaljer. Men för mig, för vilken hon först nu blivit levande, mig, vilken hon först dessa dagar trätt nära — och hur nära! — för mig var en stund av högtidlighet utan like inne. Jag var ensam om henne: hon och jag, vi hade bildat ett förbund. Hur

blinda syntes de mig ej, alla de andra, som endast tänkte på att hon var borta.

Ty vad betydde väl här den tillfälliga dödsminuten? Ingenting. Och det förstod jag ensam. För första gången anade jag, barnsligt andaktsfullt, flyktigheten i det vi kalla döden.

När vi kommo hem igen, trötta och frusna, sade min mor strax till om en brasa i vardagsrummet. Därpå gick hon att kläda om sig och ge order för middagen, till vilken vi skulle gästas av ett par av begravningsresandena.

Också jag gjorde mig i ordning, men i flygande hast, och jag var också snart färdig att före någon annan komma ner i vardagsrummet, där brasan just tog fart. Jag hade kommit att tänka på något, jag hade fått ett ärende härinne, och det brådskade, jag ville inte utsätta mig för att icke ha hunnit få det uträttat, innan man kom och störde mig. Det var något jag strax ville göra för henne, Charlotte-Marie.

Darrande tog jag fram det tunga familjealbumet från dess plats på en hylla. Jag sökte snabbt igenom sidorna och fann bland några av de allra äldsta fotografierna vad jag sökte: bilden av tant Charlotte-Maries man, kaptenen. Där stod han, elegant lutad mot den murgröns-

omkransade kolonnen, övermodigt leende, med sitt vackra lockomflutna huvud tillbakakastat, segerviss ännu efter mer än femtio år.

Jag tvekade ej. Skyndsamt lät jag den lilla pappskivan, som bar dessa avskydda drag, glida ned från dess plats på sidan, och utan tanke på efterräkningar eller på omöjligheten att ge en acceptabel förklaring, om och när mitt brott upptäcktes, kastade jag bilden rätt in i elden, där den inom ett par sekunder uppslukades och var förintad.

GÄSTEN FRÅN GODA-HOPPS-UDDEN

I.

Det var en jul, som inte blev lik någon annan. Så mycket lättare att sedan komma ihåg den.

För det första var det barvinter. Inte tö, nej, isande kallt, stålnålar i luften, marken som granit, nätterna becksvarta med stjärnor så avlägsna, så fientliga, så övermodigt lysande utan att ändå tyckas vilja dela med sig något av sitt lyse till den av Gud förgätna jorden, att ingen kunde minnas något liknande. Så hade det varit i veckotal före jul, och så förblev det hela julhelgen. Till julkärven på vår gårdsplan kommo bara gårdens vanliga sparvar, grå som gruset, och vilka lika bra kunde fått sin föda som vanligt från gatan. Vi sågo utan minsta spänning på dem genom salsfönstren; schasa bort dem nändes man ju ändå inte; men ack, var voro väl talgoxarna, sidensvansarna och de stora feta rödbröstade domherrarna från alla andra vintrar och jular?

En sak som lyckligtvis skulle stå sig genom

alla väder, det litade vi på, det var annandagsbjudningen till onkel Fredriks. Att inte få pulsa dit genom juldagarnas vanliga nyfallna snö, väldiga drivor, där den vanliga julstormen föst ihop dem i gathörnen under lyktornas fladdrande gaslågor, det var ledsamt nog. Men var man väl framme, fanns intet tvivel om att kvällen skulle avlöpa i fullständig likhet med alla föregående årens kalaskvällar hos onkel Fredriks, och det var ändå mycket värt.

Dock, även här skulle förändringar komma att möta.

Redan juldagens förmiddag fingo vi veta, att onkels äldste bror Baltzar, som ingen av oss yngre någonsin sett, och som inte varit i Sverige på trettio år, fullkomligt oväntat dykt upp samma morgon, medan tant Elisabeth just satte på sig hatten med strutsplymerna för att gå i högmässan. Tant Elisabeth hade stått framför spegeln i tamburen, då det ringde, husan hade öppnat, och i spegeln hade tant sett en storvuxen okänd karl komma in, lyfta av sin mössa, som varit av en i vår stad obekant och icke erkänd modell, och blotta ett huvud med väldig svart lockperuk, betydligt gråsprängt, men i alla fall omisskännligt lik porträtten av Fredriks

far, den äventyrlige, längesedan genom våldsam död omkomne kaptenen. Tant Elisabeth hade också genast, ehuru hon aldrig förut träffat honom, förstått vem främlingen måste vara, tagit av strutshatten igen med stor sinnesnärvaro och sagt:

— Det är väl svåger Baltzar?

Nyheten spred sig under juldagen och utsmyckades på många vis med historierna om hur och varför Baltzar egentligen, efter en stormig första ungdom, på sin tid lämnade landet. Han hade helt enkelt efter alltför många synder på nåden blivit exporterad, och han hade utrustats med biljett till Amerika, han som många andra. Emellertid hade efter tre månader ett brev kommit, daterat mot all beräkning Godahoppsudden, Afrika, närmare bestämt Kapstaden, där Baltzar hamnat för att strax råka i klammeri med rättvisan, och dit han nu behövde pengar till böter. Och så hade det varit var gång han sedan hörts av: alltid något klammeri med myndigheter här eller där i världen, alltid något ledsamt äventyr. På de senaste tio åren hade han dock ej mer låtit höra av sig alls.

Det säger sig självt att tanken på onkel Fredriks bjudning snabbt förlorade allt av sin ordinarie

karaktär och övergick till tanke på en stor och extraordinär upplevelse. Hela annandagens förmiddag ströko våra pojkar omkring på gatorna i hopp om att få se den märklige Baltzar ute på promenad. Men tråkigt nog höll han sig inne och tant Elisabeth telefonerade hem till oss och berättade att han sov och snarkade.

— Hur är han? frågade vår mor.

Tant Elisabeth svarade något vi icke hörde, naturligtvis, ett långt svar, en vidlyftig utläggning av Baltzars egenheter. Vi sutto som i feber, avvaktande möjligheten att gissa oss till något genom de ord av vår mor, med vilka tant Elisabeths tal interfolierades. Men det blev bara:

— Ack, han är väl oförbätterlig. — Kära du, bedrövligt! — Jaja, man får väl försöka sala ihop till reskassa åt honom igen, kära Elisabeth, bara julen är över. Sorgligt, det hela.

Vad tant Elisabeth sagt i andra ändan av telefontråden fingo vi sålunda inte veta, och spänningen steg.

Lyckligtvis, på kvällen skulle vi ändå få mätta oss med Baltzars anblick!

När vi kommo till onkel Fredriks, stod han mitt i salongen. Han var väldig, en fullkomlig

jätte, och stack även av från övriga gäster därigenom att han bara var vardagsklädd, i en blå, rätt solkig kavaj, medan alla andra hade frack. Vi hälsade på honom, bockade, nego, och han tog oss alla i hand. Handen var tatuerad. På ena kinden hade han ett djupt ärr. Ansiktet var rödbrusigt, delvis violett, rätt hemskt att se med det stora gråsprängda svarta håret. Men eljes var det tydligt att han försökte vara som vem som helst, artig, konversabel, korrekt. Och, egendomligt nog — detta ingav oss genast en stark känsla av desillusion.

Denne jätte borde i stället talat med tordönsstämma, svängt med armarna, gnisslat tänder, skrämt vettet av småbarnen. Nu såg han i stället ganska beskedlig ut, och märkte han att man tittade på honom — vilket vi naturligtvis alla gjorde — vände han snart bort blicken.

Men vi behövde ej vara desillusionerade länge.

Att börja med gick ju allt bra. Kvällens program var det vanliga: lekar, dans, musik, och Baltzar deltog. Det tycktes bereda honom varken nöje eller ledsnad. Men snart började man kunna märka, att han kanske oftare än någon annan återfanns i närheten av punschkarafferna. Han skålade med alla, till och med de

mindre gossarna, som egentligen inte alls fingo smaka punsch. Och småningom blev han därigenom mera meddelsam, mera ogenerad och öppen. Från att vara en passiv deltagare i festen, började han visa lust till mera initiativ, blev synlig kretsande från punschbordet över till centrum av än den ena än den andra gruppen i sällskapet. Plötsligt befann han sig sålunda i kretsen av onkel Fredriks närmaste vänner, borgmästaren och stadsläkaren, den högtidlige rektorn och den fromme domprosten; så sågs han intill soffan med de finaste damerna. Litet senare var han ett slag omgiven av idel unga flickor och deras kavaljerer; en stund därpå hade han en ring av småbarn omkring sig.

Och nu befanns det, att han inte alls mer var besvärad av att man såg på honom; hans mod växte, han bredde ut sig; visserligen röt han fortfarande inte, slogs han ej och gnisslade inte tänder, men vissheten om att han var olik alla andra människor hade dock angenämt kommit tillbaka inom oss.

Han pratade.

Det var just egenheten med honom: så han pratade. Inte samtal likt andra herrars, där var och en, stor och viktig, anbringar sitt över-

vägda ord; inte heller frågor och svar och småskvaller som bland damerna. Nej, hans ansikte blev mer och mer violett, ärret på kinden glödde, blicken stirrade fram, rätt ut i luften — och han pratade i en ström av ord och skryt. Skjortlinningen vek han upp och visade tatueringen, som fortsatte högt upp på armen och som skulle, sade han, ha verkställts av en dövstum negertrollkarl. En ännu märkvärdigare tatuering på bara bröstet erbjöd han rektorskan att få se, om hon så önskade. Rektorskan och han behövde bara gå en smula avsides, sade han, så skulle han knäppa upp kragen och skjortan. Endast med möda avvärjde tant Elisabeth denna förevisning.

Han lämnade då damerna åt deras öde, liksom han en stund tidigare lämnat onkel Fredriks herrar, när dessa öppet betvivlat hans försäkran att drottning Victoria av England älskat honom och med honom velat ingå hemligt giftermål.

Han drevs på detta vis från grupp till grupp med sin litet vaggande gång, jättelik, gredelin, alltjämt pratande. De äldre började snart obesvärat visa honom sitt förakt, och sedan han försökt knäppa upp broschen i klänningen på husets dotter, flydde de unga damerna honom.

Det var snart tydligt att han ansågs förstöra hela festen.

Men vi barn åtminstone beklagade oss ej. Till sist hade han hamnat på en stol i tamburen, och där berättade han, omgiven av hela vår skara, historien om skeppsbrottet som engång i världen, på hans väg till Amerika, kastat honom i land på Goda-Hopps-udden, en udde, försäkrade han, markerad av en ofantlig grönmålad pir med utåt havet fint sluttande yttermur, på vilken det var meningen att drunknande behagligt och utan skada skulle kunna flyta upp. Av denna inrättning kom uddens vackra namn. Man fick nytt hopp om livet och framtiden, då man sålunda räddats. Matkorgar mötte, så snart man kravlat sig i land. Smörgåsar och en sup.

— Han ljuger vartenda ord, viskade en av pojkarna.

Han ljög. Rektorn och domprosten hade genomskådat honom från början, det var tydligt; damerna hade genomskådat och föraktade honom; de unga flickorna ville inte ha med honom att göra. En lögnpåse, det var vad han var, en storskrävlare, en omöjlig figur! Men det var ändå märkvärdigt, vi kunde inte släppa honom. Han hade inte vredgats, inte rytit, inte

använt sin jättestyrka och åstadkommit en förevisning av raseri, då den ena förödmjukelsen efter den andra kom honom tillgodo. Det hade ändå gått så långt att onkel Fredrik tagit undan punschen, då han, litet snubblande, närmat sig bordet för att skåla just precis med den klentrogne gymnasisten. Allt hade han tålt. Och nu satt han till sist ute i tamburen; de större pojkarna fnissade och eggade honom att prata mer, han hade helt enkelt på några timmar sjunkit från rangen av ovanlig och märkvärdig person till ren driftkucku — åt barn! Snabbare förnedring hade vi aldrig bevittnat. Men just därför var det svårt att i vår tur också svika honom.

— Hör där, sade han, då han märkte att någon av oss ämnade smita sin väg, gå inte, du, nu skall du få höra om min vandring genom Saharaöknen, tre veckor utan en droppe vatten. Ja, det är dagsens sanning vartenda ord.

Han ville inte bli alldeles övergiven, det var saken; han hade förstått att han inte gjort lycka bland de stora, nu hakade han sig fast vid oss, han behövde folk att prata för; lämnades han ensam kom melankolien över honom, det medgav han för resten.

— Gå inte, du, sade han, inte kan jag sitta

här ensam, det är inte artigt. Jag är gäst här. Jag tål inte att vara ensam, jag blir sorgsen. Sitt nu kvar! Hör nu på hur jag var med om stora teaterbranden i Chicago, det var där mitt ansikte blev bränt, det är därför det är litet rött om kvällarna.

— Blått! fnissade pojkarna bakom hans rygg.

Emellertid, det kom bud att laterna magica-bilder skulle visas i matsalen, och det blev för stor påfrestning för de flesta av oss. Baltzars auditorium sjönk på engång till bara två, tre stycken, ett betydelselöst litet auditorium av 8—10-åringar. Och då ljudet av ekande skrattsalvor nådde dessa sista, övervunno också de resten av betänkligheter och skyndade bort. Så blev då slutligen ingen kvar i tamburen mer än lilla kusin Ruth.

Lilla Ruth såg på Baltzar med stora ögon. Hon hade följt efter honom hela kvällen, hon hade hört vad herrarna sagt och sett hur stötta damerna varit, men hon hade inte kunnat överge Baltzar; hon hade ej brytt sig om pojkarnas hån eller deras grimaser bakom Baltzars rygg, och nu brydde hon sig inte om laterna magican, det var omöjligt att lämna honom alldeles ensam. Hon såg att hans blickar alls inte voro glada.

Det var nog som han sagt: sorgsenheten kom över honom, om han blev ensam. Ingen på hela kvällen hade heller sagt honom ett vänligt ord, ingen hade visat att det var riktigt roligt att han kom, han som inte varit i Sverige på trettio år..

Vilken syn måste det inte ha varit, denna tätatät mellan den jättelike, grålockige, förfallne gamle Baltzar, hopsjunken på en stol, och den allvarliga lilla Ruth på galoschhyllan mitt framför honom.

Först förblev han länge tyst. Att berätta historier bara för denna barnunge, det brydde han sig i alla fall inte om, det var för mycket begärt. Men till sist vände han sig ändå till henne och frågade helt plötsligt med sin sluddriga stämma:

— Nå, du där, vad säger man egentligen om mig här i huset?

Lilla Ruth blev röd, hon ville inte narras, och hjärtat slog därför fort uppe i halsgropen. Hon önskade hon sluppe svara, det var omöjligt att svara sant utan att säga något förskräckligt.

— Svara! sade han.

Hon viskade:

— Dom säger att onkel Baltzar bara ljuger.

— Ja ja, sade han, ja ja, jaså!

Inifrån våningen hördes avlägset skratt och stoj. Man började kanske glömma att Baltzar så när fördärvat festen. Tamburen tycktes så isolerad som om den varit i ett annat hus. Baltzar satt försjunken i tankar, och lilla Ruth väntade.

— Ljuger, upprepade han till sist, ljuger! Jaså, jag ljuger.

Och nu fick Ruth se något otroligt. Från onkel Baltzars ögon runno två tårar rätt ned över de rödblå kinderna och fingo obehindrat droppa ned på den solkiga kavajen.

— Och dom tror förstås, sade han, dom tror att det är så lätt att ljuga sig fram här i världen?

— Ja, viskade Ruth.

— Dom tror att det har varit lätt för mig, därför att jag ljuger så bra?

— Dom kanske tror det, sade barnet.

— Att jag ljugit mig fram lätt och bra och haft det trevligt på så vis?

— Ja.

Men Baltzar ropade:

— Nej, för det är tvärtom! Det är inte lätt, det är inte lätt. Vilket liv!

Och därvid fällde han ned det stora lurviga huvudet i de tatuerade händerna, vaggade fram

och åter på tamburstolen och grät över sig själv.

— Det är sant att jag ljuger, sade han, det är sant. Jag säger det bara till dig, flicka lilla, därför att du är ett gott barn. Jag säger det bara till dig: jag är dålig, d å l i g. Bevara hemligheten väl! Den är hemsk, mitt barn — den är så hemsk att om du bara visste hur hemsk den är, skulle också du vända mig ryggen som de andra. Men ändå vill jag ha det sagt till dig, goda lilla flicka, endast till dig: det är s a n t, att jag ljuger! Ingen vet hur mycket jag ljugit. Jag är dålig, dålig. Men du skall bara inte tro att det är lätt.

Så reste han sig, vacklade ut, vacklade snett över salongen och hamnade hos onkel Fredrik, som tog honom i armen och ledde bort honom, ganska omilt, ledde in honom på gästrummet och befallde honom att gå till sängs.

Redan samma afton salades det i släkten ihop till reskassa åt honom och nästa morgon satte onkel Fredrik honom på tåget igen. Bort!

Åren gingo. Jular kommo och gingo. Länge mindes vi och talade om den där kalla barvintern, då vinterfåglarna uteblivit och då Baltzar kommit och på det värsta sätt skandaliserat hela

annandagsfesten — ty så utformade sig minnet av episoden.

Endast lilla Ruth mindes den i tysthet helt annorlunda. För henne blev det den julen och den kvällen, då det förunnats henne ensam att få se en syndares tårar, dyrbara, kanske för en enda gångs skull alldeles uppriktiga tårar — oförlikneliga, oförglömliga, menade att allena vägas i ena vågskålen och väga upp mycket, mycket annat.

OKTOBERKVÄLL

I.

I ett litet tvåvåningshus vid en småstadsgata stod en dörr och slog och slog.

I ett av rummen en trappa upp satt en liten gammal kvinna intill fönstret med reflexionsspegel och såg ned åt gatan, där ett par klena gaslyktor kämpade mot oktobermörkret klockan sju på eftermiddagen.

Rummet fick sitt ljus från den närmaste lyktan därute, och mitt i ljussfären satt gumman, allra ytterst på sin stol, ideligen öppnande och slutande sina magra händer med en mekanisk, nervös rörelse, lyssnande elakt och girigt efter ljud från trappan bakom henne eller från farstun med gatudörren — just den dörren, som slog och slog.

Pigan hade glömt att stänga den.

Den förbaskade pigan! Den förbaskade dörren! Stod den inte öppen igen, trots hundrafaldiga tillsägelser!

Småningom arbetade den lilla gamla kvinnan upp sig till raseri. Hon mumlade och tuggade, lämnade sin stol, sprang fram och åter på golvet. Gå ner gör hon inte, nej, det fattas bara att hon skulle stänga den där dörren, så att pigan sedan helt enkelt skulle kunna förneka att den någonsin lämnats öppen. Aldrig i livet!

Skall pigan uppsägas ögonblickligen, att skymfligen avflytta samma kväll? Där låg problemet. Mer än rätt vore det inte, men det var svårt att få en ny — och där låg svårigheten.

Plötsligt sprang gumman upp för andra gången och var i en blink försvunnen ur fönstret. Någonting hade hörts. Någon har kommit in därnere och stängt dörren efter sig och tyckes nu vänta i den kolsvarta farstun. Någon andas därnere, det är säkert, och pigan är det inte. På översta trappsteget stannar gumman och lutar sig andlöst fram.

Skulle man alltså äntligen ertappa den eländiga pigan med att släppa in fästman i huset? I tre månader, sedan denna nya kom till henne, ung och rödhårig, vilket man väl vet vara den värsta sorten, har matmodern spejat, smugit omkring, lyssnat. Hon har vaknat mitt i natten,

viss om att höra röster, två röster, Sofis och en karls, och hon har sprungit upp, stått inom en sekund vid pigans dörr med örat mot nyckelhålet. Där har då varit komplett tyst.

— Sofi! har hon ropat. Låtsas inte sova, människa! Jag hör er nog prata. Sofi!

Men människan har inte rört sig, bara pustat och suckat därinne. Matmodern har ruskat i dörren, och den har varit olåst, hon har trevat sig in, känt på stolar och bord, i garderoben, på bädden, så att pigan slutligen måst vakna.

— Vad vill fröken, i Jisse namn? Inte är någon här! har hon murrat.

— Akta sig, hon! Jag ertappar henne nog till slut! har fröken svarat.

Så har det gått till, den ena natten efter den andra. Senaste natten har det varit likadant igen, och hela dagen har fröken varit rolös. Minsann, kände hon inte på sig att någonting ändå närmade sig till slut.

Nu till kvällen hade pigan skickats till boden efter mjölk. Hon anade inte när hon gick, att fröken stod tätt bakom henne i den skumma farstun. Hon slog igen dörren, pigan, jaha, men dörren är glapp, det behövs inte mer än en lätt tryckning inifrån av frökens hand, så springer

den åter upp! Fröken stack ut spetsnäsan och såg att pigan redan hunnit till gathörnet, obekymrad om dörren, övertygad om att allt stod rätt till. Men jag skall lära dig, jag, att komma ihåg att dörren är glapp! tänkte fröken. Glapp! Har jag sagt det tusen gånger? — Nej, kommer pigan att svara: Jag vet bara av att jag skulle stänga den, och det har jag gjort.

Sedan skulle diskussionen i gång, och det vore väl märkvärdigt, om man inte från det ena till det andra slutligen skulle kunna klämma fram något om fästmannen, hur osynlig varelsen än hittills lyckats göra honom! Det var frökens uträkning, det var med den uträkningen hon för en kvart sedan skickat den usla pigan till magasinet.

Och nu stod alltså fästmannen i egen person nere i farstun, den dumme karlen. Ty vem skulle det annars vara?

II.

Emellertid fortsatte den obekante någon att andas därnere i farstun och fröken bespejar honom ljudlöst uppifrån. Man ser då egentligen ingenting vidare, knappast en mörkare kon-

tur i mörkret, men strax kommer Sofi hem, och det skall bli fägnesamt att höra vad hon säger, när hon utan vidare konfronteras med karlen! Triumf har avlöst raseriet hos fröken, och det enda som återstår att avgöra är frågan om pigans omedelbara, skymfliga uppsägning eller hennes kvarstannande mot ödmjukt löfte om bättring samt avdrag på söndagsledigheten.

Plötsligt hoppar fröken till. Den obekante har harklat sig därnere, och nu ljuder med ens genom det tomma huset med dess vidöppna dörrar en sonor manlig stämma:

— Finns då ingen människa hemma? Jag har ringt och ringt.

(Tror jag det, ringledningen är avklippt, visiter väntas icke och tiggare kunna gärna stå där!)

— Hallå, är ingen inne? upprepar rösten, oförskämt klar och hemmastadd — otroligt.

— Joho, fröken Sommar är hemma, svarar fröken då och rätar upp sig i mörkret, beredd att krossa vilka inkräktare som helst.

— Man ser inte hand framför sig! fortsätter rösten.

— På gatan är det ljusare.

— Jag önskar träffa fröken Sommar.

— Vafalls? Hon träffas för resten inte.

— Det är en gammal bekant.

— Finns inga sådana.

— Är det fröken Sommar själv jag talar med?

— Mycket möjligt.

Just vid denna punkt i replikväxlingen slås gatdörren upp och Sofi störtar in som ett blindstyre, som hon är, medveten om att brottsligt ha fördröjt sig i magasinet. Hon hör ingenting och ser ingen, naturligtvis, men brådskande stryker hon eld på en tändsticka, avslöjar därvid främlingen i farstun, en lång, grovvuxen karlperson i slokhatt och skriker till. Hon känner honom inte — eller låtsar åtminstone inte känna honom, den förslagna slynan!

Så tänder hon ett ljus.

Karlen lyfter på slokhatten för Sofi, visar ett blekt, åtskilligt över medelålders ansikte och frågar hövligt, om Sofi — han kallar henne fröken! — vill vara av den godheten att anmäla hennes kusin Johannes för fröken Sommar.

Men från sin post på översta trappsteget har fröken Sommar flytt.

Gud i himlen, hon har då verkligen återsett det kända ansiket, som i så många år varit

borta ur hennes tillvaro, efter att i så många år ha varit allt där, och hon har inte funnit något annat än att fly tillbaka till kanten av sin stol vid fönstret med reflexionsspegeln. Hon sitter alldeles rak och stirrar bara rätt ut i gatlyktans ljus, när Sofi kommer upp och tror, att hon så suttit hela tiden.

Sofi har av främlingen blivit ombedd att gå efter fröken och har med nöje hörsammat anmodan.

— Det är en herre, som vill träffa fröken, anmäler hon tjänstvilligt.

— Sofi vet, vad hon har att svara.

— Frökens kusin Johannes, sa han.

Sofi håller ännu i handen ljuset, som hon tände nere i farstun. Hon ställer det på bordet och går ett steg åt sidan, ty främlingen har följt efter henne och står redan tätt bredvid henne i rummet.

— Seså, Agathe, vädjar han vänligt och lugnt. Det är en fin herre, det såg Sofi också strax. Han har sätt. Han vänder sig nu till Sofi själv, nickar och säger:

— Tack, min vän.

Sofi skyndar bort, hon förstår strax att det är vad han vill, och sluter dörren omsorgs-

fullt efter sig, ingen kan då säga annat denna gång.

Ljuset i köksstaken belyser gamla fröken Sommars vardagsrum, gammal mahognymöbel, sybord, klaffbyrå och porträtt på väggarna. Bland dessa porträtt igenkänner främlingen ett av sig själv, cirka fyrtio år gammalt.

— Agathe, vad allt är sig likt här, säger han.

Agathe svarar inte, och han har god ro att betrakta henne. Den lilla gumman, gråhårig, spetsnäst, skrumpen, har engång varit en täck och rosig flicka. Vem som helst kan ju föreställa sig den möjligheten, om den också just inte naturligt faller någon in; men han vet det, han, och han minns det. Det är vad han står och tänker på, inte sentimentalt, men likväl med en smula vemod. Ty många år ha gått, och när man i tankarna vänder om till det flydda, möter man också sig själv.

Vid ingen annan hade han varit fästad så som vid henne där. Nej, han tänker efter: vid ingen. Icke ens vid den tålmodiga, goda hustrun, som så lång tid följde honom och var honom den bästa kamrat i arbetsselen, outtröttlig att uppmuntra, när modet svek. Också hustrun hade

vetat det, hade stundom stumt betraktat det lilla medaljongporträttet av Agathe med bruna lockar, rosenröda kinder och det lilla egendomligt envisa draget vid munnen.

Allt har blivit bättre som det blev, brukade han säga, och hustrun visste att han ärligt menade det. Men han hade inte glömt henne, den första.

Med den brunlockiga rosenkindade kusinen, ett par år äldre än han, var han engång förlovad, och han knöt då alla sina lyckoförhoppningar till hennes namn. Det var hans rättighet, och det var det enda, där han ägde rätt att drömma för egen del. Ty redan då visste han, att han måste viga sitt liv åt deras sak, som kämpade bundna i träldom, okunniga, hatfulla, behäftade med alla fattigdomens lyten, och vilka för honom buro vittnesbörd om en omätlig skuldbörda att lyfta bort. Så såg han det den gången — och hade alltid fortfarit att se det.

— Du blir så tungsint av alla de där funderingarna, Johannes, kunde Agathe klaga.

— Var bara helt med mig, Agathe, skall du förstå mig bättre och mitt tungsinne byta namn.

— Var i stället med mig, du!

— Inte uteslutande, Agathe.

Ja, där låg konflikten. Och småningom skärptes den och skärptes orden.

Han for; han kom igen. Han var inte lättare till mods, men efter att ha skickat bort honom, kallade hon honom tillbaka, och då kom han. Hon tyckte om att pröva sin makt.

Hon mötte med solsken och smek, och det kunde gå ett par molnfria dagar, men hemligt vaktade hon honom, lade ut fällor och ertappade honom till sist åter upptagen med annat än henne. Arbetet han påtagit sig växte och tog honom alltmera. Sin lilla förmögenhet hade han offrat, och han bröt med vanor och vänner. Endast vid henne höll han oföränderligt fast.

Men inom henne jäste och växte förbittringen, mer än hon tillät honom ana. Hon passade på honom och summerade ihop alla hans försummelser, än mer retad av hans dumhet att ej märka hennes aktpågivande.

En dag kom han för att söka henne, troende sig välkommen som förut, och möttes av beskedet att han inte mer togs emot. Han stod kvar utanför porten, mållös, förtvivlad, ett fönster i första våningen öppnades, han blickade upp, och där var hon, skrattande.

— Ja, ropade hon, där kan du få lära dig hur det känns att ställas utanför!

— Du missförstår mig grymt, Agathe, svarade han.

— Haha! Kanhända! I så fall roar det mig.

Folk gick förbi på gatan, det var storgatan i småstaden och söndag. Alla kände henne, de visste vems hus de passerade, och naturligtvis även vem han var, som inte slapp in. Plötsligt sprang Agathe in, och när hon visade sig i fönstret igen, hade hon alla hans brev i händerna och kastade ut dem över honom, över trottoaren, över vem som helst, som kom i närheten. Gatpojkar plockade upp dem och sprungo bort med dem.

Han for, och vände aldrig tillbaka.

Hon skrev, men nu svarade han inte. Hon hade äntligen drivit det för långt.

Så förde honom åren alltmer bort och han återsåg henne ej. Han levde sitt liv i kamp och arbete, han gifte sig, det blev ett gott äktenskap och han var tacksam för det. Han tänkte inte ofta på henne, Agathe, men helt glömma henne gjorde han ju inte, om också mycket sedan förvandlades och gav andra värden.

Och nu står han mitt i gamla fröken Sommars

rum, ty hon har inte bett honom sitta. Han ser på henne och väntar tålmodigt på vad hon skall säga härnäst. Skall det inte bli möjligt att hälsa på varandra och talas vid i lugn som det anstår två gamla människor?

Han vet inte, han, hur hon följt honom år från år med oförsonligt hat. Hon har sökt hans namn i tidningarna, och hon, ensam av alla sina bekanta i staden, har hållit hans partis avskydda tidning, endast för att finna och häckla ord av honom där. Åt hans nederlag har hon gnuggat händerna, för vart erkännande han vunnit har hon mumlat: Det räcker nog inte så länge. Vänta bara!.. Och hon har ofta fått rätt: motgångarna på hans bana ha alltid varit täta. Hon har också följt honom på hans resor, suttit med atlas framför sig och varit med. Två gånger har han förts i fängelse för sina alltför öppet uttalade åsikters skull, och hon har följt honom även dit, hon har fått reda på hur man har det i fängelserna. Ingenting har sysselsatt henne så mycket som detta, inte ens att han gifte sig, och hon har till och med skaffat sig tillträde till länets cellfängelse för att riktigt leva sig in i hur man har det på en sådan plats.

— Vad gör du här? frågar hon plötsligt.

— Jag är på genomresa.

— I mitt hem!!

— Jag menar här i staden, Agathe, det förstår du väl?

— Gå då ut i staden, säger hon bitande. Jag håller inte hus för fängelsekunder!

— Nå, nå, svarar han på sitt gamla lugna, litet sorgsna sätt. Det var oklokt av mig att göra detta försök. Det föll sig eljes helt osökt för mig, då jag var så nära. Jag trodde all bitterhet längesedan var glömd. Vi äro ju två gamla människor.

Strax därpå har han lämnat huset. Sofi bakom köksdörren hör honom gå utför trappan. Däruppe sitter fröken och ropar, så det ekar:

— Sofi! Sofi!

— Ja, ja! svarar flickan och störtar upp, ty nu måtte elden vara lös, det hör man på rösten.

I rummet sitter fröken alltjämt på sitt vanliga löjliga sätt på kanten av sin stol, färdig att kunna springa upp och fjanta omkring vid första infall. Men Sofi märker också, att gumman är förfärligt blek och blivit liksom fårad i ansiktet, ifall man så kan säga om den, som redan förut var så skrumpen.

— Mår fröken illa? frågar hon intresserad och medlidsam.

— Tig, människa, tills jag talar! Stängde hon gatdörren, när hon gick ut i kväll?

— Ja, det gjorde jag.

— Nej! Våga inte ljuga!

— Jo, säger jag.

— Dörren stod och slog, det gjorde den, och på det viset kom den oförskämda karlen in, det säger j a g! Sker det engång till får Sofi respass.

— Han var väl inget oförskämd, säger Sofi.

— Hörde hon vad jag sa? Tig sedan.

Sofi känner fröken och besvärar sig inte vidare.

Hon rullar ner gardinen: — Det har börjat regna, skjuter hon upplysningsvis in. Fröken svarar inte. Sofi tänder lampan och tar köksstaken med sig, när hon går. Ännu är det en timme till tedags, och Sofi har en häftesroman liggande på köksbordet att livnära sig med.

III.

När fröken blir ensam, reser hon sig äntligen, litet mödosamt känns det, och hon gläntar på gardinen, som pigan rullade ner. Det har verk-

ligen börjat regna. Det är nermörkt ute, gatan fullkomligt öde, tyst. Man kan inte tänka sig något ogästvänligare. Om någon — någon är på genomresa här i staden och inte har bekanta att ty sig till, så är det sannolikt att denne någon reser igen med 10-tåget. Under tiden, i avvaktan på denna timme, går denne någon på gatorna, eller sitter på den rökiga, otrevliga stadskällaren. Någon hade väl tänkt sig att i stället få sitta i ett hem, där han kunde känt igen var möbel; att vara välkommen där, mottagas som en kär släkting, eller som en gammal vän kanhända.

Haha, någon har grundligt misstagit sig! Någon kan gärna få gå i hällregnet på gatorna. Fröken står vid gardingläntan och stirrar och stirrar ut och ser naturligtvis ingenting, inte spår till någon vandrare.

Om hon bara kunnat få se honom gå förbi ett enda slag. Hon kom sig inte för att se ordentligt på honom nyss. Hon önskar hon sett på honom litet bättre — Johannes.

Slutligen lämnar hon sin post och närmar sig klaffbyrån samt öppnar den. I mittelskåpet ligger en bunt papper, vilka hon tar fram. Det är hennes testamenten.

Det första är fyrtio år gammalt, det skrevs strax efter det Johannes rest, och där skänkte hon honom allt hon ägde, inte så litet redan då. Det var när hon skrivit till honom för allra sista gången i hopp om att, trots allt, åter vinna honom tillbaka. Hon hade äntligen förstått något, anat något — och hon hade väntat hans svar med ångest; men han hade inte kommit igen och inte svarat, inte ett ord. Det var slut. Testamentet gjordes då i ordning och hon lät lagfara det: efter hennes död åtminstone skulle han få veta, att han för henne förblivit »den ende».

Sedan hade det blivit flera andra testamenten. Under årens lopp hade hon skrivit åtminstone ett hundratal, och av dem voro väl ett dussin i behåll, alla vederbörligen lagfarna. Intet av dem var likt de andra. I somliga förordnades, att hennes hus skulle byggas om, än till en frökenstiftelse, än till ett hospital, än till hem för frigivna fångar. Hon hade småningom blivit allt rikare och fick ofta nya infall; endast Johannes nämndes ej mer. Hon ville knyta en stor gärning till sitt eget namn — och han skulle få veta det, han skulle läsa om det i tidningarna, läsa om den stora förmögenheten och säga sig att allt detta kunde blivit hans. Det var uträk-

ningen. Men det allra första testamentet kunde hon likväl aldrig förmå sig att förstöra.

Det är detta hon nu tar fram.

I en glimt fattar fröken Agathe hela det förskräckliga spektaklet av sitt eget långa onyttiga liv. Girighet, trätor och grämelse. Hon har varit en torr gren, som ej burit ett enda blad till välsignelse, medan andra, andra — eller åtminstone någon — — — Men hon orkar ej fullfölja tankegången.

Hon är för resten alldeles för trött att tänka vilken som helst tanke till slut. Han, Johannes, skulle hjälpt henne, om han fått stanna, han skulle hjälpt henne, rett upp det för henne, förklarat vad det var som pinade hennes innersta och kanske därmed lyft bort det också — alldeles som han ibland kunnat göra förr, för länge sedan, innan hennes förfärliga elakhet jagade bort honom. Men nu fick han ju inte stanna, och nu är det för sent att ändra något mer. Man kan inte springa efter honom. Och var är han? Snart går tåget.

Papperen prassla, så skaka frökens händer, medan hon sysslar med dem. Om hon skulle dö i natt, kommer det an på vilket av testamentena, som blir det giltiga. Det blir väl det

senast skrivna, tycker sig fröken veta. Och det är mycket möjligt att hon dör i natt, mycket möjligt, så dödens trött som hon känner sig.

Så skyndsamt hon förmår börjar fröken Agathe därför riva sönder sina testamenten, det ena efter det andra, alla utom ett, det första, ett nu gulnat och skrynkligt papper, på vilket en dag skrevs: »Till min Johannes, att göra det goda med såsom han förstår det.» Detta sista papper lägger hon in i ett konvolut, lackar och förseglar. Hon skulle kanske velat lägga till några rader, men det orkar hon inte.

Sofi kommer upp med tebrickan och finner fröken fortfarande så där ovanligt blek. Hon dör nog snart, kräket, tänker Sofi, inte utan medkänsla. Men hon vågar sig inte på att fråga hur fröken mår, och detta ehuru fröken till på köpet förklarar att hon ingenting vill förtära. Ty man vet aldrig hur en förfrågan tas upp: fröken blir ju arg för så litet.

Sofi går då ner igen, stökar färdigt i sitt kök, gäspar och kryper slutligen till kojs, som alla andra kvällar, för att strax somna den oskyldigas sömn.

Mot natten, en stund senare, kommer fröken på sin vanliga inspektionsrond. Hon har gjort

den varenda kväll i kanske fyrtio år. Hon tassar genom alla husets rum, även dem som numera aldrig begagnas, hon lyser på skafferihyllorna, känner på alla dörrar, lyssnar en stund med örat mot pigkammardörrens nyckelhål. Det är en vana, den kan hon inte komma ifrån.

Men när hon skall uppför trappan igen denna kväll, bära henne knappast benen mer, så trött har hon blivit. Hon känner att hon aldrig kommer att orka fram till sin säng.

Hon måste sitta ner på översta trappsteget och pusta ut. Det är samma trappsteg där hon ett par timmar tidigare stod spejande, i avvaktan, lyssnande till en obekant persons andhämtning därnere i farstun, samma trappsteg där hon stod, när Sofi sedan tände ljuset — och hon med ens återsåg ansiktet, som varit så länge borta ur hennes liv. Och nu är hon så trött, bara så trött, att det känns som om det med visshet aldrig skulle kunna skänkas henne en levande timme mer, som om allting i världen vore förbi, äntligen oåterkalleligt slut, äntligen slut.

BORGERLIG TRAGEDI

I.

Det mesta här i världen kan ses ur flera synpunkter — en banal sanning, vilken här figurerar på nytt endast emedan den bland annat också illustreras av vad som hände i villa Solbacka i ett av våra villasamhällen en viss höstsöndag.

Lill-Nils, barnet i huset, fick inte strax på morgonen, utan först fram på förmiddagen sätta på sin nya sjömansdräkt med långbyxor, de första han någonsin ägt. Han var fyllda fem år och han hade sett att mycket mindre gossar än han haft sjömansdräkt med långbyxor, så det var ingenting märkvärdigt, det var något som egentligen borde hänt för länge sedan. Det ämnade han visa att han tog med lugn. När han kom ner i trädgården, gick han dock bara liknöjt förbi sin vanliga lockande lekplats vid stora tallen och promenerade i stället som en vuxen mittpå gången mellan farmors rabatter med rosorna. Ännu funnos några rosor kvar, och det var farmor

särskilt glad för just i dag, hade hon sagt. I dag var en särskild dag, det hade Nisse förstått, och detta särskilda började först nu, fram på förmiddagen, eljest hade han naturligtvis fått på sig den nya kostymen tidigare.

Det fanns ett skarpt veck mitt fram på byxbenen och emellanåt måste Nisse kasta en blick på detta veck. Han spatserade ner till grinden och såg efter om inte gossarna i villan bredvid kommit ut än, ty det var meningen att just de skulle få se honom så här fint klädd. De voro så otäcka att retas jämt, de där gossarna, och i synnerhet retade de ofta Nisse, därför att han inte hade någon pappa, som någonsin kom hem, medan de själva däremot varenda dag sprungo och mötte sin pappa vid anhalten klockan fem.

Men långbyxor, det hade de ändå inte och det fastän de voro hela sex och åtta år.

Och nu skulle de alltså kunnat få se något, om de bara varit ute!

Under tiden talade farmor och mamma allvarligt med varandra i vardagsrummet.

Gamla fru Ringlöf höll ett brev i handen. Det var redan läst tio gånger, kanske mer, och det gick i huvudsak ut på att hennes son på sin älskade mors enträgna önskan äntligen denna

söndag gick in på att ha ett sammanträffande med sin hustru, vilken han övergivit för omkring tre år sedan. Där stod:

»Käraste mamma, tro mig inte vara en omöjlig person utan sinne för lyckan i ett gott familjeliv, som du själv så vackert skriver. Jag medger att mycken skuld kan läggas också på mig. Under de par år jag var borta i Amerika kände jag det visserligen som en stor befrielse att vara ifrån alltihop, men sedan jag nu fått en fast och, som det vill synas, förmånlig anställning här i landet, förstår jag visst att det skulle ha sina goda sidor med ett ordnat hemliv. Att Emilia har sina förtjänster som husmor har jag aldrig förnekat, ej heller att hon är värd all aktning.»

Så stod det och en del annat i samma stil. Gamla fru Ringlöf höll i brevet, såg över glasögonen på sin sonhustru, där denna satt mycket blek och helt svartklädd framför henne, och sade vänligt:

— Min lilla Emilia, borde du ändå inte klätt dig litet gladare just i dag?

— Mitt hjärta är inte glatt, mor.

— Det förstår jag, sade den gamla frun, vi stå inför en avgörande timme. Men du har dock sagt mig att du engång gifte dig av varmaste

kärlek och att Nils fortfarande äger din tillgivenhet — trots allt — tillade den gamla frun skyndsamt, ty hon såg att sonhustruns ögon fyllts av tårar vid anspelningen på det förflutna och att hennes händer börjat darra.

Den unga fru Ringlöf sade:

— Du är så god, mor. Men hur djupt har han inte sårat mig!

— Jo visst, jo visst. Glöm dock inte hur vi kommit överens om att det inte skall fram i dag. Om det ha ni växlat många brev, utan att nå minsta resultat. Varför fortfara att gräva upp det? Mitt hopp, kära barn, är att när ni nu äntligen stå inför varandra efter snart tre års skilsmässa skall allt ont av sig själv smälta bort och ni skola bara minnas de lyckliga tiderna. Låt därför nu udda vara jämnt.

— Ja, ja, viskade den unga frun.

Hon tog upp sin näsduk, torkade ögonen, snöt sig och torkade ögonen igen, ty tårarna ville inte stanna. De lyckliga tiderna, så talade den snälla farmor! Visst mindes hon dem, men vad hade hon inte ändå fått lida, och framför allt denna förfärliga smälek, när Nils bara en vacker dag reste ifrån hemmet. Han hade skrivit på en papperslapp, en simpel bit omslagspapper:

»Jag står inte ut mer.» Papperslappen låg på tamburbordet, jungfrun hade förmodligen läst den före henne, hans hustru.

Kunde man bära sig mera ojust, mera förolämpande och hänsynslöst åt?

Och så var han borta.

»Står inte ut.» Han! Det skulle han säga!

— Seså, min flicka, uppmuntrade farmor.

— Nå, jag går väl och byter om då, svarade fru Emilia och lyckades verkligen stanna vid beslutet att glömma och förlåta, trots allt. Jag tar väl min blå klänning. Han brukade tycka om blått.

— Det var snällt och rätt av dig, sade den gamla frun. Det kommer att göra allting lättare. Gå honom en smula till mötes, du. Tack, min flicka!

Medan unga fru Ringlöf klädde om sig och kammade ner en hårlock i pannan, litet kokett, kammade sedan upp den igen vid tanken på hur litet Nils i alla fall förtjänade något koketteri från hennes sida, pudrade sig, vilket gjorde henne blekare, fann blekheten misskläsdsam och tog bort pudret igen, samt slutligen åter kammade fram den koketta locken, såg Lill-Nils en främmande herre närma sig grinden. Själv hade

han återvänt till sin lekplats vid tallen, och den främmande märkte honom inte. Det var en alldeles okänd herre, han öppnade grinden och lät den stå öppen efter sig, som både farmor och mamma tyckte så illa om, i synnerhet mamma, hon brukade alltid ropa efter springpojkar och bud: Stäng grinden! Men herrn gick bara uppför gången, ogenerat och med raska steg. Han var lång och mörk, med små mustascher och stor hatt och käpp, som han svängde runt på ett mycket tilltalande sätt. Lille-Nils beslöt att gå in köksvägen och få reda på vad detta var för person.

Köket var tomt. Tilda hade gått för att öppna när den främmande herrn ringde. Röster hördes från vardagsrummet, Lill-Nils smög sig dit. Mitt i rummet stod farmor och omfamnade den store herrn och sedan tog mamma honom i hand. Farmor fick sedan strax syn på Lill-Nils, alltid var farmor den som såg allting först, och hon ropade glatt:

— Kom in, Nisse lilla, och hälsa på pappa.

Den främmande var pappa! P a p p a!

— Ja, du, Nils, sade farmor till honom, där har du din son, stora gossen i långbyxor och lik dig som ett bär. Kan du se det själv?

— Kanske det, svarade den främmande, såg på Nisse, klappade honom på kinden, lyfte honom upp på raka armar och beslöt sig till sist för att kyssa honom. Men sedan sträckte Nisse fram handen, som han blivit lärd, slog ihop klackarna och bockade sig med en liten knyck.

— Mycket bra, sade pappa och skrattade nu och såg mycket trevlig ut. Jaså, din lille baddare, vi ska nog bli goda vänner!

Men när Nisse i detsamma tittade efter mamma stod hon avsides och bet litet i sin näsduk och såg alls inte glad ut.

— Nu kan Nisse gå ut och leka igen, bestämde farmor.

Och Nisse måste lyda. Om bara pojkarna i villan bredvid kunde kommit ut, då skulle de fått höra något! Till och med långbyxorna voro glömda. Men gossarna visade sig fortfarande ej.

II.

Gamla fru Ringlöf förstod att det var hon som måste föra ordet att börja med.

— Tack för att du kom, min son, sade hon. Det har länge nog varit ledsamt mellan din

hustru och dig, men jag har nog förstått att ni i grunden aldrig upphört att hålla av varandra och jag har alltid hoppats det skulle reda sig igen till sist.

Herr Ringlöf hade satt sig — naturligtvis, tänkte hans hustru, naturligtvis i den bästa stolen, liksom självfallet, inte bara därför att den råkade stå närmast till hands, utan emedan — kort sagt, emedan han var sig lik. Själv utvalde hon däremot den obekvämaste av alla sittplatserna, den lilla runda pianostolen; det skulle vara roligt att se om Nils lade ringaste märke till det. Farmor satte sig i soffan.

— Det kan ju inte förbli som det är nu, fortsatte den gamla frun, eftersom de två andra fortsatte att tiga. Det har ju fallit ord om skilsmässa mellan er, det vet jag, men Emilia vill ogärna skiljas och lika ogärna du, min son, inte sant?

— Jag har ingenting emot försoning, svarade han hövligt och såg nu äntligen rakt på sin hustru.

Hon har inte förändrats något vidare, tänkte han. Hon ser ju bra ut egentligen, men samma lilla tunna mun, och kniper ihop den gör hon fortfarande som förut. Och där sitter hon på

kanten av pianostolen, som är vridbar och följaktligen snurrar åt höger eller vänster, bara hon rör sig. Hur ytterst disgraciöst! Vilken annan kvinna skulle satt sig just på en pianostol? Och så tycks hon fast besluten att inte yttra sig.

Detta sista kände han alldeles särskilt igen och det började redan krypa litet i honom av otålighet på det gamla kända viset.

Men farmor gav sig inte, utan fortsatte att tala. Det var litet om affärer, om familjefaderns nya anställning, om möjligheterna för sammanflyttning med snaraste, om gossen, som länge nog varit utan far och nu började växa upp på allvar och sannerligen behövde sin far.

— Lilla Emilia, avbröt hon sig själv mitt i meningen, vill du inte hellre sätta dig bredvid mig i soffan?

— Jag sitter bra här, tack, svarade Emilia milt och litet frånvarande. Ack, vad betydde det hur man satt! Farmor såg på henne över glasögonen, men lät frågan om soffan vara.

— Emilia har mycket att förlåta dig, Nils, sade hon i stället. Jag vet dock att hennes goda hjärta också är berett till det.

— Får jag röka? frågade Nils.

Och när han under allmän, avvaktande tystnad

tänt cigarretten och dragit ett par mycket djupa bloss, sade han en smula högtidligt:

— Jag är också beredd att be Emilia om förlåtelse. Hm.

Detta kostar allt på dig, tänkte hustrun och hade med ens fått litet mera färg. Hon satt med nedslagna ögon och såg på sina två släta ringar, och det påminde henne om att se efter något annat; ja, mycket riktigt, Nils bar endast sin ingenjörsring.

— Du bär inte din vigselring, sade hon.

— Nej.

— Seså, sade gamla frun, det är ju en bagatell.

— Det är så mycket som är bara bagateller, anmärkte Emilia, och sedan blev det åter tyst.

Ingenjör Ringlöf rökte. Den som vore tusen mil härifrån, tänkte han. Och ändå, mamma har ju rätt, vi kunde kanske få det drägligt nog, och jag älskar i varje fall ingen annan. Och så för pojkens skull, förbaskat behändig pojke.. Han reste sig, gick på sitt vanliga obesvärade sätt bort till fönstret och såg ut. Ute på vägen stod Lill-Nisse. Han öppnade just grinden på vid gavel, lämnade den öppen efter sig och gick med stora, kavata steg uppför grusgången,

svängande en stor käpp. Han var: pappa som kommer hem. Men det visste inte ingenjör Ringlöf, han konstaterade bara att gossen såg frisk och bra ut. Så gick han bort till den öppna spisen och kastade dit cigarrettstumpen. Nu hade han kommit närmare pianostolen med Emilia, stannade framför henne och sade öppet:

— Emilia, hur vill du egentligen ha det?

— Så skall det låta, sköt farmor på, och Emilia brast äntligen i gråt.

— Nils! mumlade hon.

Han slog armen om hennes skuldror och drog henne litet intill sig, han kände igen lukten av azymolstimulus i hennes hår, och den tyckte han aldrig om, han kom plötsligt ihåg att de grälat om det. Det fanns då heller inte en envisare varelse än Emilia!.. Men han släppte inte tankegången att mor hade rätt, och han frågade, inte alldeles utan ömhet i stämman, medan han gjorde armens grepp ännu fastare:

— Skall det alltså bli gott mellan oss igen? Emilia? Mimmi?

— Ja, grät hon. Du vet inte hur jag lidit, Nils. Tänka sig den där morgonen, bara en simpel papperslapp på tamburbordet, som jungfrun naturligtvis sett och läst före mig! Och så

du i väg till Amerika. Vad alla ens vänner och bekanta skulle tro och ha att prata om!

— Ni led ju ingen nöd, försökte han.

— Nej, tack vare din mor! Men hur mindes du själv dina plikter?

— Första tiden, medgav han och såg verkligen rätt skamsen ut.

— Sannerligen, sade hon, det är inte alla som skulle förlåta något dylikt. Och ser du, Nils, du har aldrig kunnat sätta dig in i en känslig människas..

— Nej, nej, jag vet, sade han, jag vet. Stryk i alla fall ett streck över det, Mimmi, det är ju därför jag är här.

Hustrun såg upp. Farmor hade på något sätt försvunnit ur rummet.

— Kan du verkligen helt fatta ditt handlingssätt, Nils?

— Det kan jag visst, det.

— Jag menar: det förflutna.

— Ja, naturligtvis.

— Din ton är så lätt.

— Ja, lilla Mimmi, jag har ju aldrig varit någon tungus. Det kan jag inte göra någonting åt.

Det är bara sig själv han tänker på — som vanligt, tänkte hon.

— Jag har alltid drömt så vackert om lycka, sade hon. Ända från ungdomen.

— Nå, vem har inte det?

— Ett litet fridfullt bo. En älskande make.

— Och maka, sade han.

— Vad menar du nu?

— Knip inte ihop munnen så där, Mimmi, sade han. Det klär dig inte.

— Redan börjar du anmärka igen!

Nu gick han fram och tillbaka i rummet. Ännu hade de inte växlat någon kyss. Hon vill dra ut på det, tänkte han. Egentligen tycker hon om scener, det är vad jag alltid sagt.

— Kära Emilia, sade han, ja eller nej? Försonas vi, eller inte? Låt oss bestämma att göra det för Lill-Nisses skull.

— Ja, svarade hon, för barnets skull.

Han räckte fram sin hand, och hon tog den. Han böjde sig fram och kysste henne. Hon kysste inte igen, men drog sig inte heller tillbaka. Så gick han till dörren, öppnade den och ropade utåt:

— Mor, saken är klar!

Gladlynt röst, saken klar. Tre års lidanden,

omätlig förödmjukelse och sorg utstrukna i ett drag och inte mer med det, tänkte Emilia.

Och hon stod kvar mitt i rummet och såg på honom bakifrån, på hans rygg, hans breda, självbelåtna rygg, alldeles som hon redan sett på den otaliga gånger förut.

III.

Till middagen sutto pappa och mamma mittemot varandra och Lill-Nisse fick sitta mittemot farmor. Farmor bad om ursäkt att hon inte hade brännvin hemma, så att det kunde bli en sup, och pappa svarade att det gjorde rakt ingenting. Mamma sade:

— Du får väl hålla god min ändå.

— Det gör jag också.

— Har du slutat att bry dig om sprit?

— Jag har väl aldrig varit beroende av sprit?

— Det kan man tänka olika om.

— Tja, fråga dem som känna mig.

— Jag känner dig alltså naturligtvis inte?

— Nej, mindre än de flesta, sade pappa ganska hårt.

— Lill-Nisse, sade farmor, som serverade soppan, bjud din pappa litet bröd. Kommer du

ihåg min gamla scherry, Nils, jag har kvar av den ännu. Var så god, du, tag hand om karaffen.

Det var oxsvanssoppa och mamma skar mycket fint och försiktigt Lill-Nisses köttbit i tallriken, men pappa, hur han nu kunde bära sig åt, han gjorde en stor, stor fläck på rena duken. Lill-Nisse tittade oroligt på farmor och på mamma. Farmor låtsades om ingenting alls, men mamma såg ut som då hon brukade säga: Vad du är drullig, Nisse! Pappa torkade bara av fläcken med sin servett, och på det viset blev servetten också alldeles fläckig och det brydde han sig inte om. Lill-Nisse såg nästan hela tiden på pappa. Om man bara kunde fått veta ifall pappa tänkte stanna hemma för alltid! Då ämnade Nisse göra efter honom i precis allt.

Det blev inte bara scherry till maten, utan också rödvin, och tre rätter. Ingenjör Ringlöf åt två gånger duktigt av allting, men unga frun åt nästan ingenting. Gamla frun pratade mest, men ingenjören pratade också en hel del. Det lät så bra, tyckte Lill-Nisse, hela matsalen blev buller, det var annat än alla andra middagar. Så där ämnade han tala själv, när han blev stor.

Ingen pratade dock något vidare med honom, Lill-Nisse, bara farmor ett par gånger. Nej,

ingenjör Ringlöf och hans hustru voro fullt upptagna av att observera varandra, så omärkligt som möjligt. Hennes näsa blir röd när hon äter, precis som förr, tänkte han. Det borde man väl kunna göra något åt. Inte bli alla kvinnor rödnästa när de äta.

— Har du slutat pudra dig? frågade han.

— Hur så? svarade hon litet vasst.

Men hon visste precis varför han frågat. Alldeles sig lik var han, det var just vad hon strax sett, insinuant, alltid färdig att säga något obehagligt, men alltid lika belåten med sig själv ändå, naturligtvis. Efter middagen tog han en stor cigarr till kaffet och detta fastän han väl visste att av all rök var cigarr den hon tålde allra sämst. Just en dag som i dag borde han verkligen kunnat lägga litet band på sitt självsvåld. Så kom fru Ringlöf att tänka på sin näsa, inte underligt om den blivit litet upphettad, såsom hon måst gråta i dag, och hon skyndade ut från kaffet för att pudra den. Hon förstod nog att det var näsan han syftat på nyss. Lill-Nisse skickades ut i köket till Tilda.

När mor och son blevo ensamma sade den gamla frun allvarligt:

— Nils, hon har lidit mycket.

— Kära mamma, svarade han, det skulle hon göra, om hon så bleve drottning av Saba.

— Det kan ju hända, sade gamla frun, och det kunde ju också ha sina besvärliga sidor att vara drottning av Saba. Men är du nu beredd att ta hänsyn i framtiden till hennes känsliga temperament?

Uppenbarligen var han inte beredd på det. Den gamla frun såg vädjande på sin stora, kraftfulla, duktiga herr son, där han bekvämt satt tillbakalutad i bästa stolen. Men vad såg väl han, där han å sin sida stirrade in i cigarrröken? Förmodligen bilden av någon i verkliga livet obefintlig och otänkbar, ljuv, skön, absolut fordringslös, fullständigt hängiven ung kvinna, vars hela tillvaro gick upp i att måna om honom, medan han själv till gengäld bestod ingenting annat än sin belåtenhet och en festmiddag ibland. Den där unga kvinnan hade inte stort gemensamt med stackars ömtåliga Emilia och med hennes drömmar om en avgudande och beskyddande, uppoffrande make.

Emilia trädde in igen. Hennes näsa hade under pudrets påverkan förvandlats från röd till lila.

— Jag har kommit att tänka på en sak, sade

hon. Under tre år har du nu levat ungkarl, och det vet man ju vad det innebär.

— Skall det bli förhör? brusade Nils ögonblickligen upp, väckt ur sitt behagliga stirrande in i tobaksröken.

— Förhör! Är jag din hustru eller inte?

— Jo, än så länge — tyvärr.

— Tyvärr! Det är alltså ordet du finner lämpligt använda en dag som denna.

— Ja, när du utan vidare..

— Utan vidare? Skall det kallas utan vidare att..

Herr Ringlöf slog näven i bordet, hans goda eftermiddagsro var förstörd. Emilia stod upprätt, hennes händer darrade, för henne var det inte eftermiddagsron, utan hela livet som var förstört.

Den gamla frun höll igen en tung suck och tryckte handen mot sitt hjärta så obemärkt som möjligt, medan grälet raskt tog full fart. De avsky varandra, det är alltihop, tänkte hon. Hennes hjärta var inte starkt numera, och denna söndag, som hon så omsorgsfullt förberett, hade redan kostat på rätt mycket.

Men i köket lekte Lill-Nisse fortfarande pappa, medan Tilda under sång torkade färdig disken.

Nisse satt vid köksbordet och var pappa; han tog för sig en väldig portion mat från ett låtsat fat, åt, spillde på den låtsade duken, torkade fläcken med servetten och sade inte: ursäkta. Sedan sträckte han ut handen och knep sin lilla gosse i örat, vänligt, skämtsamt, på ett särskilt trevligt sätt, som inte var likt någon annans och kallade honom »lille baddare». Till farmor sade han efter maten: Tack, lilla morsgumman! Det lät så lustigt.

Tamburdörren slog igen med en faslig skräll, det hördes in i köket.

— Nu gick han, sade Tilda.

— Vem?

— Herrn.

Gick? Och ingen hade ropat in honom, Lill-Nisse, att säga adjö! Det kom en gråtklump i halsen. Kunde det verkligen vara så? Gossen smög fort ut ur köket, nedför trappan, och, jaha, där gick hans pappa med sina stora steg utför gången, svängde med sin käpp, öppnade grinden och lämnade den vidöppen efter sig. Lill-Nisse vågade inte ropa, han blev bara stående och gråtklumpen satt ända uppe i ögonen och hindrade honom från att se pappa försvinna i vägkröken.

Herr Ringlöf gick ut på vägen, och han tänkte: I morgon går jag till advokat och får slut på det hela. Gudi lov, det är klart nu.

Uppe i salsfönstret stod hans hustru och såg efter honom och tänkte: Vad han ser löjlig ut; det är vad han gör. Det har jag alltid tyckt. Han ser ut som en fotograf, inte en riktig fotograf, naturligtvis, utan en teaterfotograf, fotografen i den där pjäsen av Ibsen.

Det började skymma, det var höst, det låg fullt med fallna löv på gräsmattan; det var något så trist över alltsammans, hon tog upp sin näsduk och kunde bara gråta och gråta. Farmor hade gått in till sig och tog droppar för hjärtat och hade bara, innan hon gick, sagt något om människor, som inte förmå se något annat än sig själva i hela världen.

I detsamma märkte Lill-Nisse att gossarna i grannvillan äntligen voro hemma, de hade antagligen varit borta på söndagsutflykt. Som en pil satte han i väg ner till häcken mellan tomterna; det var en mycket gles och liten, nyplanterad häck, man såg varandra fullkomligt genom den, man kunde, om man ville, gå över den med ett enda steg.

Gossarna ropade:

— Vi har varit vid Drottningholm!

Pfuh! Där hade Nisse också varit, det var ingenting.

Gossarna kommo fram intill häcken, de kunde se att han hade nya långbyxor med veck, och Nisse såg att de sågo det. Men långbyxorna voro redan ingenting alls mer, inte mer än att fara till det där gamla Drottningholm. Nisse sade:

— Min pappa har varit här.

— Äh? svarade gossarna. Är det sant?

— Joho, ni. Hela dagen.

— Din riktiga pappa?

— Jaha, ni.

— Var det han som kom ut genom eran grind nyss?

— Jaha, ni.

— En lång en med stor hatt?

— Jaha.

Gossarnas egen pappa var en helt liten herre, ganska ful, och han var hjulbent, hade Nisses mamma engång sagt. De två papporna kunde inte alls jämföras, det förstod Nisse, och gossarna måtte också förstått det. De hade säkert stått och sett på den långe främmande herrn och undrat vem han kunde vara, som kom

ut från Ringlöfs. Och så var det Nisses pappa! De stodo förstummade. Och när någon i detsamma ropade på dem uppifrån villan, lydde de genast och försvunno i skymningen, medan Nisse fick njuta sin triumf oavkortad.

Långsamt gick han själv åter uppför gången mellan rabatterna med farmors rosor. De voro fina och röda, man kunde se det ännu, mörkare var det inte. Men Lill-Nisse hade annat att tänka på. Han gick med stora, fasta steg, han var en stor och lång, bred och ståtlig herre, svängande armen som då man har en käpp. Och han mumlade djupt i basen med pappas egen röst, som kommit hela matsalen att bli buller, en riktig herröst, precis som en herröst skall vara:

— Pappa. Pappa, pappa, pappa! Min pappa. Pappa är hemma. Aldrig, aldrig är pappa borta mer.

JOEL ANDERSSON

I.

Det väckte ett utomordentligt uppseende i hela det lilla samhället, när man erfor att klockare Anderssons bror, som icke på åratal avhörts, dött som förmögen man i Australien och insatt sin ende brorson, klockarens Joel, till sin universalarvinge.

Joel var tjugutre år och gick, sedan han på sin tid nödtorftigt slutat skolan, fortfarande hemma i klockargården. I trädgården, som hörde till bostället, anlade han drivbänkar, vid husets söderfasad planterade han spaljéträd. Sommargäster och turister, som drogos till den vackra trakten, gingo till klockarens för att köpa blommor, och de förundrade sig mångordigt över de praktfulla röda och vita rosorna, över alla varieteterna av vallmo, över reseda, malva, eldfärgad krasse, luktärt, pion och gossen i det gröna, stormhatt, styvmorsblommornas alla ansikten, lövkoja, flox, prins Gustavs öga, liljor och ringblommor, aster, dalia och sol-

ros. Ja, de kunde sannerligen prata och fråga! Joel var en liten smärt och ljuslätt man, alltid lika fåmäld och oberörd, fridsam och lugn. Han såg på sommardamerna med en prövande, hastig blick ur grå, nästan uttryckslösa ögon och inväntade tålmodigt, under tanke på helt annat, att de skulle tröttna på sina utrop och bestämma sig för vad de egentligen ville ha.

Genom denna tystlåtenhet, denna liknöjdhet blev Joel en gåta, om också inte särdeles lockande att lösa, i alla fall icke för damerna. Det var verkligen för blommornas skull och inte för hans, de döko upp i klockargårdens täppa.

Klockarens hade firat silverbröllop, och i alla år hade de levat så lyckligt man kunde tänka. Aldrig hade traktens skvaller fått minsta fäste hos dem. De äldre mindes klockarfrun som nygift, icke ens då helt ung, smärt och blek, helst hängande som en ranka vid mannens arm. Och klockaren gick fram likt en triumfator, liten och ful, satt och rödhårig, med glödande ögon och käpprak i ryggen, oföränderligt klädd i bonjour. Hans steg voro små och hennes långa, men de gingo i takt så säkert som om de övat sig alltifrån barnsben. När frun var borta

för någon timme, satt klockaren strax vid pianot och klagade sin saknad via Bach och Beethoven; och till sist marscherade han åstad och hämtade sin hustru, samt förde henne som en rymling vid armen hem till boet igen. Den lille Joel anlade under tiden trädgårdar i gruset, och när far och mor kommo på gången, var han i synnerhet rädd för att de skulle komma åt hans rabatt.

— Leker du, min lille Joel? sade modern, och så gick hon in med far, utan att höra efter vad han svarade. Han var ett så snällt och lättskött barn. Aldrig några fordringar eller något kink. Lämnades han bara i fred, begärde han ingenting annat.

Sedan han blev stor nog att kunna ha eget rum, hade han bebott frontespisrummet en trappa upp, det enda inredda rummet däruppe, och på den stora tomma vinden torkade han sina frön och lökar, ostört njutande av deras dofter. Om kvällarna läste han växt- och frökatalogerna han fick sig tillsända. Han införskrev sådana från alla möjliga håll, från Frankrike, Holland, Amerika, han planlade möjligheter till nya inköp och berusade sig av önskningar. Katalogerna innehöllo reklamillustrationer av hela,

oöverskådliga blomfält: de blevo verkliga för honom. Han gick där mitt bland blommorna. Hela orangerier stodo upp ur annonsen om en liten ny planta, och han kände den ljumma orangerijorddoften. Natten förrann och lampan brann slut. På morgonen kom han ner med sitt vanliga, tämligen uttryckslösa ansikte, lugn som alltid, men med minnet av den ensliga vaknatten som av en härlig dröm, vilken det nästa natt stod honom fritt att förnya.

Han anförtrodde sig inte till någon. Han syntes inte behöva människor. Det kunde ändå hända att när någon av traktens unga flickor varit på besök, han dröjde med sina funderingar vid henne en stund, sedan hon gått. Han kunde då önska att man finge röra vid ett sådant där ungt, lent ansikte, att han haft lov att med sin skarpa och detaljkära syn se noga och nära på dessa ögon, denna hy eller lockarnas fäste vid tinningarna. Men mer blev det inte. Hans fantasi var kysk som hans tillvaro.

På Joel slog den oväntade lyckan, det stora arvet ned utan att i minsta mån väcka samma uppseende som utanför den idylliska klockargårdens råmärken. Underrättelsen nådde honom i april, och att Joel under brådaste tiden i

drivbänkarna skulle nödgas skaffa sig svarta kläder vållade honom framför allt förtret. Det värsta var ändå att han i ett slag nu blivit hela det lilla municipalsamhällets under. På gatan, där alla de förnämsta butikerna lågo och all trafik gick fram, visade man varandra på honom. Pratträngt folk hejdade honom och gratulerade och frågade och frågade. Joel svarade saktmodigt och undvikande, med tankarna kvar i drivbänkarna. Han var besvärad utan måtta och flydde hem så fort han kunde. Huvudvärken lurade också på honom — det var som om han fått den bara av att människor riktade sina ögon på honom, bara av att möta deras andedräkt.

Modern satt i salen, när han kom hem från landsfiskalen, där han haft att underteckna papper för att lagligen träda i besittning av sin märkvärdiga förmögenhet. Han hade blivit ombedd att stanna till middag, men avböjt.

— Joel, sade hon och såg på sin gosse med någon oro, ty en fru ur bekantskapskretsen hade suttit hos henne i ett par timmar och talat om alla rikedomens välsignelser och förpliktelser. Du Joel, sade hon, här blir väl i alla fall inga förändringar hemma?

— Nej, mor, svarade han. Vad skulle det väl vara för förändringar?

— Vi har haft det lugnt i många år, sade modern. Jag för min del önskar ingenting annorlunda, och inte heller far. Inte heller vill vi flytta härifrån, förrän det blir ut till kyrkogården.

— Inte jag heller, sade Joel.

— Å, du som är ung, sade modern, du kan skaffa dig en stor gård nu, om du vill. Men jag menar bara, räkna inte på oss för att följa dig. Du kanske kunde tänka på att gifta dig i stället.

— Ja, svarade han och gick upp till sig. Men med moderns sista ord hade arvet äntligen fått realitet för honom, och hans kinder började hetta. En stor gård? Ja, nu var det möjligt. Och gifta sig? Aldrig hade han tänkt på det förut, men nu kunde också det ske.

På kvällen tände han lampan och gick till sängs, ehuru han egentligen skulle haft några brev att skriva. Men han kände sig mycket trött, och det svindlade för hans ögon. Allt syntes honom tungt av besvärlighet, som då man i drömmen vill flyga och ej kan lyfta sig, vill löpa över en äng och gyttjan håller fast sko-

sulorna. Medan han gick i trädgården och såg över sina bänkar före natten, hade han åter och åter tänkt på moderns ord. Han hade upprepat för sig själv, att nu kunde han mycket riktigt köpa en gård, odla blommor på fälten och bygga orangerier efter de största och bästa ritningar. Han bläddrade av gammal vana i sina kataloger: drömmarna och önskningarna, som varit deras levande anda, dem kunde han alltså förkroppsliga. Men var finna den gård, som kunde passa? Och han, som knappt tålde hjälp i sitt arbete, annat än för att få bort ogräs, han skulle då vara omgiven av folk, drängar, ja, utlärda trädgårdsmästare, som kanske kommo med egna metoder? Joel blev het bara var gång han händelsevis råkade herrgårdens mäster, som brukade ha så många råd och anmärkningar och frågor och denna eviga nyfikenhet, vilken tycktes brinna i och förtära alla människosjälar, utom hans egen! Nej, nej, tänkte han, ingen stor egen gård med alla dess bekymmer!

Men i samma ögonblick han var framme vid den slutsatsen, stack frestelsen fram igen. Han hade ju medel. Han behövde bara räcka ut handen. Och han var ung, hade modern sagt:

hon hade tyckts finna det helt naturligt att han utvidgade sitt välde och liv.

II.

På kullen ovan gatan låg värdshuset, ett vitt tvåvåningshus med verandor, utarrenderat till gästgivare Leander, en rödbrusig, öldrickande, storskrävlande gästgivare med dåliga affärer och stor barnskara. På värdshuset var fest den aftonen, och det föll av sig självt att samtalsämnet framför alla andra skulle bli Joel Anderssons framtid.

Snart hade man också disponerat förmögenheten, satt gamle klockaren och hans trogna hustru på hederligt undantag, köpt gård, bestämt vilken det skulle bli — ett förträffligt ställe som landsfiskalen just råkade ha på hand — reparerat där, byggt nytt, lagt an på ladugården, huggit skogen, sålt veden, sänkt sumpmarken — och slutligen ställt ägaren under förmyndare. Ty att Joel aldrig i livet skulle vara mäktig att sköta så mycket som en dylik gård, det ansåg sig den anspråkslösaste förstå.

Gästgivare Leanders äldsta och vuxna dotter

Agda hörde tyst på. Jämte de övriga var hon med om att sätta gamle klockarens på undantag, köpa gården och ställa den i ordning; med de andra högg hon skog, sålde timret och torrlade sumpmarken; men när frågan kom till Joels förmåga att sköta det hela, knep hon samman läpparna och lät tankarna irra ut på helt andra banor. Och när man för en stund slutade tala om Joel, gick hon ut på farstubron och såg hur den blå vårskymningen föll milt och trånsjukt över gatan och över landskapet med dess ängar och dungar. Här uppifrån kunde man vid dager väl överblicka klockargårdens gamla röda tegeltak, och om vinterkvällarna såg man ljusen från fönstren där likt små stjärnor glimma i det svarta. Nu var allt dunkel. Men Agda såg likväl ditbort, hon trängde genom mörkret, genom det fridfulla hemmets mur av avskildhet, hon gick genom de för henne väl bekanta rummen och utan tvekan ända in till Joels avstängda vindskammare, och där steg hon in, hon såg honom häpen resa sig vid ett så oväntat besök och tyckte sitt hjärta uppfyllas av honom. Flickans röda läppar pressades än engång hårt samman, och icke endast hennes hjärta var rört av denna dröm, som aldrig förut skulle

fallit henne in: också hennes vilja vaknade och knöt sig inom henne i ett fast beslut.

I detsamma tände Joel sin lampa. Agda såg den lilla ljuspricken plötsligt tändas i vårkvällen och tolkade det som ett svar, ett ja, ett löfte. Hon viskade: Joel, och namnet föreföll henne vackert. Aldrig i sitt liv hade hon tänkt på detta namn förut. Hon hörde icke att en av hennes små bröder kommit ut på bron och stod bredvid henne. Min Joel! mumlade hon halvhögt.

— Vad pratar du för dig själv, Agda? frågade pojken, och hon blev då så skrämd och vred, att hon gav honom en ljungande örfil.

— Våga inte skvallra! sade hon.

— Skvallra? Vad då?

Han hade ingenting hört, och hon lugnade sig. För örfilen gjorde hon bot med löfte om sötsaker. Men nu var hon varnad att ge bättre akt på sig själv, att inte drömma högt och låta något slippa ur sig, utan bara laga att hon fick som hon ville, sedan hon nu med ens fått något att vilja.

När hon kom in bland faderns gäster igen, hade man börjat på nytt tala om Joel Andersson, och nu gifte man bort honom.

— Fröken Agda, det vore väl ett parti? föreslogs.

På allvar menade väl ingen att krögaren Leanders inte alltid så särdeles väl omtalade dotter vore rätt person att vinna den lysande ställningen, och Agda förstod det. Hon svarade endast högdraget:

— Ingen frågar efter om jag är den, som skulle vilja ha den förryckte klockarpojken!

— Nånå, bet landsfiskalen av, så förryckt är han väl inte, att han låter leda sig i brudstol efter våra förslag här! Han bestämmer väl något själv.

Så talades om annat. Men Agda glömde inte, och hon visste att hon skulle visa dem alla vem det till sist blev, som bestämde.

Redan tidigt nästa morgon var hon ute. Hemma sov man ännu; morgonen var bitande klar, marken var lätt frusen, ännu hade vårsolen icke tinat upp den. Agda gick till klockargården, öppnade grinden och steg på. Bland drivbänkarna arbetade arvtagaren.

— Godmorgon, Joel, sade hon.

— Godmorgon, svarade han.

— Får jag se på, när Joel arbetar?

— Var så god.

Hon ställde sig bredvid honom och såg på. Han arbetade utan att synas tänka något vidare på henne, och i grund och botten var han i synnerhet nöjd med att hon teg. Agda förstod, att hon skulle tiga; hon visste, att Joel var besvärad av samtal, det var ju en vanlig anledning till skämt. När man ville retas med Joel skulle man bara tvinga honom in i ett långt resonemang, fråga och fråga, ju dummare dess bättre, naturligtvis. Men i dag var hon inte ute för att retas. Hon betraktade honom uppifrån, såg på hans nacke, hans öron, skära som en flickas. Han var barhuvad och i skjortärmarna; skjortan stramade och visade överarmens muskulösa teckning. Han rörde med flinka, varsamma rörelser vid helt små plantor i långa rader. Det gick en ganska lång tid, och Agda stod tålmodigt kvar. Så länge hon var här, var åtminstone ingen annan här, det var allt.

— Jag skulle gärna vilja lära mig trädgårdsskötsel, sade hon till sist.

— Så? svarade Joel förvånad. Värdshusvärden Leanders dotter hade han ju mött och sett i många Herrans år och ingenting hade hon synts tänka mindre på än trädgårdsarbete. Men han tog inte vidare fatt i spörsmålet. Han hade

samlat ett helt fång ris och kvistar och gick mot rishögen, och hon följde, efter att bara än engång ha frågat om hon fick lov. Nu började solen värma och sken på hennes ansikte och på hennes hatt, en stor mörkröd filthatt, passande bra till hennes mörka, tunga hår. Joel såg, att när solen lyste rätt in i hennes ögon, voro de blanka och varmt bruna som en kastanje, nyss fallen från trädet om hösten. Och när hon vände bort blicken, blixtrade ljuset till i detta blanka, fuktiga, bruna öga. Det var vackert. När han ordnat färdigt med rishögen, borde han gått in, men nu dröjde han, gav sig ytterligare ett och annat att syssla med, medan hon fortfarande höll honom sällskap. Att något ovanligt hände, det kände han, att Agda ville något, som han ej fattade, det fattade han. Men det var honom icke pinsamt, bara därför att flickan var så tyst och uppmärksam.

— Får jag komma igen en annan dag? frågade hon.

— Ja, svarade han. Gärna.

— Jag stör inte Joel då?

— Nej.

— Kanske jag kan hjälpa Joel litet. Jag tror det skulle vara roligt.

— Kan Agda verkligen tro det?

— Ja, Joel, säkert, säkert. Jag har tänkt på det ofta.

Jag tror henne inte, tänkte han, för det är inte möjligt.

— Joel tror mig inte, sade hon. Men varför skulle inte det som intresserar Joel kunna intressera också mig?

Det hade hon ju rätt i.

— Säg mig, sade hon, är Joel verkligen aldrig ute annat än här i trädgården? Uppåt skogen, till exempel. Där är så vackert. Kom dit i kväll, säg. Nu är det månsken också.

— Hur dags? frågade han.

— Klockan nio.

Strax därpå smällde grinden igen efter henne. Joel var omtumlad men också glad. Han arbetade med dubbel flit hela dagen, och ju närmare aftonen kom, dess mer ökade inom honom spänningen.

Joel var oerfaren, men icke enfaldig. Nog förstod han att flickan, trots allt, haft mer intresse för hans person än för hans arbete. Men det var första gången något dylikt hände honom, och han kände att det var ett äventyr. Han

fruktade det icke och flydde ej. Det gjorde honom lycklig.

På kvällen gick Joel som avtalat upp mot skogen, och Agda var där. Hon tog ynglingens hand och tryckte den.

— Det var bra du kom, sade hon. Jag var inte säker. Det är skönt att slippa vara ensam. Jag är så ensam.

Dessa ord rörde och berörde honom egendomligt. Med sin grova hand, van att röra vid späda och ömtåliga plantor, vidrörde han Agdas bara hand, tunn och ljum. Han tog den lilla handen i sina bägge, uppfylld av högtidlig ömhet, medan Agda forskande såg på honom.

Han behagade henne mer än hon trott. Hon tyckte om hans så oerhört allvarsamma ansikte, hon tyckte också om hans kläder, en ljus filthatt, en mjuk halsduk, som gav honom ett drag av artist; hon hade icke på länge sett honom helgdagsklädd, eller kanske bara icke lagt märke till honom, och hon var angenämt överraskad.

— Joel, sade hon häftigt, du måste tycka om mig! Du och ingen annan!

— Det gör jag, Agda, svarade han.

— Är det sant? Narras inte.

— Jag brukar inte narras.

— Hur kan du tycka om mig?

— Jag vet inte.

— När började du?

— I dag.

Hon slog armarna om hans hals och slöt sig intill honom. Så lätt det gick, tänkte hon, så fort, det är obegripligt. Och när han kysste henne, föreföll det henne att hon verkligen inte bara sedan gårdagen, utan länge tyckt om honom och länge lidit och tvivlat på möjligheten att vinna honom. Hon glömde andra försök, inte så få, halvfullgångna förlovningar, misslyckade uppslag, och viskade till honom söta ord, som han icke förmådde besvara.

När de alltför snart måste skiljas, följde han henne så långt hon tillät och bad henne komma åter nästa morgon. Agda lovade det och sprang, oviss om vad som kunde vänta henne hemma, ty klockan var över elva.

I salen sutto herrar och superade, och gästgivaren var ute hos dem. Men när Agda smet förbi, fick han syn på henne och kom genast efter henne in i våningen.

— Fördömt! ropade han. Är du ute och

stryker nu igen? Har jag inte förbjudit det? Tror du inte jag vet vad du har för rykte?

Agda lät honom tala, hetsa upp sig, svära och avge löften om att nu skulle han på allvar ta itu med hennes uppfostran.

— Jag tänker du blir hövligare så småningom, sade hon, när fadern äntligen teg och modern hunnit komma till, oroad av trätan. För jag är förlovad med Joel Andersson, som har blivit så rik, och snart slipper ni se röken av mig mer!

III.

Joel Andersson hade icke så särdeles väl reda på hur man köper en egendom, men det gick mycket lättare än han trott. Landsfiskalen lovade källarmästaren provision, om denne övertalade blivande mågen att köpa gården, som han hade på hand. Själv hade landsfiskalen provision av säljaren, och gården blev ganska dyr; men Joel gick med på allt utan att knota.

Aldrig skulle han kunna komma att glömma den kyligt klara vårmorgon, då Agda först kommit till honom i hans trädgård, då Agda stått där med solen i sina bruna ögon och talat om att hjälpa honom med hans arbete. Aldrig skulle

han glömma det ögonblick, då hon under det matta månskenet lade sin ljumma och levande lilla hand i hans, och hur han då genomilades av högtid och glädje. Men dessa intryck kommo icke igen. Visserligen var Agda i klockargården morgon, middag och kväll, och hon följde honom långa stunder, medan han sysslade med sitt vanliga värv. Men redan började det komma litet otåliga frågor: Du, är det inte slut snart? Kan allt detta verkligen behövas! Redan kände och anade Joel att det bästa var förbi. Det stack i hans hjärta, och i hans huvud brann migränen, som han alltid fick, när människorna kommo honom för nära — och likväl var det honom redan omöjligt att undvara Agda.

En god egenskap hade flickan: hon sporde honom inte till råds och gav honom inga råd i vad gällde deras framtid. Hon sade bara: så gör vi! Och ehuru det mesta av vad de skulle göra var honom emot, ryckte honom ur hans kära arbete och tröttade hans vid människosamfärdsel ovana sinne, följde han lydigt. Han bevistade sålunda hennes inköp av möbler och bohag, han satt i hennes hem och åhörde gästgivarens historier och bullersamma skratt; han jakade till fru Leanders förslag om bröllop i sep-

tember, gav sitt begärda gillande av alla planer för detta bröllop. Om han bara sluppit — men han måste, sade Agda. Sommaren gick som en feberdröm, vältrande om och om igen samma förlopp. Och ibland voro Agda och han ensamma i hans lilla gavelkammare, och det plånade ut allt annat.

Agda tassade med lätta steg över den skumma vinden med dess torkande växter och lökar, och i Joels rum lade hon sig raklång på den lilla låga sängen. Hon ville vila efter alla dagens vedermödor och allt bestyr för utstyrseln, och slöt ögonen. Joel låg på knä bredvid sängen och såg på hennes ansikte, och när det var som bäst emellan dem, var det alldeles tyst. Ibland kikade hon litet med ena ögat för att se efter vad han gjorde, och det var alltid detsamma: han bara såg på henne. Det roade henne. En mycket varm dag tog hon av sin blus och visade sig för honom med hals och armar nakna. Hon kikade på honom och såg efter om hon skulle behöva försvara sig, men han blev inte mera närgången nu än eljest.

I september gifte de sig och flyttade ut till den nya gården, tre mil utåt landet.

— Nu får du lov att börja leva som herrskap, hade Agda sagt.

Allt var inrättat efter Agdas smak. Joel sov i en stor sängkammare med två engelska järnsängar. Joel åt i en matsal med ekmöbler, väldig skulpterad byffé och skinande taklampa av mässing. Joel hade förmak med möbler av valnöt och päronträ, draperade gardiner, visitkortsskål och skämtalbum på divansbordet. Joel krävde ett eget rum för sina kataloger, varuprover och skriverier, och han fick det, han fick kontorsrum, men det var ett genomgångsrum och allt som oftast satt Agda där själv vid telefonen och pratade med sina väninnor och bekanta och bjöd dem att komma på besök.

— Joel hälsar, sade hon.

Till honom sade hon:

— Och när de nu komma, så är du snäll och visar dig artig. Jag vill inte vara gift med en buffel.

Agda hade låtit inreda flera gästrum och i dem bodde väninnorna, Agdas föräldrar och bröder, brödernas vänner. En extra kokerska från värdshuset lagade maten, hon skulle först bara komma då det var främmande, men snart fann Agda det bekvämast att låta henne bli helt kvar. Det

bjöds flera rätter till middagen och vin. Joel åt och drack, Agda önskade, att han skulle bli litet gladare. Om kvällarna spelade hon piano, icke Bach och Beethoven liksom far hemma i klockargården, men slagdängor från Paris och Berlin och regementsmarscher. Hon hade eldröda, himmelsblå, havsgröna klänningar, och hon dansade med ungdomen och dansade framför honom också, för att han skulle bli litet gladare.

Vintern förrann, Joel gick undan, ur rum i rum, stannade där det för tillfället var mest tomt och läste i sina kataloger, samt studerade projekt till drivhus. Han skulle behövt tala med en byggmästare, men Agda sköt beständigt upp det. Agda var sannerligen förvandlad. Råd gav hon visserligen ej, men förbud, och hon gjorde alltjämt inga onödiga frågor, men fällde väl hånfulla domar. Hon gav honom till pris åt gästerna och alla skrattade åt hans vurmar; de hövligaste sade, att han var ett första klassens original. Joel gick med sitt slutna, uttryckslösa ansikte som om ingenting hänt, men när Agda i alla fall började märka att det hela drevs litet för långt, ställde hon till försoningsstunder, sade att man var elak mot hennes Joel, kelade med honom, skickade bort allt främmande och

skänkte honom ett par dagar av fullkomlig ro och lycka, då de tillsammans överlade om hur orangerierna skulle byggas och i framtiden ordnas.

Också Agda kunde ännu minnas aprilmorgonen, då hon först sökt upp Joel, och kvällen, då de gåvo varandra de första löftena, men de ljuva känslorna syntes henne numera alldeles obegripliga. Joel var ju ingenting annat än ledsamheten, prosan, enfalden själva. Hon tog sina väninnor avsides och anförtrodde dem, att hennes liv, trots rikedomen, var förfelat. Som tiden gick, började hon också ibland taga de manliga vännerna avsides och anförtro dem detsamma. Hon väntade oklart att något skulle befria henne ur det närvarande.

En dag mot våren samlade Joel sig till ett beslut. Hustrun och han voro ensamma hemma, det hade just varit en av dessa korta, välbehövliga »försonings»-perioder. Agda kom in i mannens kontorsrum, där han satt, och gick fram till telefonen.

— Agda, sade han. Nu vill jag inte ha mer främmande här.

— Vad säger du! skrek hon.

Hon ringde som hon ämnat, och bjöd systern

att komma ut nästa dag, systern och ett par andra. Så gick hon ut ur rummet och slängde igen dörren efter sig. Icke ett ögonblick föll det henne in att frukta mannen. De åto middag mittemot varandra utan att växla ett ord, på natten sovo de bredvid varandra i sängkammarens två engelska järnsängar. Agda frågade sig icke vad Joel tänkte, eller om han överhuvud tänkte något alls; hon var i grunden glad att ha fått anledning ohöljt visa den ovilja hon kände. Ämnade han börja bråka, skulle hon nog säga ifrån. På morgonen ringde hon ånyo upp systern — åter i Joels närvaro — och bad denna taga med sig ännu en person, som gästade värdshuset, och som Agda vid gårdagens samtal icke kommit ihåg, sade hon.

— Vi ska överlägga om ett stort kalas, som jag tänker ställa till, ropade hon glättigt, utmanande.

När Agda ringt av, sade Joel:

— Här blir inget kalas av, Agda.

— Vad är det egentligen med dig? frågade hustrun ont. Hur tror du man kunde leva här i huset, om man inte bjöd folk? Då vore man snart lika fnoskig som du! För det är vad du är. Nu vet du.

Därpå gick hon på samma sätt som dagen förut med smäll i dörren. Nu hade då sanningen kommit fram. Joel satt länge grubblande kvar. Att hon inte höll av honom mer, det begrep han; att hon bara tagit honom för pengarna, det hade han länge anat, ehuru det var honom svårt att tro något så styggt. Och vem var han själv?

Joel hade länge levat utan att fråga efter andra människor. Men nu började han förstå något om att de voro fulla av fordringar; allt var byte mellan dem, och ingen ville få mindre än han gav. Agda hade skänkt en stor, en ovärderlig dyrbarhet, nämligen sig själv, och om dess pris hade han ingen föreställning gjort sig. Han hade icke tänkt däröver helt enkelt, i sin otroliga naivitet — fnoskighet hade hon kallat det — men skulle han ha tänkt, hade det blivit så här, utan vidare: hjärta mot hjärta. Det ena hjärtat lika gott som det andra.

Nu begrep han sitt misstag.

Med samma vagn, som gick till stationen för att hämta Agdas gäster, följde han själv. Han tog tåget och for för första gången sedan sitt giftermål den lilla sträckan tillbaka till hemorten. Varken far eller mor voro hemma, när han

kom in i klockargården, och han gick bara genast upp på sitt gamla rum.

Där var allt som han lämnat det. Föräldrarna behövde icke rummet, det hade endast städats efter honom och lämnats som det var. Men det föreföll honom så tomt och så dött, att han ryste. Fönstret hade ej varit uppe på hela vintern, några döda flugor lågo på fönsterbrädet. Nedanför fönstret såg han drivbänkarna, som varit hans fröjd — nu tomma, öde. Joel satte sig på sängen, som var utan lakan, endast täckt av en grå filt, och han kände sig gammal; det han lämnat bakom sig var så avlägset, så omöjligt att få tillbaka, det var som om det gått år och år, det var hela hans liv som gått och nu var färdigt. Han levde inte mer. Eller levde man väl, när man intet verkade mer, när intet växte upp under ens vård, när ens eftertanke och flit och ömhet ingenstans mer behövdes?

Han gick ner i den livlösa trädgården, där tiden var inne att börja de första arbetena, och han kände lust att stanna här och börja igen, där han slutat. Han tog av sig den fina rocken och hämtade en annan, gammal, som hängde kvar på ett vindskontor, och ett förkläde, samt började besiktiga bänkarna. Medan han sysslade

därmed kommo far och mor gående, arm i arm, och de syntes icke särskilt förvåna sig över att se honom.

— Kunde tro, sade klockaren, att du inte skulle kunna hålla dig längre så här på vårkanten! Jaja, välkommen, käre Joel. Allt är sig likt.

Modern gick in, slog upp fönstret i hans gavelkammare, vädrade, bäddade och ställde fint i ordning där. Joel arbetade, och han förstod, att det skulle bli drygt, när allt här så länge varit utan tillsyn. Men nog kunde han hugga i. Då han kallades till mat, torkade han händerna på det blå förklädet, gick in och åhörde den gamla bordsbönen, satt på sin gamla plats och fann en servett stucken i servettringen.

IV.

När Joel varit hemma i fyra dagar, kom Agda efter honom. Hon kom en förmiddag, slängde upp grinden och stod mitt framför honom på trädgårdsgången. Hon var blek av raseri och de bruna ögonen voro alldeles svarta.

— Nog menar jag, att du är tokig! skrek hon. Men akta dig du, det blir inte svårt att få

dig satt under förmyndare, ifall det visar sig, att det är så här du sköter hem och gård. Bara rymmer som en vanartig pojkvask!

Därpå störtade hon in till svärmodern, gick upp och ned på golvet, talade i en ström av ord och rasade. Nog visste man att klockarens voro tokiga, allihop, och inte lika annat folk, det talade ju alla i bygden om, men att till den grad göra henne, Agda, till ett åtlöje för trakten, det gick utom tillåtliga gränser! Hon, som tagit hand om Joel, som försökt göra människa av honom, en karl med förmögenhet och utsikter, och detta var hela tacken hon fick!.. I den stilen gick Agdas tal. Klockarfrun hörde på med korslagda armar.

— Ja, stackars min Joel, sade hon endast, när den andra höll upp.

— Stackare ni allihopa, svarade Agda. Vore alla som ni, då skulle världen ruttna, där den stod! Joel, sade hon, kom nu, vi hinner inte mer än ner till tvåtåget.

— Du får nog resa ensam, sade Joel.

— Kom! sade hon och fick honom med sig upp på hans rum. Där grät hon, slog armarna om hans hals och smekte honom, bad och kelade, och Joel gav sig, ty han kände att så måste det

i alla fall sluta. Han tog ett stumt farväl av föräldrarna och följde hustrun; och nu gick hon som en segrare hela gatan fram, med stolta blickar på alla bekanta och även på dem hon icke kände; ty att de visste vem hon var, det var inte tänkbart annat. Hon höll Joel under armen och pratade med honom och smålog, så att det var då icke svårt att se, att dessa två voro vänner.

Hemma på gården funnos inga gäster, när Agda och Joel kommo hem och visade sig heller inga på den närmaste tiden. Däremot kom äntligen byggmästaren, och det resonerades om bygge av orangerier i stor skala. Nu hade Agda fått ett nytt intresse, och det var inte sämre egentligen än dem hon haft förut. Skall det byggas här, så skall det vara bättre än någon annan stans, sade hon till byggmästaren. Det skall vara så att det talas om det, kom det ihåg! Till dessa byggen behövdes pengar, och så kommo spekulanter på skogen liksom framtrollade efter ett par telefonsamtal med pappa Leander, han hade så mycket vänner; och med dem kommo skogvaktare och jägmästare, vilka mätte och värderade. Visste inte Joel förut hur det går till att köpa och sälja och göra upp, nog fick han

lära det nu. Han lärde också, lyssnade tigande och lade på minnet. Hela sommaren lång var det arbetare på gården, timmerhyggen i skogen, jobbare i gästrummen, och om lördagskvällarna ställde Agda till dans på logen.

Det var alldeles nödvändigt att hålla humöret uppe på alla dessa, som man ändå inte kunde undvika att ha framme vid gården, sade hon.

Hon unnade också, sade hon, andra att ha litet roligt, fastän hon själv måste vara beredd på ett tråkigt liv — om hon skulle vara honom, Joel, till lags!

Detta senare kunde hon säga honom i enrum; men när andra voro närvarande, smålog hon som förr i världen, skämtade med honom, ja, dansade till och med som förut för honom i sina förskräckliga bjärta klänningar och uppmanade honom att äta, dricka och vara lycklig. Joel hörde, Joel såg, och inom honom växte misstroendet och fasan.

Hon hade tagit hand om honom och försökte lära honom bli människa, hade Agda sagt till hans mor. Så gick det alltså till! Att bli människa!

När hösten kom och de stora orangerierna voro färdiga, städslade Agda en utlärd trädgårds-

mästare och tre drängar. De fingo gå in på kontoret, där Joel satt, och skulle få närmare order av honom. Agda stod där och såg på honom med sina svarta ögon:

— Nå, uppmanade hon, det där förstår du väl bättre än jag, Joel! Tala, du! Säg ifrån. Du är ju husbonde.

Men mannen sade:

— Det är i alla fall bäst det blir du, som ger mäster order.

Agda gav följaktligen order. Trädgården skulle arbetas upp till en stor handelsträdgård; procent på förtjänsten lovade hon trädgårdsmästaren. Gick allt som det skulle, kunde man sedermera taga elever och hålla skola. — Hela vindsvåningen står oinredd, sade hon, och kan inrättas till elevrum. Inte roligare än man har här, skulle det inte skada med ett halvt dussin ungdomar i huset.

— Du begriper, sade hon sedan till mannen, vi äro rika, men det måste också synas, så att folk får respekt för oss. Och så vill jag att vi skola bli ännu rikare.

När Joel och Agda varit gifta ett år, ställde Agda till fest för att fira det. Medan balen pågick som bäst, satte Joel sig i sängkammaren

och gick med papper och penna i hand igenom sin ställning.

Det var inte litet pengar han ärvt, och de hade ej blivit oklokt använda i det hela, det insåg och medgav han. Agda slog på stort, men hon vanskötte ej. Gav hon med ena handen, tog hon igen med den andra. Skogsförsäljningen hade betalat alla extra utgifter såsom byggena, och mer därtill, och när skogen var slut, var det uträknat, att trädgård och ladugård skulle börja bära sig. I höst kom ny rättare, utlärd från de bästa skolor, ny ladugårdsförman, och det köptes nya kreatur av högmjölkande ras. Inte något slarv från torparnas sida tolererades vidare, vartenda dagsverke skulle drivas in. Inte något självsvåld från statfolkets sida, en extra liter mjölk hit eller dit, innan man visste ordet av, eller en potatistäppa, om vilken inte stod ett ord i kontraktet. Nej, inga favörer, ingen släpphänthet, hade Agda sagt ifrån. Hon klöv upp bostäderna, så att den, som förut haft två rum, hädanefter fick nöja sig med bara ett, och det var alldeles nödvändigt, sedan nu alla trädgårdsmästarna anställts. Man kunde inte på engång bygga bostäder åt alla. Orangerierna först och sedan fick man se till vad man möj-

ligen kunde offra för folket. Fattighjonen bådades fram och skulle göra nytta för vad de erhöllo. Det fanns ingen så orkeslös att inte Agda kunde pressa fram något arbete av honom. Det skulle bli skick och ordning på gården och välstånd i hemmet, det skulle bli rikedom, och den skulle synas!

Joel suckade tungt och lade undan sina papper.

Från salen hörde han dansmusiken och alla dessa uppspelta röster, rop, skratt och roligheter. Hans stackars dumma huvud värkte, och han tyckte det pinats av en enda värk sedan mer än ett helt år tillbaka. Han vadade i något plågsamt och orent, som steg och steg omkring honom och snart kvävde honom. Och nu älskade han icke Agda heller, nu längtade han icke mer efter att betrakta hennes ansikte och röra vid henne med sina händer. Också detta, som förut uppvägt så mycket annat, hade det plågsamma och orena småningom drivit bort. Nu fruktade han Agda. Han låg vaken timtals om nätterna och låtsade sova, försökte andas som den som sover, och han kände, att hon lurade i mörkret för att upptäcka om han verkligen sov. Det var som om hon kunnat lura på honom i själva sin egen sömn.

Glömde han sig en stund och andades som vanligt, kunde han plötsligt få höra hennes klara röst ur tystnaden:

— Är du vaken, Joel?

Varför är du vaken?

Ligger du och tänker något ont om mig?

Det skall du inte bry dig om, Joel, för jag läser alla dina tankar!

Eller ligger du kanske och funderar på varför du inte är som annat folk? Du börjar nog begripa att du inte är riktigt klok, inte riktigt, riktigt klok!!

Det är en otäck tanke, inte sant? Den som inte är riktig, den få andra taga hand om; det kan sluta med att han måste stängas in. Men om du bara är snäll och foglig och sköter dig, så ska jag tiga och du ska få vara i fred. Joel, varför svarar du ingenting?

På det sättet talade hon, med korta pauser emellan satserna, och Joel fann det förfärligt att höra denna klarvakna röst mitt i nattens tystnad och ogenomträngliga mörker.

— Kom! sade hon till slut och sträckte sina armar emot honom. Vill du kanske sova hos mig?

Och så var hon över honom med sina varma

händer, sin varma andedräkt, lukten av sitt svarta upplösta hår — och alltjämt detta ogenomträngliga mörker omkring dem.

— Tror du inte, sade hon, att det finns många, som avundas dig?

V.

Denna tanke, att väcka andras avund, och denna hos Agda oupphörligt återkommande önskan att få göra det, föreföllo honom allra mest avskyvärda. Var det väl detta, att vara människa?

— Nu må tro, de pratar hemma i byn! sade hon till honom, när festen var förbi; och hon telefonerade bekantskapskretsen runt för att om och om igen få höra vad som sagts. De som icke varit bjudna voro långa i ansiktet, men de andra pöste. Ville man bara vara artig mot henne, kunde man bli bjuden en annan gång, sade hon. Jag är inte den, som missunnar!

Men artig skulle man vara. Man skulle vara så god och inte sitta på några höga hästar gentemot henne; det ämnade hon inte tåla.

Bland grannarna hade Agda gjort en del bekantskaper, och dem gällde det för henne att

övertrumfa. Hon jublade sålunda, när det lyckats henne förmå prostgårdens beprövade kusk att antaga tjänst hos henne mot högre lön. I sin nya kalesch åkte hon sedan på visit till prostens, och nya kusken körde. Hon bjöds kvar på middag, och när hon kom hem, kritiserade hon hånfullt maten och bjöd veckan därefter prostfolket på en mycket bättre middag för att riktigt visa dem vad mat var.

Åt dylikt gladde sig Agda, av dylikt var hennes tillvaro sammansatt, och det föreföll Joel, att sådan hon var, så voro alla människor, sedan han numera blott fått ögonen öppna för det; endast att de visade det mer eller mindre oförtäckt. Men det hjälpte inte, att de dolde sig. Han började bli så vedervärdigt skicklig i att läsa ut tankarna; var och en han mötte, hade numera inför honom icke bara sitt vanliga yttre ansikte utan också det andra. Se, där såg han fåfängans drag, avundens, hånets, kryperiets, den elaka triumfens. Artighet och glättighet dolde allt som icke skulle märkas, och alla gingo med i leken, ingen vände sig från den med vämjelse. Endast honom lurade de icke mer. De kunde narra varandra, men icke honom.

Vad de tänkte om honom själv, såg han också:

Stackars tok! Litet vurmig. Enfaldig. Beskedlig! Att du låter leda dig så vid näsan! Jag vet nog vad jag skulle göra om jag vore du! — Men över det hela låg artigheten och överslätade så gott den kunde alla de överlägsna, hemliga tankarna, ty han var ju den rike egendomsägaren, han kunde ju skriva sitt namn på en växel, kunde lämna ett litet ficklån, om man bara klappade honom på axeln och sade, att man innerst alltid önskat att få föra just hans tillvaro och alltid drömt därom: så idylliskt, så naturligt, så sunt, i naturens sköte. Omgiven av sköna trädgårdar. Sorgfri, med en förtjusande hustru. Ja, han var avundsvärd.

Ack ni, tänkte Joel, era stackars stackare! Så mycket onödiga ord! — Och han skrev på växlarna och beviljade ficklånen, endast traktande efter frid och fred. Men när han var utom hörhåll och synhåll, knackade Agda sig med pekfingret på pannan med betydelsefull uppsyn.

Joel skulle för ingen velat blotta sina egna tankar, så smutsiga syntes de honom. Ty han såg icke sig själv i skönare gestalt än någon annan; det var just det rysliga i hans öde, att all orenhet, som uppenbarats för honom också ohjälpligt smutsat hans eget innersta. Han blygdes för det

och våndades, men han kunde icke vrida tiden och dess verkningar tillbaka. Det gick tvärtom så långt att han slutligen började tycka sig vara den smutsigaste av alla, då dessa andra ju i grunden alltid varit vana vid den eviga tävlan, vid detta byte, vid den oredliga handeln och kampen. I sin stygghet voro de dock i grunden oskyldiga, dessa, som aldrig tänkte efter; men den som visste och såg och dock lät allt passera — vid vilket namn kunde väl den nämnas?!

Andra vintern av sitt äktenskap blev Joel mer besynnerlig än någonsin, sade Agda. Han lät håret växa och vårdslösade sin klädsel, och han syntes ofta böjd över papper, räknande och summerande. Hustrun kastade en flyktig blick på papperen och gick vidare med en axelryckning.

— Vad räknar du efter? frågade hon. Räknar du efter hur mycket arsenik som behövs för att förgifta oss alla?

VI.

En dag på nyåret sade Joel ifrån, att han nästa morgon ämnade resa till Stockholm.

Agda häpnade, frågade vad som nu stod på, inväntade som vanligt icke svar, gycklade med

honom och åsåg nästa morgon storskrattande hans avfärd.

— Låt inte bondfångare ta dig! ropade hon.

— Var inte orolig, svarade han.

— Hur länge blir du borta?

— Det får jag se.

— Hamna bara inte i klockargården som förra gången du var ute och reste ensam! ropade hon som vagnen satte i gång. För Stockholm ligger åt andra hållet.

Över hennes ansikte, som alla andra kallade vackert, såg Joel blott det elaka hånets, den hjärtlösa överlägsenhetens ansikte.

— Han blir alltmer konstig och svårmodig, sade hon och suckade: Det är tungt att vara en sådan mans hustru, minsann! Och vart bär det?

Det var en taktik hon fullföljde med denna sorts ständigt upprepade klagomål, och något av den började han förstå. Han grubblade och lade ihop. Misstron fyllde hans dagar och nätter.

När vagnen hunnit till gårdsgrinden, ropade hon ännu engång, så att kusken måste hejda hästarna, ty hennes ord hördes icke, när hjulen dånade mot den barfrusna marken.

— Det kommer timmerspekulanter i nästa

vecka, glöm inte det, Joel! skrek hon. Vi måste sälja litet skog igen.

— Jag glömmer ingenting, svarade Joel.

Det hörde hon inte.

— Är du inte hemma, så kom ihåg att du skickar mig fullmakt att göra upp! skrek hon otåligare. Det blir ju ändå jag som gör upp.

— Ja, svarade Joel, det blir nog bra.

Det vore det allra enklaste att sätta honom under förmyndare med ens, mumlade Agda, och Joel såg på hennes ansikte vart ord hon tänkte. Vagnen satte i gång igen, och Agda stod kvar på verandabron. Det var en vacker morgon och solen lyste på hennes vackra mörka hår och på hennes kastanjebruna ögon. Men ingenting påminde Joel om den underbara morgonen för länge sedan, den där första morgonen; ingenting kom hans hjärta att spritta mer. Det var slut.

Vagnen rullade förbi vida åkrar — hans åkrar. Dess väg bar genom skog — hans skog. Folk hälsade; det var hans statare och hans torpare. Några voro hans gäldenärer. Vid stationen närmade sig en granne, en annan stor egendomsägare honom och gjorde frågor, det var om sådd och om kreatur och affärer; grannen tog för givet att detta måste intressera den store egen-

domsägaren Joel Andersson liksom det intresserade honom själv. Men Joel drog sig från sällskapet in i en annan kupé och satt och såg genom fönstret hur tavlorna växlade och försvunno inför hans ögon. Han önskade ingenting annat än att allt snart, snart måtte bli slut.

Joel Andersson stannade i Stockholm i sex veckor. Någon fullmakt skickade han icke hem till hustrun, och timmerspekulanterna fingo förargade vända med oförrättat ärende. Agda telegraferade och Joel svarade, att han var mest belåten med att ingen skogsförsäljning blev av. Agda skrev: Laga att du är hemma innan månadens slut, annars far jag efter dig. Joel svarade, att det kunde hon bespara sig, ty han reste nog hem, när allt blev klart, som han sysslade med. Vad detta var, nämnde han icke, och Agda hoppades bara, att det måtte visa sig vara en galenskap så pass stor, att det äntligen gick an att förordna om förmyndare.

Vad Joel uträttade i Stockholm var detta:

Han sålde sin egendom. Han sålde rubb och stubb, med inventarier och lösöre, med skog och sumpmarker, nyanlagda orangerier och prima boskapsbesättning. Det tog någon tid, ehuru han vänt sig till en välkänd egendomsagent med stor

kundkrets och begärde uppgörelse genast, varemot han gärna lämnade alltsammans tämligen billigt. Alltför billigt gick dock inte Joel med på att sälja, ty han ville inte anses förryckt, och han hade lärt sig, att den som avhänder sig något utan att försöka få det mesta möjliga igen, honom skakar man på huvudet åt. Joel uppsökte även en läkare under förevändning att han ämnade livförsäkra sig, och han tog intyg på, att han i det hela var fysiskt liksom andligen frisk. Han försummade ingenting för att väl knyta alla maskorna i sitt nät. Ty det var ett viktigt nät han knöt.

Den köpare Joel lyckades få, köpte på spekulation och var nöjd att få gott pris; agenturen fick hög provision och gick Joel till mötes så mycket ske kunde. Joels huvudvillkor var att köparen icke i förväg skulle resa ut och se egendomen, men som denna förut var bekant och även alla förbättringar som gjorts voro kända, gick det bra. Pengarna räknades kontant på bordet, Joel tog dem i en portfölj, papperen underskrevos och lagfart kunde tagas vid tinget i nästa vecka. Man var just framme vid medio av februari och den fjortonde mars, som är egendomsskiftenas stora dag, var den nye besittaren

välkommen att taga emot allt. Joel förbehöll sig till sist endast, att hans hustru skulle få någorlunda bekväm tid på sig för flyttningen av sina egna möbler, möbler till ett par tre rum, det enda som undantagits från köpet. Den nye ägaren och Joel skakade hand, och Joel hade fört igenom sin plan.

Han kom ut på gatan igen och styrde stegen till en järnhandel, som han redan flera dagar förut bestämt sig för. Där inköpte han för några kronor ett kassaskrin av järn, inte större än att en husmor kunde ha det i sin skrivbordslåda, och gick därefter hem till hotellet. Joel bodde på ett billigt, obetydligt hotell, där han för några år sedan på faderns rekommendation tagit in vid sin genomresa till trädgårdsskolan. Han gick upp på sitt rum, öppnade det lilla skrinet och lade dit alla sedlarna ur portföljen. Sedan blev han sittande på sin sängkant med skrinet i händerna, och detta lilla järnskrin innehöll nu praktiskt taget hela arvet efter farbrodern i Australien — roten till allt det onda.

Joel satt stilla i ett par timmar, ty han ville ej gå ut igen förrän det blivit mörkt. Då låste han sitt skrin och tog det under armen. Det snöade ute, det var elakt väder. Klockan var mot

åtta. Bilar och vagnar rullade till teatrarna, till restaurangerna skyndade människor, men ingenting av allt detta lockade Joel. Under hela den tid han varit i Stockholm hade han levat utan att göra en enda bekantskap, utöver de nödvändiga. Han var nöjd att slippa, och här kände honom ingen, här vidrörde honom ingen med smutsiga tankar, som skulle döljas, eller med onyttiga pratsamma frågor.

Joel gick ut på Norrbro och ställde sig vid dess räck över strömmen. Under honom brusade vattnet becksvart, obundet av is. Han höll järnskrinet framför sig på räcket, och när han såg att han var ensam och fullkomligt oobserverad, sköt han med en obetydlig handrörelse ut skrinet över räckets kant. Det försvann fortare än han hunnit blinka. Borta! Nyckeln lät han sedan på samma sätt glida ut, och blev sedan stående kvar, betraktande strömmen, som om detta varit hans enda ärende.

En och annan passerade bakom honom; ingen tänkte på honom och det elaka vädret började också bli allt elakare. Men plötsligt stannade en herre bredvid honom.

— Det är en fascinerande anblick, det här, sade den främmande.

— Ja, svarade Joel.

— Min herre har stått här ganska länge. Jag har lagt märke till er.

Joel gav intet svar.

— Hör mig, sade den främmande vänligt, bry er inte om detta. Låt oss hellre gå tillsammans en bit och språka! — Och Joel förstod då att den främmande måtte inbillat sig att han stod och tänkte på självmord och intagits av lust att ingripa och rädda.

— Med mig är det ingen fara, sade han. Tvärtom! Tack. Har aldrig varit bättre.

Så tog han av sig hatten och avlägsnade sig snabbt för att komma ifrån detta oombedda sällskap. Vad skulle han med sällskap, ens av den vänligaste och mest välmenande? Allt sådant var han redan förbi. Han gick tillbaka till hotellet och sade till där, att han tänkte resa nästa morgon.

VII.

Joel reste hem, men icke hem till hustrun, utan hem till far och mor.

I skymningen var han framme. Han brådskade köpingens huvudgata fram, skyndade förbi

Leanders värdshus, där det lyste i alla fönster. Han mindes, att då han var barn, var han rädd för detta stora hus på kullen, dit han aldrig fick komma in, och där det ofta var så ljust. Vagnar rullade upp dit och rullade bullersamt därifrån; särskilt bryggarvagnen med sin grova häst körde med ryslig fart och under hemskt dån utför backen och nedåt vägarna; det berättades till och med, att ett litet barn engång blivit överkört. Första gången Joel trädde in på värdshuset var när han förlovades med Agda. Rummen hade en dålig lukt efter all gammal, kallnad rök. I vartenda rum av den s. k. festvåningen voro höga trymåer med förgyllda ramar, och Agda hade stannat framför dem alla för att se på sig själv vid hans arm.

Allt detta föreföll Joel nu obegripligt längesedan. Den dagen anade han föga av allt han visste numer, ehuru i verkligheten hans olycksödes första streck tecknades med underrättelsen om hans farbrors död och testamente. Det lilla papperet hade förvandlat hela hans liv och honom själv.

Han öppnade klockargårdens gnisslande grind och gick först genom trädgården, som visade sorglig förödelse. De gamla drivbänkarna, som

alltför länge överlämnats åt förfall, hade slutligen flyttats undan till ett hörn intill redskapsboden. Där hade man staplat upp bänkfönstren och träramarna. Allt låg i lägervall, häckar och träd voro oskötta, trots snön som täckte marken tyckte sig Joel tydligt se hur de engång så vackra rabatterna blivit förvandlade till potatisland. Rosenbuskarna hade man på hösten glömt att täcka, nu voro de ömtåligaste väl redan bortfrusna. Joel gick in i huset, och i salen sutto som vanligt far och mor.

— Se, Joel! sade modern, och hon kastade en skygg blick bakom honom för att se om han verkligen kom ensam.

— Du kommer visst inte från kalaset på gästgivargården? sade fadern och såg på hans dräkt, som icke var någon festdräkt. Leander fyller år; vi var också bjudna, tillade han.

— Ja, du såg väl hur illuminerat där var, sade modern.

— Jo.

Modern sydde, fadern satt med sin pipa och småsjöng och småbrummade som han brukade, och ögonen glödde ungdomliga och lyckliga som i alla tider i det gamla rynkiga och påsiga ansiktet.

Så gick modern upp och gjorde i ordning Joels kammare, där dammet samlat sig, och där man inte vädrat på över ett år. Men medan hon var ute, berättade klockaren, att Agda varit i huset samma dags förmiddag och bittert beklagat sig över Joel. Hon hade sagt, att hon ämnade få honom satt under förmyndare, då det var tydligt, att han här i livet ingenting dugde till. Vi blir tre gånger så rika, hade hon sagt, om jag får sköta det helt och hållet. Som det nu är, är han bara till hinders. Rätt som det är faller det honom in att säga nej. Så gick det med en skogsaffär helt nyligen. Inte ens fullmakt hade han förnuft att sända. Agda ville nu bygga kvarn. Det skulle löna sig bra, men vart kom man väl med en människa som Joel?

— Agda skall inte behöva bekymra sig så mycket mer, sade Joel med ett småleende, som fadern inte förstod.

— Kan tänka det, svarade klockaren blott.

Det gick ett par timmar, aftonen förrann; när de gamla gingo till vila, gick också Joel upp. Han skrev några rader i sitt rum; därefter tog han ett ljus och lyste sig fram på den stora vinden, där han förr torkade sina frön och lökar, och där ännu vissna växtrester lågo kvar. Han hade

icke misstagit sig, hans minne var gott: i ett hörn lågo säckar, gammalt emballage och rep. Han utvalde det bästa repet, fäste det vid en av takbjälkarna, slog en snara, släckte ljuset, och trädde snaran om halsen.

Modern fann honom där, när hon nästa dag kom upp för att se till honom, förvånad över att han dröjde så länge utan att visa sig.

— — —

Icke en timme därefter var Agda som ett inbrytande yrväder i huset. På festen hos krögarens hade kvällen förut berättats, att vid tinget i dessa dagar skulle ny ägare begära lagfart på Joels egendom. Först hade Agda skrattat, men småningom förstod hon, att det måste vara allvar. Hon märkte att de andra skrattade ännu bättre åt att hon tydligen icke vetat något om saken; man närmade sig henne med nyfikenhet, man frågade efter vilka herrskapet Anderssons planer för framtiden voro, och man roade sig förstucket — men genomskinligt — åt hennes förvirring. Nyförvärvade vänner, vilka deltagit i Agdas kalas och ätit hennes goda mat, hade inte minst nöje av den.

Dock, Agda hade funnit sig snart nog, knyckt på nacken och sagt, att ja visst sålde man gården,

när det var lätt att se att jordbruk inte bar sig, medan vissa industrier gåvo 30—40 procent. Hon höll god min, men hon var bräddad av vrede mot Joel, dåren, som förödmjukat och lurat henne. Hon gick ut på farstubron för att svalka sig och i natten såg hon bort mot klockargården, utan ett minne av den kväll, inte så längesedan, då hon så ivrigt sänt sina tankar och önskningar ditbort. Också nu, liksom då, hade ett ljus plötsligt tänts därborta.

På frontespisrummet, tänkte hon blott: Vem kan bo där nuförtiden?

Sedan hade hon gått in till festen igen, dansat och skämtat som om ingen förargelse kunde nå henne och kommit i sömn först fram mot morgonen — för att väckas ett par timmar senare av budskapet om vad som hänt i Joels föräldrahem.

Joel låg på sin bäddade och orörda säng uppe på frontespiskammaren; över hans ansikte hade modern lagt en vit duk. Därnere rasade Agda, ömsom gråtande och bannande.

— Går du inte ditupp? frågade klockaren till sist.

— Nej. Jo. Men ensam, om jag får be.

När hon kom upp stannade hon dock i dörren till rummet och ångrade att hon inte hellre bett

svärmodern följa med. Hon hade avvisat henne av ovilja mot allt, som hörde Joel till; men nu kände hon fruktan. Hon stirrade med skräck på den som låg där och icke fanns mer — en olöslig gåta.

— Joel, viskade hon, och hon var så rädd för att han skulle svara, att hon i detsamma satte händerna för öronen.

Då drogs hennes uppmärksamhet till skrivbordet vid fönstret. Hon såg att mittpå bordet låg ett papper. Samlande sitt mod, gick hon snabbt tvärsöver golvet: på papperet skulle hon kanske finna ett farväl, en sista hälsning, en förklaring, eller åtminstone sitt eget namn. Men där stod ingenting sådant, och vad hon läste, skrivet mycket riktigt av Joels hand, läste om och om, flera gånger — det förstod hon ej. Det var följande:

»Nu är allt som om det aldrig hade varit, och därmed är jag nöjd. Så står det i Skriften, att det skall gå människan, när hennes tid är ute. Intet spår skall vara kvar efter mig, och jag vill nu möta min Gud med det sinne jag hade, innan jag ännu visste någonting om denna världen. Tack.»

FRU MANOLIN

I.

I Manolinska huset vid Ågatan avspisades ovillkorligen tiggare, illa klädda personer, överhuvud alla okända individer. Manolinska huset tedde sig till det yttre enligt en i staden rätt gängse modell: det var envånings, av trä, brunmålat, och med ingång från gården, dit man fick tillträde genom en grind åt gatan. På gården växte ett par popplar och en syrenbuske i hörnet åt vedbodarna m. m. Livet i Manolinska huset var också i stort sett av den i staden vanliga typen: tiderna för uppstigning, måltider och ljusets utsläckning om kvällen voro de normala; likaså normala fru Manolins besök och uppköp på torget, fru Manolins kläder, ja, fru Manolins torgkorg och sättet på vilket hon, likt alla andra fruar i staden slätade ut och betraktade en tia, innan hon överlämnade den till växling, eller som utbyte mot fårkött, ägg, smör. Men med fru Manolins konversation upphörde det vedertagna. Hon var tyst, skygg och av en man kunde nästan kalla det sårande inbundenhet. Det var

inte gärna möjligt att tycka om en sådan människa.

Tiggare, som obarmhärtigt skickats bort från hennes köksdörr, kringburo dåligt rykte åt hennes hjärtelag, ehuru hon visserligen aldrig gav hårda ord. Gubbar, som sålde borstar, träskedar eller band och handgjorda knappar, fingo aldrig sälja hos fru Manolin och kringburo bittra omdömen i gengäld. Sömmerskan, som hyrde rummet i Manolins uthuslänga, fick aldrig sy åt frun, att därmed avbetala sin hyra, och kallade henne högfärdig. Fru Manolin sydde åt sig själv och det blev de mest anspråkslösa kläder: hon var för högfärdig, sade sömmerskan, att bry sig om att vara fin som andra. Fru Manolin brukade varken sömmerska, tvätterska eller fru, som går i hemmen och skurar en dag i veckan. Hon skötte fullständigt ensam allt, som hörde till lektor Manolins hem, till och med lektorns stärksaker. Och hon klagade icke, hon talade aldrig om trött rygg eller röda händer eller om besväret med stök. Ingen fick reda på om den Manolinska köksspisen, likt alla andra köksspisar i staden, rökte in, när det blåste sunnan, ej heller om råttor uppträtt i skafferiet, eller om lektorn beklagat sig över att han för ofta fick fruktsoppa.

Det Manolinska huset var ett hus, från vilket ingenting sipprade ut.

Fru Manolins utseende gav ej heller anledning till mycken kommentar. Hon var ljus, varken vacker eller ful, slätkammad och gick vanligen med sänkta blickar. När lektorn, nära 50-årig, vid sin snåla gamla fru moders död gifte sig, valde han en fattig 25-årig småskolelärarinna från landet, om vilken man sade att hon haft ett tråkigt hem och en sorglig ungdom, möjligen med något vagt sentimentalt äventyr, att göra det hela ännu bedrövligare. Den unga fru Manolin intog i varje fall sin plats i lektorns hus och i staden med yttersta ödmjukhet och i största stillhet och hade ännu, efter mer än tio års äktenskap, icke givit upplysningar om sitt liv eller sin person till någon. Den smula ungdomlighet hon fört med sig som brud, vissnade snart bort; hennes händer blevo grova, ryggen böjd, hyn bleknade. Barn fick hon inga. Likgiltighet lagrade sig sålunda småningom kring hennes existens.

Hon ägde icke ens nimbus av att leva i ett olyckligt äktenskap: det skulle ovillkorligen ha sipprat ut, sade man. Tvärtom syntes hon nöjd

att släpa och sträva och girigt spara för lektor Manolins räkning, eller åtminstone inte missnöjd. Någon tvist dem emellan hade ingen någonsin hört talas om.

Och likväl grät fru Manolin inte sällan.

Ingen såg det, ingen visste det; hon grät endast, när hon var säker på att vara ensam i huset. Hon kunde då bli stående vid sängkammarfönstret åt Ågatan, dold utifrån av den vita trädgardinen, och stirra ut över åns blanka bruna vatten, medan tårarna fyllde ögonen, runno över och långsamt fortsatte att rinna utför hennes kinder. Sakta vaggade hon huvudet av och an, det fanns något hon inte kunde klara därinne i detta stackars huvud, och det fanns ingen till hands, som kunnat hjälpa henne.

Nej, fru Manolin var inte missnöjd. Hon arbetade gärna. Hon arbetade till och med hellre än hon var overksam. Lektor Manolin beklagade sig inte ofta, gjorde sällan förebråelser. Han var ingen elak man; och om han blott — ty däri låg det — ack, om han blott varit nog vänlig att aldrig kyssa eller smeka fru Manolin, skulle hon tacksamt ha ansett sig själv riktigt avundsvärd. Slapp hon inte numera den rysliga fattigdomen, var hon inte mätt varenda dag,

levde hon inte bekymmersfritt, om än med den gruvligaste sparsamhet och utan att någonsin äga ett öre att ge bort för egen del eller utan lov? Hon behövde sannerligen inte klaga. Hur många hade det ens som hon?

Om bara inte lektor Manolin haft denna särskilda atmosfär ur hår eller andedräkt eller vad det kunde vara. Om bara inte hans långa knotiga händer varit just precis dessa händer, så oförklarligt obehagliga. Om bara inte hans röst varit så egendomligt kraxande, å, den gav en olust, som kändes genom märg och ben, och allra värst när han menade som bäst och var skämtsam och vänlig. Om blott slutligen icke hans ansikte, hans håriga öron och små ögon och smackande mun, hela hans lilla kala huvud och alla hans rörelser varit vad de voro.. Om blott, med ett ord, lektor Manolin icke alls varit lektor Manolin, utan varit till exempel sotaren, brevbäraren eller vilken som helst ovidkommande person, vilken man varken skall eller bör älska, då skulle fru Manolin varit en lycklig hustru och kanske under dessa tio äktenskapsår aldrig en enda gång behövt gömma sig för att gråta.

— Jag rår inte för det, mumlade hon till sig

själv genom tårarna, vilka hon kände vara opassande tårar. Jag rår inte för att jag har så svårt för honom. Jag har alltid haft det, men jag trodde det skulle gå över — och det blir i stället nästan värre.

Sådana gråt- och eftertankesdagar mindes hon också livligare än vanligt sin sorgliga barndom och ungdom. Där voro ett par särskilda händelser att återkomma till. Där var läskamraten, som kysst hennes kind en vårkväll innan han gick till sjöss, och som aldrig kom tillbaka. Där var också en annan, en namnlös, som hon träffat på en ångbåtsresa; det var en härlig dag, en oförglömlig soldränkt sommardag, och den okände hade talat med henne om livets möjligheter, vilka öppna sig för den, som är ung och djärv. Lär också mig gripa dem, önskade hon att hon vågat viska. Men hon vågade inte, och han försvann vid en brygga utan att ens lämna sitt namn efter sig.

Samma sommar, litet senare, mot hösten, hade lektor Manolin friat till henne.

Han var hennes förste friare, och sannerligen det någonsin fallit henne in att hon skulle få en enda. Lektorn och hon hade bara varit bekanta några dagar, och först hade hon haft

riktigt svårt att fatta hans mening, att han verkligen ville göra henne till sin fru, till en fru, en lektorsfru, fru i egen gård, gift hustru till en ganska förmögen man. Det var en alldeles överväldigande händelse, och att hända henne, som mer än väl visste om sig själv (och ofta fått höra det) att hon var fattig, ful, dum och obetydlig. Finns det människor, vilka i hennes ställe skulle sagt nej till ett sådant anbud? Otänkbart.

Med tiden kom fru Manolin att någorlunda klart kunna reda ut de förnimmelser, som presiderat vid uttalandet av hennes jaord: där blandade sig häpnad, svindel, fasa och tacksamhet om vartannat. En så enfaldig person som hon, det var klart att hon inte strax skulle kunnat fatta sammanhanget. Så snart hon beseglat sitt öde, hade hon också blivit medelpunkten i en virvel av gratulationer och imponerade utrop. Nog förstod hon att alla tyckte hon vunnit en rent oväntad lycka. Men redan då fanns i grunden den där egendomliga motviljan, fastän hon av alla krafter höll tillbaka en i hennes förhållanden så malplacerad känsla.

Kunde väl ett giftermål med en aktad man som lektor Manolin vara annat än en välsig-

nelse? Inför den frågan stod hennes förstånd still — hennes fattiga lilla förstånd, som den kloke lektor Manolin hastigt genomskådat och bland alla olikartade förstånd utvalt såsom varande just det för hans behov bekvämaste och bäst avpassade.

Sex veckor senare förde han henne hem till sitt hus vid Ågatan, och man kan inte säga annat än att han behandlade sin hustru väl.

Han visste att man icke skall skämma bort en hustru, och han skämde icke bort fru Manolin. Hon fick tjäna honom och han var hennes herre; men var hon lydaktig, visste han att ge sitt erkännande och sitt gillande. Hon hade lyckan, sade han, att äga en man, som icke drack, endast rökte måttligt, inte spelade bort pengar, inte sprang efter andra kvinnor, och hon erkände rättvist alla hans förtjänster. Men som sagt, när lektorn var i skolan, grät fru Manolin likväl ibland — grät och ångrade sig sedan och arbetade med dubbel flit på att hålla lektorns hus i mönstergill ordning.

II.

En het sommardag under ferierna lade lektor Manolin ned sin tidning intill den tömda frukostkaffekoppen och sade högtidligt:

— Det blir alltså krig.

— Krig? frågade fru Manolin förfärad.

— Läser du då aldrig tidningen? sade lektorn klandrande, ehuru han väl visste att hans hustru inte var någon flitig tidningsläsare och dessutom kunde tänkt på att han själv inte tyckte om kvinnor, som förlora en massa dyrbar tid på läsning.

— Nej, svarade hon undfallande. Jag hinner så litet.

— Läs då i dag, sade han och pekade med sitt långa bleka finger på de väldiga svarta rubrikerna över tidningens text.

Lektorn skyndade därpå ut för att meddela sig med sina vänner.

Denna dag var just en dag av den sorten, då fru Manolin brukade gråta. Nu tog hon i stället lydigt tidningen och läste. Det gick en smula runt i hennes dåliga huvud, men inte värre än att hon gott förstod huvudsaken av det

som hänt och hände. Det var olikt allt hon förut tänkt sig, värre än allt; och nästa dag tog hon också tidningen efter lektorn och läste vidare och kunde helt enkelt inte låta bli.

Varje morgon under ferierna gick lektorn ut efter sin goda frukost. Klockorna i staden ringde till mobilisering och fru Manolin stod vid sitt fönster åt gatan och såg människor skynda fram, stanna i grupper och ivrigt tala, tala. Från grupp till grupp gick lektorn, ivrigast av alla, predikande, orerande med sin kraxande röst, och var visare, kunnigare, förträffligare än alla andra. Men var fru Manolin höll till, det frågade ingen efter, hela staden var på benen, man sprang ur affär i affär och köpte upp, man sprang på banken och räddade sina små insättningar, alla hade något att säga eller göra, utom fru Manolin, och det var då inte förvånande, om man ännu mer än vanligt glömde bort en så ointresserad och ointressant människas tillvaro.

Vid sitt öppna fönster stod denna slöa människa och lyssnade till klockornas dystra, olycksbådande spel, som fyllde var vrå i hennes välskötta hus. Det gjorde henne så underlig om hjärtat; varje ljudvåg sprängde upp något, trängde längre och längre in, utan att hon kunde

förstå varför hon behövde bli så vild och rörd till mods. Hon hade ju ingen att skicka ut i kronans rock, ingen att oroa sig för eller sörja över, inte ens den okände från ångbåtsfärden, som talat så vackert om livets stora möjligheter. Han hade tvärtom blivit alldeles betydelselös dessa dagar. Långt bortom honom, ja, långt bortom själva lektorn och hans vänner och de många beskäftiga människorna ute på Ågatan, drevo hennes tankar ut i stormen, och tårar runno på hennes bleka kinder — och det var tårar för första gången, vilka icke alls gällde hennes eget öde som lektor Manolins hustru, utan mycket större och förfärligare öden.

Ack, att hon kunnat gripa en enda hand — därborta! Hjälpa en enda varelse ur den skräck, hon anade.

Det liknade drömmar hon haft i sin undanskymda och trista barndom, längtan hon haft, naivt och dumt, det visste hon nog själv, att kunna få stå olyckliga människor bi, varhelst de funnos, att skynda dit, där allt tycktes som mest tröstlöst och ge sitt yttersta att bringa en fattig tröst ändå. Hon hade bara aldrig vetat sig någon utväg, aldrig vetat vart man skulle vända sig, inte ens hur man når dem man vill nå, hon

hade aldrig fått en enda fråga besvarad. Ingen hade behövt henne, eller hon hade aldrig hittat fram till dem, som kunnat behöva henne.. Nu klämtade kyrkklockorna samman de tafatta frågorna i hennes stackars huvud och svarade på dem, dystert och högtidligt: Här, här! Nu, nu. Kom, kom.

Men det var ju också fullkomligt orimligt. Hon stod lika oförmögen och omöjlig som alltid, bara ännu mera ofri, pliktförgätet försummande sin tvätt och diskning och allt annat, som hörde dagen till, medan de bittra tårarna runno utför hennes kinder till rakt ingen nytta för någon.

Klockringningen i staden hörde emellertid upp till sist, stadsborna återgingo till sina gamla vanor, de som tagit sina besparingar från bankerna vågade sätta dit dem igen, Ågatan blev åter folktom. Åtminstone här i landet blev det ju inte krig. Lektorn uppmanade icke mera fru Manolin att läsa tidningen, och hon förstod, att han icke längre fann denna tidsspillan på minsta vis nödvändig för henne. Men hon fortsatte ännu en tid av egen drift att försöka följa med vad som hände. Fru Manolin läste sålunda om ståtliga segrar, om nya uppfinningar och om katastrofer av dittills okänd räckvidd. Där funnos

siffror, beräkningar, benämningar och begrepp hon aldrig anat. Men någon gång fann hon också några ord, en liten skildring, en ringa glimt, som kunde passa direkt in i hennes egen hemliga sorgevärld, något som stack henne på det numera välkända smärtsamma viset och åter drev de osjälviska tårarna upp i hennes ögon. Det var dessa små glimtar hon letade upp.

De voro små fingervisningar ut ur det egna jagets alltför trånga boning. Kanske förstod hennes dåliga huvud det inte så; men hennes lydaktiga hjärta tog emot dem.

Lektorn brukade ibland se sina goda vänner på virapartier. Fru Manolin styrde då om en smaklig sexa, dukade bordet och hörde genom de öppna dörrarna till lektorns rum hur herrarna resonerade. De grälade numera oftare än förr. Lektorns lilla kala huvud blev blårött ända upp till toppen. De ondgjorde sig över, eller gladde sig åt saker, som fru Manolin inte begrep det ringaste av. Aldrig talade de om något på ett sådant sätt, att lektorns hustru hörde ekot därav i sitt eget inre. Fru Manolin dukade av bordet, sedan herrarna ätit och prisat hennes anrättningar, hon diskade och tvättade av köket och satte sig sedan i den för sparsamhetens skull

mörka sängkammaren, där endast lyktan från Ågatan matt belyste den alltför smala tvåmanssängen med dess stora kuddar under porträttförstoringarna av lektorns föräldrar. Många sena kvällar förflöto numera på detta sätt, ty kriget livade upp lektor Manolin och kom honom att oftare bjuda på spelparti. Han behövde utbyta tankar med sina vänner, tankar om politik och strategi.

Tiden gick emellertid, ett par år gingo. Lektorn och hans vänner hade debatter, där allt fler av världens intressesfärer drogos in. Det var ett mätande av ogärningar, skäppa mot skäppa, ty icke alla lektorns vänner tänkte lika, ett kalkylerande av möjligheter, fördrag mot fördrag, ett utportionerande av arméer, miljon hit, miljon dit, som lämnade fru Manolin milsvitt bakom sig. För henne ringde fortfarande de första dagarnas klockor. Och småningom upphörde hon åter att dagligen taga upp lektorns tidning efter honom vid frukostbordet. Det lönade sig inte mer, hon kom inte längre i vetande, hon tycktes ju ändå aldrig kunna lära sig förstå annat än sitt eget bottenlösa medlidande.

— Man skulle tro, sade lektor Manolin, att

ingenting händer eller hänt, när man ser dig lika främmande för allt, som sker.

Men han sade det utan någon egentlig ovänlighet, ty han var likväl nöjd som förut med sin goda och hörsamma hustru.

III.

På julaftons morgon steg fru Manolin särskilt tidigt upp. Lektorn sov och märkte ej att frun smög sig ut ur sängkammaren. I köket hade fru Manolin deg till saffransbrödet. Hon ämnade också skura all kopparn blank, den kanske kunde bli ännu blankare än den redan var. Hon tänkte också hinna skura köket och den lilla kammare, som gick under namnet jungfrukammaren, ehuru aldrig i lektor Manolins gifta tid någon tjänarinna hysts där. På kammarens utdragssoffa lågo de sedan gårdagen färdiga vörtbrödsbullarna i ett snyggt vitt skynke, på strykbordet vid fönstret väntade lektorns just instrukna stärktvätt att förpassas vidare till lektorns byrålådor. Fru Manolin lade undan tvätten, lade upp de fasta blanka bullarna i brödskåpet, skurade av golvet och fäste nya remsor på strykjärnens hylla. Hon arbetade flitigt ett par timmar, och när

hon såg upp mot fönstret för att se om det började ljusna, såg hon att dess svarta fyrkant sannerligen hunnit bli grå, nattens stjärnor hade slocknat, dagen bådades. Hon satte sig ett ögonblick och suckade litet trött. Tankarna vågade frigöra sig en liten stund från den plikttrogna upptagenheten i lektorns och hemmets tjänst.

Då knackade det på köksdörren, och när fru Manolin utan nyfikenhet reste sig och gick bort och öppnade denna, såg hon en illa klädd karl stå ute i farstun.

Snön hade yrt in genom den otäta yttre dörren och karlen stod mitt i en liten driva. Han hade en grov kappa, färg och form kunde ej väl urskiljas i den ovissa belysningen, dåligt och illasittande såg det i varje fall ut. Fru Manolin höll upp sin köksdörr till hälften, lämnande handen på dörrvredet för att strax kunna stänga den igen, sedan karlen för syns skull fått nämna sitt ärende, vilket efter första blick att döma måste vara tiggeri. Vad skulle hon väl givit en begärande? Torrt bröd ratade ju de flesta. Fru Manolin var inte mer så van att manövrera ut objudna gäster; lektorns lag hade på den punkten så länge förbjudit varje undantag, att det Manolinska huset var känt: tiggare brydde sig inte

om att försöka där mer. Denne måtte vara en långväga främling, stackars karl.

— Får jag stiga in litet i värmen? frågade karlen hövligt.

— Nej, det går inte, det går rakt inte. Vad vill ni?

— Jag har så dåliga skodon.

— Här finns ingenting alls att ge bort, sade fru Manolin. Ingenting, jag försäkrar, ingenting.

— Inte ens en bit mat på julafton?

— Nej, nej. Snälla, gå nu, det är bäst.

Hon drog i dörren, men han höll foten för.

— Ni är hårdhjärtat folk här.

— Varför arbetar ni inte? frågade fru Manolin som hon blivit tillsagd att fråga.

— Jag har förlorat mina papper.

— Var kommer ni ifrån?

Karlen svarade:

— Jag har varit ute i kriget. Jag var sjöman utan hyra. Jag tog värvning. Vad skulle jag göra?

Och i detsamma såg fru Manolin att karlens grova, nedsölade kappa bar ett par ränder över ena ärmen, att den hade knappar av metall, uniformsknappar. Hans dåliga skodon, verkligen mer än dåliga, helt uppspruckna över tårna, voro

låga snörkängor, och hon kände alldeles igen modellen från illustrerade tidningars krigsbilder. Hans ansikte var väderbitet, buttert, icke ungt, icke vackert, fårat av strapatser. Fru Manolins hand sjönk ned från dörrvredet, hon lutade sig tillbaka mot dörrposten som om hon varit nära att falla, och slöt ögonen. Det blev alldeles tyst.

Blåsten ven elakt in genom ytterdörren, som soldaten lämnat öppen, den lilla snödrivan på golvet började virvla upp kring hans kappflikar; han stampade lätt för att få snön från fötterna, kanske också för att väcka kvinnans uppmärksamhet igen. Fru Manolin öppnade åter ögonen.

— Kom in, sade hon lågt.

Soldaten följde henne in.

Lektor Manolins frukostkaffe stod och klarnade på spisen. Fru Manolin tog fram en kopp, ställde den på köksbordet och hällde den full. Hon tog fram socker och grädde, bullade upp bröd och skorpor. Hennes händer darrade, men kanske märkte soldaten det icke. Ingen av dem sade ett ord. Soldaten slog sig ned på den stol hon sköt fram åt honom och började hungrigt doppa i det varma kaffet. Fru Manolin bredde ett par smörgåsar åt honom och försåg dem

rikligt med sovel. Tack, sade han och bugade sig litet. Men han tycktes vara mycket svulten och tillsvidare ej tänka på annat. När hon väl försett honom, satte fru Manolin sig också ned, hon tog stolen på andra sidan köksbordet, och plötsligt såg soldaten, att hon fällde ansiktet i sina båda händer som till bön eller kanske gråt. Det var en besynnerlig kvinna. Hon vaggade sakta av och an, utan ett ord.

— Hur är det? frågade han hövligt. Men då hon inte svarade, fortsatte han att äta av det framsatta.

Plötsligt hördes steg inifrån våningen, fru Manolin ryckte häftigt till och reste sig brådskande. — Kom! sade hon. Aldrig hade hon så snabbt fattat beslut. Hon lade handen på soldatens grova rockärm, och han förstod att det var meningen han skulle hålla sig tyst, så sköt hon in honom i kammaren innanför köket, samlade i ett par grepp resterna av hans måltid på en bricka, fick den efter honom in i kammaren och slöt dörren. Strax därpå stod lektor Manolin i köket.

— Nå? sade han. Vad är det för söl i dag?

— Det har råkat bli så sent, förlåt mig, sva-

rade hustrun ödmjukt. Jag borde ha stigit tidigare upp, jag vet det.

— Jag tycker inte om att vänta, sade lektorn med missnöje.

Fruns händer darrade ännu. Hon slog kaffet i porslinskannan, som klirrade och lade fort åter upp socker och bröd, tappade sockerbitar och brödskivor.

— Jag tyckte nyss jag hörde röster härute, sade lektorn frågande och alltjämt missbelåten.

— Det var bara en tiggare, svarade frun.

— Bråkade han? Varför stänger du inte dörren strax i stället för att ställa dig och resonera?

— Han bråkade inte.

— Det är vått på golvet, fortsatte lektorn. Fick han komma in, karlen?

— Det var jag, som drog in snö, när jag var ute i vedboden efter ved, ljög fru Manolin.

Lektorn drack sitt vällagade kaffe och åt sin goda frukost i matsalen; frun passade upp och pysslade om honom. Brasan, som hon tänt i lagom tid för att den nu skulle glöda som han tyckte om, göt sin behagliga värme över lektorns rygg och blidkade hans humör.

— Kyss mig så, hustru, sade han, när han

slutat, och blottade vänligt sina långa gula tänder. Kaffet kunde möjligen varit litet starkare. Men du gör så gott du kan.

När lektorn efter frukosten gått ut på sin vanliga promenadtur, stod fru Manolin i sängkammarfönstret och såg efter honom. Fru Manolin förde händerna mot bröstet. Hur det värkte därinne! Men i hennes stackars huvud gick det runt av förskräckelse över de lögner som nyss så lätt kunnat halka ur henne, runt ännu mer av det lyckliga medvetandet om att, instängd i hennes egen kökskammare, helt i hennes egen huld och vård, väntade i detta samma ögonblick en av dem därutifrån, just en av dem, hon så mycket längtat efter att äntligen engång få hjälpa och stå bi. Om han bara höll sig tyst, skulle han säkert kunna stanna där, kanske i flera dagar, mat finge hon stjäla från sig själv, köksspisen gav värme in i kammaren också. På den bruna soffan kunde han få vila, något plagg att täcka sig med skulle hon väl kunna smussla till honom. Hur hon skulle vårda och sköta om honom. Och trots fruktan, var värken inom henne innerligt god.

Så snart lektorn var utom synhåll skyndade hon ut i sitt kök igen. Dörren till kammaren

stod på glänt, hon sköt upp den. Kammaren var tom. Soldaten hade gått sin väg.

Med ett jämmerrop föll fru Manolin framstupa över den bruna soffan.

IV.

I flera dagar väntade hon honom tillbaka, men han kom ej.

Han hade ingenting tagit med sig, tvärtom hade han lämnat efter sig en liten solkig papperslapp med orden: Tack för mig. Han hade helt enkelt funnit väntan för lång och gått vidare, sedan han ätit sig mätt. Kanske hade han också fattat att hans närvaro medförde vissa risker för kvinnan, som släppt in honom.

Dagarna gingo, helgen gick, fru Manolin styrde och ställde för lektorn. Gröten blev ej vidbränd, lutfisken fick omdömet perfekt. I tio års tid hade lektorn aldrig sett spår av tårar på sin hustrus ansikte, och han såg heller inga nu. På tredjedag jul hade han spelparti hemma, och en av hans vänner gjorde den iakttagelsen att fru lektorskans utseende bestämt var något mindre blomstrande än vanligt; men lektorn slog bort det.

— Sjuk har min hustru inte varit en enda dag på tio år, sade han. Man kan ej önska sig en förträffligare hustru.

Fru Manolin fortfor att stiga tidigt upp om mornarna och sköta sitt husliga arbete som om ingenting förändrat hennes liv.

Och ändå — det var förändrat.

En dag knackade det åter på köksdörren, och när fru Manolin öppnade, stod åter en illa klädd karl i farstun. Det var en annan, en vanlig luffare, hungrig och grå. Snön yrde in genom ytterdörren alldeles som förra gången, då det var soldaten som stod där, och piskade också den nyes fransade benkläder.

Fru Manolin stod i dörren till köket med handen på dörrvredet, beredd att strax stänga igen, som hon så ofta och uttryckligt blivit tillsagd om; men det var henne omöjligt, fullkomligt omöjligt. Blodet forsade upp till hennes bleka kinder, det var som om en yrsel kommit över henne, en galenskap.

— Stig in, sade hon lågt.

Det gick en tid, och återigen stod det en tiggare i dörren, och återigen slapp han in. Hon kunde inte mera säga nej. Var lektorn hemma, vågade hon bara hastigt räcka fram litet mat i

ett papper. Men var han ute, hällde hon upp kaffe och sköt fram en stol till köksbordet, alldeles såsom hon gjort åt soldaten. De ha det inte så gott, dessa andra heller, tänkte hon. Hon kunde inte vägra en enda mer: för varenda en kände hon numera att han bara var återigen en av alla fattigas och eländigas brödraskap, likgiltigt varifrån han så kom. Gubben, som sålde borstar, vispar och träslevar, fick också stiga på, och gubben, som tvärtemot gamla vanor fick slipa fru Manolins kökskniv ute på gården, måste också in efteråt och få sig en varm kaffetår. Hon skyllde på ruskvädret. Och trots olydnaden mot lektorns bestämda bud, kunde hon inte längre göra klart för sig om hon handlade syndigt och orätt, eller ej. Soldaten hade haft med sig ett budskap, som hennes hjärta förstått, och det gick inte att spjärna mot udden mer.

Det blev ingen så lätt väg för fru Manolin. Hon började dricka sitt eget kaffe utan socker — det lilla hon unnade sig — för att få sockret att förslå, när hon nu bjöd på så många koppar extra. Hon dröjde vid måltiderna efter lektorn för att han inte skulle se att hon icke åt upp all mat och allt bröd hon tog för sig. Hon slutade gå på torget, det blev billigare att själv ge sig ut till bond-

gårdarna och köpa där. Lektorn granskade hennes räkenskaper, jämförde med priserna på torget, då han gick där förbi, och fann ingen anledning till anmärkning. Ty fru Manolin hade blivit så förslagen, att hon skrev upp torgpriserna även när hon köpt litet billigare, och på det viset fick hon några ören över då och då i största hemlighet. Hennes stora önskan var att en dag kunna köpa ett par starka enkla skor till någon, som skulle vara i behov av sådana, liksom soldaten. Nog blev hon tvungen att sträva länge, det begrep hon, så dyra som skor blivit, men det låg glädje också i denna strävan.

Så kom en dag katastrofen.

Oväntat trädde lektor Manolin ut i sitt kök och fann där sin väl instruerade och betrodda hustru i färd med att hälla varmt kaffe i två koppar på köksbordet. Framför kopparna sutto två barnungar med lumpiga kläder och rödfrusna små bara händer och borta vid köksdörren stod en stor fattigmanskorg med vårens första nässlor. Saken var tydlig. Ungarna hade bjudit ut nässlorna, vilka fru Manolin ej kunde haft en tanke på att köpa, då hon ju gott kunde plocka och brukade plocka sina soppnässlor själv. Men i

stället stod hon och bjöd dessa barn på bröd och kaffe.

Ådrorna på lektor Manolins blåröda rynkiga hals svällde upp och hans lilla kala toppiga huvud skälvde. Maken hade han ändå aldrig tänkt sig! Han såg på hustruns bleka, men besynnerligt uppstudsiga ansikte, han såg på de oförsynta ungarna, som icke ens ägde vett att sluta doppa och tugga, och hans vrede, som först varit utan ord, steg småningom till oartikulerade ljud.

Dylika mysterier gömde alltså hans hem!

Äntligen höjde han armen och skrek:

— Ut ungar, ut! Ögonblickligen! Och du med, ut! Jag har ju en tjuv i mitt eget hus. Vafalls?

På detta vafalls svarade frun inte. Hon hjälpte barnen från köksbordet, stack smörgåsarna på dem, gav dem korgen med nässlorna och makade milt ut dem genom dörren.

— Gå du samma väg! skrek lektorn.

— Som du vill, svarade hustrun.

— Vänta först, sade lektorn då. Är det brukligt att tiggarungar bespisas här?

— Det har hänt ibland.

— Och annat pack?

— Också, svarade frun med sänkt huvud.

— Jag förbjuder det hädanefter, dundrade lektorn.

— Jag kan inte lyda, sade frun. Jag kan inte, jag kan inte.

— Jag befaller! skrek han.

— Det hjälper inte.

Lektorn förhörde vidare och fick fram hela sanningen. Till och med den lilla sparpenningen till skodon åt någon soldatens fattige vederlike fick han fram. Han räknade slantarna och stoppade dem på sig.

— Nog visste jag att du var dum, skrek han, att du var ett fördömt enfaldigt fruntimmer av värsta slag. Men att du var tokig också, komplett galen, det var nytt, det var nytt. En galen hustru har jag inget bruk för.

— Vad önskar du då? frågade fru Manolin med stor undfallenhet.

— Att du försvinner ur min åsyn! ropade han, ty vreden var honom alldeles övermäktig. Hans trygga liv var spolierat, den lydiga hustrun i full revolt.

— Hå, hå! ropade han och sprang fram och åter i sina rum med små struttande ursinniga gubbsteg. Henne vill jag aldrig se mer! Hå hå! Har man nånsin tänkt sig maken?!

Men fru Manolin tog hatt och kappa och några få ägodelar, som hon kunde bära med sig, och lämnade stillsamt huset.

Måtte han bara inte ropa henne tillbaka i sista stund! Hur hennes stackars enfaldiga hjärta slog! Hon vände sig icke om, vad skulle hon väl sett sig om efter? Ett fängelses portar hade öppnats som en stor nåd av försynen. Hon hade nog gjort rätt ändå, när hon så belönades. Och nu låg livet öppet framför henne med sina möjligheter — kanske inte så stora, nej; men nog fann hon väl alltid en vrå, om också bland de yttersta och minsta, där just hennes hand kunde behövas att vårda och hela något sår.

INNEHÅLL.

Tunneln 5
Den gamlas död 45
Kaptenen 65
Gästen från Goda Hopps-udden 93
Oktoberkväll 109
Borgerlig tragedi 131
Joel Andersson 155
Fru Manolin 207

Föreliggande noveller ha skrivits under tidsperioden 1912—23. Samtliga ha för denna utgivning mer eller mindre retuscherats.

57

MARIKA STJERNSTEDT:

Janinas hjärta. Roman. 1905 . . . . . 3: 50

Den halte Eros. Noveller. 1906 . . . . . 1: 50

Det röda inslaget. Roman. 1907 . . (Utgången)

Gena. En kvinnoprofil. 1908 . . . . (Utgången)

April. Berättelse. 1909 . . . . . (Utgången)

Lilas äktenskap. Roman. 2 delar. 1910. (Utgången)

Landshövdingens dotter. Roman. 1911 . . 6: 50

Daniela Herz. Roman. 1912 . . . . . 6: 50

Alma Wittfogels rykte. Roman. 1913. (Utgången)

Äventyrens land. Noveller. 1914 . . . . . 2: 75

Frankrikes själ. Minnen och intryck. 1916 . 4: 75

En officershistoria och andra berättelser. 1917. 5: 50

Ellen Key. Föredrag på Birgittadagen. 1919. 1: 50

Världen och stjärnorna. Roman. 1920 . . . 7: 50

Bakom disken. Erfarenheter och funderingar under ett par månader som bokhandelsmedhjälpare 1922 . . . . . 4: 50

Ullabella. Berättelse. 1922 . . . . . 7: 50

Några. Noveller. 1924 . . . . . 5: 75

ALBERT BONNIERS FÖRLAG.

6000375947
Göteborgs universitetsbibliotek

NILS LINDE
BOKBINDARE
GÖTEBORG